

Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

XIII. évfolyam, 2. szám

Volume XIII., Issue 2.

2013. április – június / April – June 2013

ISSN 1570-0070

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A lap a következő Internet-címről tölthető le: http://www.federatio.org/mikes_per.html

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The periodical can be downloaded from the following Internet-address: http://www.federatio.org/mikes_per.html

If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2013, All Rights Reserved

TARTALOM

CONTENTS

Kedves Olvasó!	5
Dear Reader,.....	6
Szerzőink / Our authors.....	7
Szerkesztőség / Editorial Board	11
CHRONICLE — DE RUYTER	12
KRÓNIKA: Megemlékezések De Ruyter Admirálisra	21
PHILOSOPHIA PERENNIS	22
Kiss Endre: A posztmodern filozófiáról avagy az irodalomelmélet, mint a filozófia titkos mozgatója	22
KISS, Endre: Of Postmodern Philosophy	28
NYELVÉSZET	29
Czeplédi Katalin: Törzsneveink a földrajzi nevek tükrében.....	29
CZEGLÉDI, Katalin: Hungarian Tribal Names in the Mirror of Geographical Names	29
Mellár Mihály: Lydian nyelvemlékeink.....	30
MELLÁR, Mihály: Lydian Language Records	33
TÖRTÉNELEM	34
Bencze Mihály: Kiss Sándor honvédezzredes	34
BENCZE, Mihály: Sándor Kiss — the Colonel of the 1848-49 War of Independence	37
Bérczi Szaniszló: Hun-szkíta művészet	38
BÉRCZI, Szaniszló: Hunnic-Schythian Art	49
Pusztai Gábor: Az ismeretlen trópusok	50
PUSZTAI, Gábor: The Unknown Tropes	56
Z. Tóth Csaba: Még néhány szó a Nagyszentmiklósi kincsről.....	57
Z. TÓTH, Csaba: A Few More Words on the Treasure of Nagyszentmiklós	82
IRODALOM	83
Kukucska Ferenc: A találkozások utcája.....	83
MŰVÉSZET	92
Murakeözy Éva Patrícia: Leideni gyöngyszemek	92
MURAKEÖZY, Éva Patrícia: Leiden Pearls	98
KÖNYVAJÁNLÓ	99
Aradi Éva: Indoszkíták.....	99
ARADI, Éva: Sakas, Indoschythians, Indoparthians and Western Ksatrapas	100
ÍGY ÍRTUNK MI	101
Sulyok Vince: Nyugati levél.....	101
Sulyok Vince: Bergeni ünnepi játékok	102
Sulyok Vince: Nyugati levél.....	104
Sulyok Vince: Nyugati levél.....	105

Sulyok Vince: Nyugati levél.....	107
Sulyok Vince: Lírai levél egy évfordulón	108
Sulyok Vince: Nyugati levél.....	110
HIGHLIGHTS FROM THE 20 th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST.....	111

Kedves Olvasó!

Az elmúlt negyedévben, március 15-én két könyvet jelentettünk meg:

1. Bartók György: *The Essence of Philosophy — Introduction into Philosophy*
2. Szili István és Bérczi Szaniszló: *Etana menneyei utazásától Emese álmáig*

Megjelent tovább;a a *Journal of Eurasian Studies* V. évfolyam (2013.) 1. száma. A tartalom:

- FARKAS, Flórián: Dear Reader
- HISTORY
 - ОЖЕРЕДОВ, Юрий Иванович: Наскальная сцена хуннской охоты в западной Монголии [OZHEREDOV, Yuri Ivanovich: *Hunnish Hunting Scenes on Petroglyphs in Western Mongolia*] (in Russian)
- LINGUISTICS
 - ТАМБОВЦЕВ, Юрий Алексеевич & ТАМБОВЦЕВА, Алина Юрьевна & ТАМБОВЦЕВА, Людмила Алексеевна: Функционирование смычных согласных в языке [TAMBOVTSEV, Yuri & TAMBOVTSEVA, Juliana & TAMBOVTSEVA, Ludmila: *Functioning of the Occlusive Consonants in the Language*] (in Russian)
- POLITICS
 - BHAT, Tarooq Ahmad & LONE, Sheeraz Ahmad: Soviet Healthcare System in Kazakhstan
 - KHAYDAROV, M. Mirazim: The Prospects of Intensification of the Turkic World Integration
 - ХАЙДАРОВ, Миразим: Перспективы углубления интеграция тюркского мира [KHAYDAROV, M. Mirazim: *The Prospects of Intensification of the Turkic World Integration*] (in Russian)
 - MISHRA, Manoj Kumar: The Soviet Interests and Role in Afghanistan — Intervention and Withdrawal —
- LITERATURE & ARTS
 - MAHAPATRA, Debidatta Aurobinda: A Tribute to Ravi Shankar
 - MURAKEÖZY, Éva Patrícia: Leiden Pearls
- TRAVELOGUE
 - MIRABILE, Paul: Journey on Foot through the Western Himalayas and Retreat in Phuktal
 - VIVEK, Nenmini Dilip & SENGUPTA, Rakesh: The Tourist and Enlightenment: Man Fridays of Fanny Parkes
- NEW BOOKS
- ARADI, Éva: Sakas, Indoschythians, Indoparthians and Western Ksatrapas

A számhoz egy melléklet is tartozik, amely Paul Mirabile 'Journey on Foot through the Western Himalayas and Retreat in Phuktal' című írását teljes egészében tartalmazza fényképekkel kiegészítve.

A folyóirat a következő címen érhető el: <http://www.federatio.org/joes.html>

Jelen számunkkal egyidőben két mellékletet is kiadunk, ezek a következők:

1. **Czeglédi Katalin:** Törzsneveink a földrajzi nevek tükrében
2. **Mellár Mihály:** Lydiai nyelvméleink

A Szerkesztőség

Hága, 2013. április 24.

Dear Reader,

In the past quarter, on March 15 we have released two volumes:

1. György Bartók: The Essence of Philosophy — Introduction into Philosophy (in English)
2. István Szili & Szaniszló Bérczi: From Etana's Heavenly Journey to Emese's Dream

The 1st issue of the fifth volume (2013) of the *Journal of Eurasian Studies* was recently published. The content:

- FARKAS, Flórián: Dear Reader
- HISTORY
 - ОЖЕРЕДОВ, Юрий Иванович: Наскальная сцена хуннской охоты в западной Монголии [OZHEREDOV, Yuri Ivanovich: *Hunnish Hunting Scenes on Petroglyphs in Western Mongolia*] (in Russian)
- LINGUISTICS
 - ТАМБОВЦЕВ, Юрий Алексеевич & ТАМБОВЦЕВА, Алина Юрьевна & ТАМБОВЦЕВА, Людмила Алексеевна: Функционирование смычных согласных в языке [TAMBOVTSEV, Yuri & TAMBOVTSEVA, Juliana & TAMBOVTSEVA, Ludmila: *Functioning of the Occlusive Consonants in the Language*] (in Russian)
- POLITICS
 - BHAT, Taroq Ahmad & LONE, Sheeraz Ahmad: Soviet Healthcare System in Kazakhstan
 - KHAYDAROV, M. Mirazim: The Prospects of Intensification of the Turkic World Integration
 - ХАЙДАРОВ, Миразим: Перспективы углубления интеграция тюркского мира [KHAYDAROV, M. Mirazim: *The Prospects of Intensification of the Turkic World Integration*] (in Russian)
 - MISHRA, Manoj Kumar: The Soviet Interests and Role in Afghanistan — Intervention and Withdrawal —
- LITERATURE & ARTS
 - MAHAPATRA, Debidatta Aurobinda: A Tribute to Ravi Shankar
 - MURAKEÖZY, Éva Patrícia: Leiden Pearls
- TRAVELOGUE
 - MIRABILE, Paul: Journey on Foot through the Western Himalayas and Retreat in Phuktal
 - VIVEK, Nenmini Dilip & SENGUPTA, Rakesh: The Tourist and Enlightenment: Man Fridays of Fanny Parkes
- NEW BOOKS
- ARADI, Éva: Sakas, Indoschythians, Indoparthians and Western Ksatrapas

A supplement was also released next to the periodical, which contains the unabridged version of Paul Mirabile's paper 'Journey on Foot through the Western Himalayas and Retreat in Phuktal' with photographs.

The periodical can be accessed at: <http://www.federatio.org/joes.html>

With this issue we publish two supplements as well:

1. **CZEGLÉDI, Katalin:** Hungarian Tribal Names in the Mirror of Geographical Names
2. **MELLÁR, Mihály:** Lydian Language Records

The Editors

The Hague, April 24, 2013

Szerzőink / Our authors**ARADI, Éva**

M.A. fokozatot szerzett magyar és angol nyelv- és irodalomból (1969-ben) az Eötvös Loránd Egyetemen, majd 8 évet élt Bombayban, Indiában, ahol elvégezte a Bombay-i Egyetem Indiai Tudományok Főiskoláján a hindi nyelv- és irodalom szakot. 1979-ben Ph.D.-t szerzett hindi irodalomból. Indiában sokszor járt, nyolc nemzetközi konferencián vett részt és tartott előadást. A Pécsi Egyetem Természettudományi Karán, az Ázsia Központban hindi nyelvet, kultúrát és irodalmat tanított 1999-től 2008-ig. Az indiai államtól három alkalommal kapott kormánykitüntetést a hindi nyelvért tett szolgálataiért: 1975-ben India államelnök helyettesétől, 1992-ben India államelnökétől: Dr. Shankar Dayal Sharmától és 2007 júliusában, New Yorkban a 8-ik nemzetközi hindi konferencián India külügyminiszterétől. Számos tanulmánya jelent meg mind magyar, mind indiai tudományos folyóiratokban (hindi és angol nyelven), ezidáig három könyvet publikált: „A hunok Indiában”, „Egy szkíta nép: a kusánok”, valamint „Indoszkíták”. Több regényt és novellát fordított hindi nyelvről magyarra, ezek megjelentek az Európa Kiadónál. 2004-ben a Magyarok Világszövetsége által szervezett első Nemzetközi Őstörténeti Konferencia elnöke volt, úgyszintén a 2008 augusztusában rendezett második Őstörténeti Konferenciájé is. Kutatási területe: a magyarok őstörténete, ázsiai kapcsolatai.

She received her M.A. degree at the Eötvös Lóránd University in the field of Hungarian and English language and literature. Following this she stayed in India (Bombay) for 8 years and studied Hindi language and literature at Bharatiya Vidya Bhavan from 1971-1976. Took part in many international conferences. She taught Hindi and Indian culture, literature in the Asia Centre of Faculty of Sciences at Pécs University. Visited India several times. She holds a Ph.D. degree of Hindi literature. Ms. Aradi was awarded by the Vice President of India, in 1975 — at the First International Hindi Conference in Nagpur — and by the President of India, Dr. Shankar Dayal Sharma in 1992, in Budapest — for “her services of Hindi”, and from the Indian Government in New York, in July 2007, at the 8th World Hindi Conference. She published several articles and three books about the Hunnic and Scythian peoples in India. She translated short stories and novels from Hindi to Hungarian, and published several articles in India (in English and in Hindi, too). She was the and chairman of the 1st International Hungarian Ancient Conference in 2004, in Budapest, organized by the World Federation of Hungarians., and in August 2008 of the 2nd International Hungarian Ancient Conference also organized by the World Federation of Hungarians. Her main fields of research are the ancient history of the Hungarians and their Asian connections.

BENCZE, Mihály

Matematikus, tanár, költő. Négyfalun született 1954-ben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen, a Matematika Karon szerzett 1978-ban diplomát. Azóta középiskolákban matematikát tanít, jelenleg Brassóban az Áprily Lajos Gimnáziumban. Emellett a következő területeken fejt ki tevékenységet: tevékenyen részt vett a brassói magyar középiskola rendszer megalapításában; alapítója az Erdélyi Magyar Matematikai Verseny-nek; alapítója a *Wildt József Nemzetközi Matematikai Verseny*-nek; diákjai számára mentorként működik, akik folyóiratokat szerkesztenek; az OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE nemzetközi matematikai szaklap főszerkesztője; a *Fulgur* (1993) nevű kiadó alapítója, amely magyar könyvek kiadására összpontosít. Számos könyv (verseskötetek és matematika), valamint több száz matematikai szakkikk szerzője.

Mathematician, teacher, poet. Born in Négyfalu in Transylvania in 1954. Graduated from the Babeş-Bolyai University, Kolozsvár/Cluj/Klausenburg (Transylvania), Faculty of Mathematics in 1978. Since his graduation he is teaching mathematics in high schools, currently in the Áprily Lajos High-School in Brassó/Braşov/Kronstadt (Transylvania). Next to teaching his activities cover the following fields: he was involved in the establishment of a Hungarian high-school system in Brassó/Braşov/Kronstadt; founded the Hungarian Mathematics Competition in Transylvania; founded the *József Wildt International Mathematical Competition*; mentor of students who create student periodicals; editor-in-chief of the international mathematical journal OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE; founder of the publishing house *Fulgur* (1993), which specializes in publishing Hungarian books. He is author of several books including poetry and mathematics and several hundreds mathematical papers

BÉRCZI, Szaniszló

Fizikus, csillagász, planetológus. Az ELTE TTK-n szerzett fizikus-csillagász oklevelet (1975), doktorált matematikából (1987), majd a földtudomány (planetológia) kandidátusa (1995) címet szerezte meg. 33 éve tanít az ELTE TTK-n. Korábban a Csillagászati Tanszék (1975–1978), és a Közettani Tanszék tud. segédmunkatársa (1979), majd az Általános Technika Tanszék tanársegéde (1979–1988), adjunktusa (1988–1994), docense, jelenleg pedig a Fizikai Intézet docense az Anyagfizikai Tanszéken (2000-től). Planetológiával, kozmikus és földi anyagvizsgálattal, szimmetria kutatással foglalkozik. A Föld típusú bolygókat, az antarktiszi meteoritokat, a NASA holdközeteket és a marsi meteoriteket vizsgálja, szervezi a Hunveyor-Husar gyakorló űrszonda modellek építését. Az MTA Csillagászati és Űrfizikai Bizottságának, valamint a Geonómiai Tud. Bizottságának a tagja, a Planetológiai Albizottságnak az elnöke (2003-tól), és a MANT alelnöke (2001-től).

Physicist-astronomer who made a new synthesis of evolution of matter according to the material hierarchy versus great structure building periods. This model is a part of his Lecture Note Series Book on the Eötvös University. He also organized a research group on evolution of matter in the Geonomy Scientific Committee of the Hungarian Academy of Science (with Béla Lukács). He wrote the first book in Hungary about planetary science From Crystals to Planetary Bodies (also he was the first candidate of earth sciences in topics planetology). He built with colleagues at the Eötvös University the Hungarian University Surveyor (Hunveyor) experimental space probe model for teaching and training purposes and development of new constructions in measuring technologies.

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orosz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészetben belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király Magánegyetemen és a Budapesti Kőrösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásai rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve ('*A szkíta-hun nyelvek története 1. Hangtan 2. Ósmondattan*') jelent meg. Megjelenés alatt: '*3. Alaktan (1. Gyökrendszer 2. A toldalékok rendszere)*'. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University 'József Attila' in Szeged, Hungary. She was given the title 'dr. univ' at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called 'Nagy Lajos király' in Miskolc, Hungary and 'Kőrösi Csoma' in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at conferences and meetings. Ms. Czeglédi published about 80 essays and two books: '*History of Scythian-Hunnish languages 1. Phonetics 2. Presyntaxe*'. Currently she is working on the third volume of this series '*3. Accidence (1. System of roots of words 2. System of forming of words.)*'. Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

KISS, Endre

Az MTA doktora (D.Sc.), egyetemi tanár (ELTE – Nyugat-Magyar Egyetem). A hetvenes években az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmetörténetének, illetve a magyar filozófia- és eszmetörténet problémáival foglalkozott. Filozófiai tevékenységének középpontjában ezt követően Nietzsche állt. 1982-ben könyvet írt filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadta e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát. 1989 után e témák mellett a kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex problematikájával foglalkozott. Számos filozófiai és tudományos monográfia szerzője. Humboldt-ösztöndíjas.

Holds a doctor degree of the Hungarian Academy of Sciences (D.Sc.), university professor. In the 1970s his research focused on the history of philosophy of the Austro-Hungarian Empire and the history of Hungarian philosophy. After that Nietzsche constituted the focus of his research. He published several books on his oeuvre and its reception in Hungary. After 1989 the issues of Eastern-European and complex global developments became the focus of his work. Author of several books, Humboldt-scholar.

KUKUCSKA, Ferenc

1953-ban született Kiskőrösön. Már korai gyermekkorában megragadta az irodalom. Sokáig csak az íróasztala fiókjának írta újabb és újabb novelláit, hosszabb-rövidebb írásait. Az áttörés néhány éve történt, Krúdy születésének 125. évfordulóján. Azóta vidéki lapokban, művészeti folyóiratban jelentek meg írásai. Kedveli a férfi-nő kapcsolatokat, a velük járó konfliktusokkal, a pergő, dinamikus párbeszédet. Ír krimi, és csattanós történeteket, ezeket rövidebb, gyorsan fogyasztható formátumban. Nemrég fejezte be első regényét. Kedvenc írói: Krúdy Gyula és Munkácsi Miklós.

Born in 1953 in Kiskőrös, Hungary. He was enamored of literature from his youth. His early writings landed in the drawer of his desk, nevertheless, in 2003 a breakthrough happened. Since then Mr. Kukucska publishes in literary journals. He has recently completed his first novel.

MELLÁR, Mihály

Matematikus oklevelet szerzett a Belgrádi Tudományegyetemen. 1980 óta Ausztráliában él, ahol ausztráliai aboriginal és pápua-új guineai művészkereskedőként dolgozik. Emellett szerves és endogén kultúrák kutatásával foglalkozik.

Mathematician, Academia of Sciences, Belgrade. Since 1980 he is living in Australia, working as Australian Aboriginal and Papua New Guinean art and craft dealer, researching organic and endogen cultures.

MURAKEÖZY, Éva Patrícia

1971-ben született Budapesten. A Gödöllői Szent István Egyetemen szerzett 1995-ben növényfiziológiából egyetemi képesítést, majd ugyanott 2001-ben Ph.D. fokozatot. 2003-ban a Veszprémi Egyetemen mérnökként végzett növényvédelem szakon. A Magyar Növény és Talajvédelmi Szolgálatnál dolgozik, majd 2004 és 2005 között posztdoktorális tanulmányokat folytat Franciaországban, a Brest-i Technopôle Brest-Iroise intézetben. A halofita növények fiziológiájára és molekuláris biológiájára szakosodott. 2012-ben Hágában a Képzőművészeti Akadémián szerzett újabb diplomát képzőművészeti szakon. Fő érdeklődési területe a szerves növekedési folyamatok művészi megragadása.

Born in 1971, Budapest, Hungary. Received her diploma (M.Sc.) in Agricultural Sciences and her Doctorate (Ph.D.) in Plant Physiology, in 1995 and 2001, respectively, both from the Szent István University of Gödöllő, Hungary. In 2003 she graduated as an engineer in Plant Protection at the University of Veszprém, Hungary and worked for the Hungarian Plant and Soil Protection Service. Between 2004 and 2005 she worked as a postdoctoral student at the Technopôle Brest-Iroise in Brest, France. She is specialized in the physiology and molecular biology of halophyte plants. In 2012 she graduated in fine arts at the Academy of Fine Arts of The Hague, The Netherlands. Her special field of interest is the artistic depiction of organic growth processes.

NUBOER, Jan

Holland tengerésztiszt, jelenleg nyugállományban. Különböző hadihajókon és a tengerészeti légierő keretében eltöltött szolgálata mellett holland külügyi szolgálatban is tevékenykedett. Tengerészeti történeti kérdésekkel foglalkozik s ezen belül különösen érdekli Michiel de Ruyter tengernagynak 1676-ban a magyar gályarab prédikátorok kiszabadítására irányult akciója. Jelenleg Franciaországban él.

Former officer of the Dutch Royal Navy. He served on several warships and in the Naval Air Force as well as in the Dutch Foreign Service. He is naval historian. He is interested in the liberation of the Hungarian protestant ministers in Neapel (who were sentenced to the galleys by the Habsburgs for their faith) in 1676 by Admiral Michiel de Ruyter of the Netherlands. Mr. Nuboer is currently living in France.

PUSZTAI, Gábor

A Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszékének tanszékvezető docense. Tanulmányait Hollandiában, a Leideni Egyetemen (1995) és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen (1997) végezte. 2003-ban szerzett PhD fokozatot irodalomtudományból. Kutatási területe a holland-magyar kapcsolatok valamint az idegenség a koloniális és posztkoloniális irodalomban. *An der Grenze* (2007) című monográfiája a Peter Lang kiadónál jelent meg. Legutóbbi könyvében *Michiel de Ruyter* (2009) a holland tengernagy magyarországi vonatkozásaival foglalkozik. Számos konferencia szervezője és több tanulmánykötet társszerkesztője, melyek közül az utóbbi kettő a *Michiel de Ruyter és Magyarország* (2008) és a *Debrecentől Amszterdamig* (2010).

Head of the Department of Nederlandistics at the University of Debrecen. Studied at the University of Leiden and the Kossuth Lajos University in Debrecen. Earned a PhD degree in 2003 in the field of literature. His main areas of research include Dutch-Hungarian relationships and the strangeness in the colonial and post-colonial literature. Mr. Pusztai organized countless conferences, is the (co-)author of several monographs and collections of essays.

Z. TÓTH, Csaba

Társadalom- és művelődéstörténeti kutató, őstörténész, grafikus. Művészeti tanulmányok után (Képzőművészeti Főiskola, Budapest, 1979-1981, díszlet-jelmeztervezés tanszék), intenzív önképzés 1983-tól (mitológia, néprajz, bibliatudomány, antropológia, történelem). 1999-től rövid ideig kulturális antropológiát hallgatott a Miskolci Egyetemen. 1990 óta több mint száz írása (tanulmány, esszé, interjú, recenzió) jelent meg, főként folyóiratokban (Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). 2009/2010 között a Turán, magyar őstörténeti folyóirat szerkesztője.

Freelance researcher in the fields of cultural and social history, and Hungarian prehistory; graphic designer. After studies of fine arts (Academy of Fine Arts, Budapest, Scenic and Costume Design Faculty, 1979-1981), self studies in the fields of mythology, ethnography, biblical sciences, anthroposophy, and history. From 1999 he read cultural and visual anthropology at the University of Miskolc. Since 1990 he published more than one hundred articles, mainly in periodicals (among others in the Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). In 2009/2010 he was the editor of Turan, quarterly of the Hungarian prehistory.

~ ~ ~ ~ ~

Szerkesztőség / Editorial Board

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
MURAKEÖZY, Éva Patrícia	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
-----------------------	-----------------	---	--------------------

~ ~ ~ ~ ~ ~

CHRONICLE — DE RUYTER

Every year a day around the 10th of February a festive meeting takes place in the 'Nieuwe Kerk', the 'New Church' in Amsterdam at the tomb of Admiral Michiel de Ruyter in order to commemorate the liberation by the admiral on this day in 1676 of 26 Hungarian Protestant ministers sentenced to the galleys for their faith in Hungary. The meeting is yearly adjured by the Stichting "de Ruyter" (www.deruyter.org) and attended by the Hungarian Ambassador as well as by the representatives of the Dutch Royal Navy. We publish here two speeches given by the author, a naval historian, the first one on February 11, 2012, and the second one on February 23, 2013..

Your Excellency, Admiral, Mr Mayor, Ladies and Gentlemen,

The meeting of today is about the liberation of 26 Hungarian ministers by Admiral de Ruyter's interference on 10 February 1676. After their liberation they had been dispersed over the various ships of the Dutch fleet and six weeks later, on 25 March they could be transferred to an English ship, carrying them to Venice. De Ruyter had succeeded in a splendid way to achieve the liberation of the ministers. However, he had not been sent to the Mediterranean, specially to liberate them. It was an action that did not interfere with the execution of his main task.

His main task was to beat the French fleet in cooperation with the Spanish fleet. During the battle of Agosta on 22 April, de Ruyter had been wounded. He died on the twenty ninth of April 1676 on board of his ship called the "Eendracht", the flagship of a Dutch fleet being anchored in the Bay of Syracuse, on the East coast of Sicily. This fleet was part of a combined Spanish-Dutch fleet.

I was asked by the De Ruyter-Foundation, to tell you today what happened to the fleet of de Ruyter after his death, how it returned to Holland.

You need a very short background information on why the Dutch fleet was there, together with the Spanish Navy fighting against the French.

At the time, Sicily belonged to Spain. France wanted to drive Spain out of Sicily. Spain had asked Holland to send a fleet to help them against France. Two naval battles had been fought so far and in the second one, the battle of Agosta, Admiral de Ruyter had been wounded. A week later he had died. The shock of de Ruyter's death had been terrible for the men on the Dutch fleet, their morale had been affected severely.

The leaden coffin carrying the embalmed corpse of de Ruyter, was standing in the captain's cabin of the "Eendracht". Admiral den Haen, who used to be second in command, was now the commander of the fleet, consisting of 17 ships. They were anchored in the Bay of Syracuse repairing the damage suffered during the battle against the French fleet.

De Ruyter, before he died, had suggested to go to Palermo, on the North coast of Sicily, because repair facilities were better there. A week later, on the sixth of May, the fleet sailed along the South coast of Sicily and a week later, on the thirteenth of May the combined Dutch/Spanish fleet anchored in the bay of Palermo.

Fourteen days later the French fleet suddenly turned up. They attacked on the second of June. It was a disaster. The combined Spanish Dutch fleet was anchored and the French had a very favourable wind. These two conditions made it possible that they could deploy their fire-ships optimally. A fire-ship is a small ship that is set afire just before hitting a big enemy ship

with the intention to set the big ship ablaze. Because of the gunpowder on board, it usually ends with an explosion. Four Spanish and three Dutch ships exploded during this action.

The damage was enormous. Admiral den Haen was killed, as well as a number of Spanish flag officers. Gerard Callenburg took over the command of the Dutch fleet. An estimated 2000 men of the Spanish and Dutch fleet died in the action, burned, suffocated or drowned. Fortunately the “Eendracht” was not too much damaged. The French fleet had to stop the attack for lack of ammunition, otherwise the complete Spanish Dutch fleet would have been totally destroyed.

It was now clear that the strength of the Dutch fleet had been reduced to almost zero. The decision was taken to send pastor Westhovius with a fast yacht to Naples in order to advance to Holland over land with Callenburg’s letter announcing the terrible defeat before Palermo. Westhovius arrived in the Hague on the twenty seventh of June. The government then decided to send the young rear-admiral Philips van Almonde, 31 years old, to Naples to take the command of the fleet.

Repairs and recovery were difficult in Palermo, it was extremely hot weather. And then one disaster followed another. An epidemic broke out, dysentery, taking the lives of many sailors and officers. The order from The Hague came to sail to Naples. Callenburg decided to follow suit right away. He informed the Spanish commander and the next day already, on the sixth of August the Dutch fleet left Palermo.

On the way to Naples under the Italian coast, they met by pure coincidence a French fleet of sixty ships under the command of Duquesne by the way, transporting troops from Toulon to Messina. Duquesne began immediately to chase the Dutch ships, at the same time cutting them off from Naples and at sunset the Dutch fleet was seen in battle order. The next morning not one Dutch ship was in sight anymore. Callenburg had avoided battle by manoeuvring very skilfully during the night. Duquesne had to continue his way to Messina, because of the 3000 soldiers he had on board. On the twentieth of August the fleet arrived safely in Naples.

On the fourth of September admiral van Almonde together with pastor Westhovius arrived on board and he took command of the fleet.

After four weeks the order came to sail to Cadix, on the Spanish south coast, to meet the ships that were expected from Holland to strengthen the fleet. They left Naples on the fourth of October on their way to Cadix.

A little sidestep now for a short remark : According to Gerard Brandt, who published the biography of de Ruyter in 1687, the French king Louis the Fourteenth had ordered that when the ship, carrying the corpse of de Ruyter, would pass along one of the French harbours, that it had to be saluted by gunfire as a show of honour for de Ruyter. It was well known that the king had a great appreciation for de Ruyter (he had awarded him with the order of St Michel ten years ago), but this intrigued me and I thought it to be worth while to verify this. Some time ago I found in the French Navy’s archives in Paris an original letter that gives a good indication. It is a regular report dated the tenth of June, on logistics, personnel, etc from the local authority of Toulon, Pierre Arnoul, to the French king, and at the end a remark comes out of nowhere. He says: “Concerning the ships with the corpse of de Ruyter on board, I have heard that these ships have already arrived in Holland”. This remark has no relation to anything, it is clear that he replies to something. This must be the order to salute de Ruyter with gunfire as an honour. We may be pretty sure that the royal decree has indeed been given, in spite of the fact that we were in war with France at the time. This then can be regarded as a great honour that was given to de Ruyter after his death. Indeed, this is in line with the fact that he is regarded by most naval historians as the greatest admiral of all times, greater than Nelson, Duquesne and all the others together.

The fleet arrived four weeks later, on the third of November, in the bay of Cadix. A week later, on the tenth of November, van Almonde received the order from the Dutch government to return to Holland. They prepared the ships during one week for the voyage home and they set sail on the eighteenth of November. Arriving on the tenth of December before the Dutch coast van Almonde got the message that the ships, unfortunately, could not enter into the narrows to get access to Hellevoetsluis, because there was too much ice. Admiral van Almonde then decided to return to England to wait for better weather. A two days’ gale forced the fleet to anchor on the twelfth and thirteenth of December. Then they turned back to the English Channel, it was as if the Sea did not want to let de Ruyter go.

After a fast crossing, in one day some 150 nautical miles, they anchored on the sixteenth of January in St Helen’s Bay, after a couple of days they moved five miles to the North and they anchored before Portsmouth.

There they waited during four weeks until the weather allowed a definitive return to Holland. During Christmas and the New Year, waiting in the cold for four weeks until the weather allowed the fleet to go home. The fleet went under sail on the twenty fourth of January. Then it was delayed again by mist and strong winds and another week later, on the thirtieth of January it anchored at last in front of the Dutch naval base of Hellevoetsluis. It had taken one day to go the 150 miles to St Helen's Bay, now it took one week to do the same 150 miles in the opposite direction. Here again, it was as if the Sea wanted to keep de Ruyter as long as possible.

After having been standing during nine months in the captain's cabin of the "Eendracht", the leaden coffin could now, at last, be disembarked.

The yacht, transporting the coffin, left Hellevoetsluis on the fourth of February and it made its way slowly through the ice in the canals, most of the distance towed by a horse, the trip to Amsterdam over a distance of some 100 kilometres lasted nearly two weeks, in Rotterdam it had been forced to wait for almost a week because of the weather. It arrived on the sixteenth of February inside Amsterdam.

The vastly solemn funeral ceremony was on Thursday the eighteenth of March 1677, here in the Nieuwe Kerk in Amsterdam, almost one year after his death.

Since then Admiral de Ruyter rests in peace here.

Jan Nuboer

* * *

Your Excellency, Ladies and Gentlemen,

The "de Ruyter" heritage foundation has asked me to tell you something about the liberation of the Hungarian clergymen on the 11th of February 1676, seen through the eyes of the crewmembers of the flagship "Eendracht".

In 1675 the Italian island of Sicily belonged to the Kingdom of Spain. The French king Louis XIV wanted to drive the Spanish out of Sicily. The Spanish fleet had already suffered a defeat against the French fleet. Spain had a treaty with the Netherlands under which Spain could ask Holland for help. The request from Spain was to send a fleet under the command of admiral de Ruyter to the Mediterranean to help the Spanish fleet against the French fleet and thus to secure the control over Sicily. The Netherlands government was reluctant to comply, but Prince William III was in favor and forced the decision. He was afraid that otherwise it would end up in a swap: Sicily remains Spanish under the condition, that the Spanish possessions in the Netherlands would become French. That would mean that France would become the neighbor of the Netherlands, which the Prince wanted to avoid. He was a visionary man. Later he became king of England, the best king they have ever had.

So it was decided to send a fleet to the Mediterranean. Normally a younger admiral would have been in command, but Spain had demanded specifically for the command to be in the hands of de Ruyter, indeed a man of tremendous reputation. When the French heard, to their dismay, that de Ruyter himself would come to help the Spanish fleet, they prepared for the worst.

A fleet of 30 big and small ships with the "Eendracht" as the flagship, took to sea on the 8th of August 1675. There were 4800 men in the fleet. The "Eendracht" had a crew of 450. The men had been signed on for six months, including the voyage outward and homeward.

Once the fleet was in the Mediterranean, the cooperation with the Spanish authorities was unsatisfactory; their fleet was not ready to join the Netherlands fleet. On the 20th of December the Netherlands fleet anchored in Milazzo Bay, on the Northeast coast of Sicily, where the Spanish fleet was expected to arrive. On that same day, the vicar of the “Eendracht”, rev Westhovius, received two letters written in Latin, from 23 Hungarian clergymen, who were galley-slaves in Napels, asking him to obtain their liberation from the Spanish authorities. It was said there were three more clergymen on galleys in Sicily. This was the first time admiral de Ruyter heard about the Hungarian clergymen. He immediately ordered rev Westhovius to look for the three galley slaves in Sicily, but they could not be found. He then requested the viceroy of Sicily to write to the viceroy of Napels to set these clergymen free. The viceroy said that he would only do so out of sympathy for de Ruyter. The Viceroy could of course have liberated the three slaves in Sicily, but instead he immediately sent them off to Napels. Then he did not have anything to do with them anymore.

On the last day of the year de Ruyter received a letter from the government in The Hague, together with some more letters with background information, ordering him to try to achieve the liberation of the 26 Hungarian clergymen. One week later the admiral had to fight the French fleet with only one Spanish ship in support. This became known as the naval battle of Stromboli, with undecided outcome. On board the “Eendracht” 7 were killed and 30 wounded. The next day the Spanish fleet turned up and finally joined de Netherlands fleet. The two fleets withdrew together in Milazzo Bay. The viceroy came on board on the 18th of January; de Ruyter asked him if he had any news from Napels concerning the Hungarian clergymen. The viceroy said, “The answer was so favorable, that I do not doubt their liberation.”

Now the end of the six months, allowed for the mission, was near, so de Ruyter was planning to return to the Netherlands. The Spanish authorities however, claimed to have heard that he was to stay for another six months. De Ruyter needed to have a letter from the government in The Hague, addressed to him, giving the order to stay longer and as he did not have that letter, he decided to go home. On the way home, he would pass by Napels and Livorno, to verify if there might be a letter for him there. He left Milazzo Bay on the 22nd of January and near Stromboli Island he sent a small ship to Napels. Since there was no letter with the Dutch consul, he decided to continue to Livorno. He neared Livorno on the 4th of February. Ships he had sent in advance to Livorno returned with a letter from Prince William III in which the government ordered him to stay for another six months in the Mediterranean. He immediately turned and set course south to Napels, where he was to supply the fleet. He also intended to make an effort at that occasion to set the Hungarian clergymen free. On the 10th of February the fleet arrived at the little island of Ischia, very near Napels Bay. Here was a calm and de Ruyter sent a felouque, a small and fast little yacht, to the consul and the viceroy, announcing his arrival. That same evening the consul came on board with a letter from the viceroy, the Marquis de los Velez, who welcomed him cordially. Due to the fading wind it was not before the next evening that the fleet could drop anchor in Napels Bay. The “Eendracht” lowered the barge and the sloop into the water. Every big warship had a barge and a sloop on deck. A barge had six oarsmen and it could carry ten passengers; a sloop six oarsmen and six passengers.

There was no indication whatsoever that the clergymen had been liberated.

That same evening the Marquis de los Velez arrived alongside with a number of beautiful sloops and the viceroy and his extensive suite of dignitaries stepped on board the “Eendracht”. On a 17th century ship the crewmembers were not allowed to come further aft than the big mast, but the men on deck who looked attentively, saw that the admiral, who welcomed the viceroy and his suite, expressed an angry posture. The dignitaries disappeared into the captain’s cabin. De Ruyter took the viceroy, whom he now met for the first time, apart, for a private talk. He said to him: “It is impossible for me to be happy with the great welcome you give me and with the honors you reserve for me, when the Hungarian clergymen have still not been liberated”. Then the viceroy answered that the Spanish king and the German emperor had to agree first. This answer caused such a visible deception on de Ruyter’s face that the viceroy ceded and gave his approval for the liberation of the clergymen, on the condition that they would not be set ashore on any land belonging to the Spanish king or the German emperor. De Ruyter gave this assurance upon which the viceroy gave his consent to set the Hungarian clergymen free. The two men then joined the others in the captain’s cabin.

The crewmembers on deck did not know anything about this conversation. They only saw some time later the Spanish dignitaries leave the ship. The admiral saw them off and this time his crew saw he had a very serious and sincere expression on his face. It was dark already, but immediately after the departure of the Spanish sloops, the crew of the barge and the sloop were summoned to descent in the boats. The men on deck were surprised to see rev Westhovius together with a Spanish officer; take their seats in the sloop and leave for the shore. After a couple of hours, it became dark in the mean time, the barge and the sloop came back alongside with rev Westhovius. The crew, the oarsmen, related an incredible story: they had rowed first to the “Gouda”, the ship of admiral den Haen and from there the sloop of the “Gouda” with the vicar of the “Gouda” had joined them on the way to the shore. With two sloops and one barge they had embarked a number of Hungarian clergymen

from the shore. One could easily see that they had been in slavery on Spanish galleys for a long time. They were all brought on board the “Gouda”.

The next morning the crews of the barge and the sloop were called again and they left for the “Gouda”. After some time they returned with the sloop of the “Gouda”. De men on deck looked curiously and they could see from above that there were many people in the boats. Two strong men on deck stood ready where the rope ladder was hanging. Exhausted men climbed the rope ladder, slowly and with much effort. Each time a man arrived at the top-end, the two crewmembers took him under the armpit, hoisted him up and put him on deck. One after the other landed on deck that way, 23 men, trembling and with shaky knees, dressed in rags, some of them half-naked. They looked worn and neglected, exhausted and with bruises and wounds, as if they had been tortured. The seamen, with an average age of 24, looked with great pity at those with grey hair of old age. Admiral de Ruyter watched all this from the higher deck aft. He now looked proud, satisfied and very happy. The crewmembers on deck jostled each other to see this very unusual scene. Some of them climbed the rigging to watch it from a greater distance. So these were the clergymen who had been on the galleys, how awful they looked! When all these shabby men stood on deck, one of them began to sing and the others joined in the song. It was clearly a psalm. The seamen, a rough crowd, breathlessly watching the scene, took off their bonnets. It was a very emotional and magical moment; everybody was very much impressed.

Then admiral de Ruyter began to speak. He welcomed the clergymen on board his ship. The vicar rev Westhovius was the interpreter and translated to Latin. One of the clergymen replied and expressed his great gratitude on behalf of all of them. He also said that during their ordeal they had always shown great unity, that they had always shared everything, the reformed and the Lutheran clergymen, and that they had always had a great solidarity. The admiral then said: “Now, when you come home, please do your best, each of you, that you remain so well united and I will never receive a greater expression of thanks from you.” It was an unforgettable event for everyone.

The day after, three more clergymen were taken from the shore, two were released from prison and one came out of a hospital. Now all 26 Hungarian clergymen were freed. Thanks to admiral de Ruyter, his tenacity, his tactfulness, his forceful but still friendly attitude, it was a very successful liberation.

The clergymen were then divided over the ships of the fleet. One remained on board the “Eendracht”. One week later, the fleet weighed anchor and after a maintenance period in Palermo, they arrived on the 20th of March in Milazzo Bay. On the 25th of March the clergymen could embark on an English ship that was on its way to Venice. To freedom. They had been on board the Dutch ships for six weeks and we can be sure that they were well treated. When they set foot ashore in Venice some time later, it meant the happy end of a very difficult period in their lives.

Thank you for your attention

Jan Nuboer

Excellentie, Admiraal, Burgemeester, Dames en Heren,¹

In de bijeenkomst van vandaag herdenken we de bevrijding van 26 Hongaarse predikanten door toedoen van admiraal de Ruyter op 11 Februari 1676. Na hun bevrijding werden zij verdeeld over de Nederlandse schepen. Zes weken later zijn ze met een Engels schip veilig naar Venetië overgebracht.

De Ruyter was niet speciaal voor die predikanten naar de Middellandse Zee gezonden. Hun bevrijding kon gelukkig worden gecombineerd met zijn primaire taak, n.l. om samen met de Spaanse vloot de Franse vloot te verslaan..

Op 22 April is de Ruyter gewond geraakt en een week later is hij overleden, op 29 April 1676, in de kajuit van de “Eendracht”, het vlaggenschip van het Nederlandse eskader, voor anker liggende in de baai van Syracuse aan de Oostkust van Sicilie.

De «de Ruyter» Stichting heeft mij gevraagd U vandaag te vertellen wat er daarna met dat eskader is gebeurd en hoe het is thusgevaaren.

Ik geef U eerst heel kort wat achtergrond informatie, dat U begrijpt waarom dat Nederlandse eskader in de Middellandse Zee was.

In die tijd, 1676, was Sicilie een deel van het Koninkrijk Spanje. De Franse koning, Lodewijk de Veertiende, wilde Spanje uit Sicilie verdrijven, daarom had Spanje aan Nederland gevraagd om een vloot onder bevel van de Ruyter naar de Middellandse Zee te sturen om hen te helpen tegen de Fransen.

Na de aankomst van de Nederlandse vloot bleek echter dat de medewerking van de zijde van Spanje zeer slecht was. Afspraken en beloftes werden niet nagekomen. De hele expeditie is voor de Nederlandse vloot dan ook dramatisch verlopen, de ene tegenslag volgde de andere.

Eind April waren er reeds twee zeeslagen geleverd, beide onbeslist geëindigd, tussen de gecombineerde Spaans-Nederlandse vloot en de Franse vloot die onder commando stond van admiraal Duquesne. Duquesne, nota bene een voormalige leerling van de Ruyter die in zijn jonge jaren op het admiraalschip van de Ruyter het vak geleerd had. Tijdens de tweede zeeslag was de Ruyter gewond geraakt en een week later was hij overleden.

Het lichaam van de Ruyter werd gebalsemd en in een loden kist gelegd.

Admiraal Jan den Haen was de nieuwe bevelhebber van het Nederlandse eskader.

Door het overlijden van de Ruyter was het moreel van de bemanningen ernstig aangetast.

Alle schepen waren beschadigd tijdens de zeeslag. De Ruyter had, voordat hij stierf, gesuggereerd naar Palermo op de Noordkust van Sicilie te gaan omdat de reparatiemogelijkheden daar beter waren dan in de baai van Syracuse. Op 6 Mei ging de Spaans-Nederlandse vloot anker op en zeilde langs de Zuidkust rond het eiland naar Palermo waar de schepen na een week ten anker kwamen.

Veertien dagen later verscheen de Franse vloot plotseling. De Fransen vielen aan op 2 Juni. Het werd een drama. De Fransen hadden zeer gunstige oplandige wind en de Spaans-Nederlandse vloot lag voor anker. Deze twee factoren maakten dat de Fransen met succes hun branders konden inzetten. Een brander is een klein schip, vol brandbaar materiaal, dat wordt aangestoken vlak voor het een groot vijandelijk schip treft, met de bedoeling dat grote schip ook in brand te steken. Door het kruit aan boord eindigt het dan dikwijls met een explosie. Bij deze actie explodeerden vier Spaanse en drie Nederlandse schepen. Admiraal den Haen werd gedood, evenals een aantal Spaanse vlagofficieren. Het totaal aantal doden was naar schatting twee duizend, verbrand, gestikt of verdronken. De “Eendracht” bleef gelukkig behouden.

¹ Voordracht gehouden op verzoek van de Stichting “de Ruyter” (www.deruyter.org), in de Nieuwe Kerk te Amsterdam op 11 februari 2012.

Gerard Callenburg nam het bevel nu over en hij rapporteerde aan Den Haag de rampzalige afloop van de strijd in Palermo. De regering besloot daarop de jonge schout bij nacht Philips van Almonde, 31 jaar oud, naar het Nederlandse eskader te sturen, om het bevel op zich te nemen.

De herstelwerkzaamheden voor Palermo waren moeizaam, mede door het extreem warme weer. De volgende tegenslag was een epidemie, dysenterie. Velen werden besmet en stierven. Men kreeg opdracht van de regering in Den Haag om naar Napels te vertrekken, dat was toen ook Spaans grondgebied. De volgende dag reeds vertrok de Nederlandse vloot van nog maar 14 schepen, naar Napels.

Het werd een moeizame overtocht, windstilte en tegenwind vertraagden de voortgang.

Onder de Italiaanse kust kwam men puur toevallig een Franse vloot van 60 schepen tegen, met 3000 soldaten aan boord, onder bevel van Duquesne, die ze van Frankrijk naar Sicilië moest overbrengen. Callenburg kon het risico niet nemen slag te leveren met de Franse vloot en door kundig manouvreren wist hij gedurende de nacht dit gevaar letterlijk te omzeilen. Op 20 Augustus kwam de vloot behouden in Napels aan.

Kort daarna nam Philips van Almonde het bevel over van Callenburg. Vier weken later kwam de order uit Den Haag om naar Cadix te zeilen op de Zuidwest kust van Spanje. Begin Oktober waren de schepen op weg naar Cadix.

Ik onderbreek hier even om iets over de Franse koning Lodewijk de Veertiende te zeggen.

Volgens Gerard Brandt die de biografie van de Ruyter in 1687 voltooide, zou koning Lodewijk hebben bevolen dat, bij het passeren van het schip met het lijk van de Ruyter aan boord, er vanaf de wal saluutschoten moesten worden gelost als eerbetoon aan de Ruyter. Het leek mij de moeite waard deze koninklijke opdracht te verifiëren. Enige tijd geleden heb ik in het archief van de Franse marine in Parijs een originele brief gevonden die een belangrijke aanwijzing geeft. Het betreft een routine rapportage van 10 Juni aan koning Lodewijk van de intendant van Toulon die over allerlei zaken rapporteert, logistiek, personeel, enzovoort. Aan het eind komt plotseling een opmerking uit de lucht vallen. Hij schrijft : “Verder heb ik nog horen zeggen dat de Hollandse schepen met het lijk van de Ruyter al in Holland zijn aangekomen ...”. Deze opmerking slaat nergens op als er niet iets aan vooraf is gegaan. Hij antwoordt op iets. Dit moet de opdracht geweest zijn om saluutschoten af te geven bij het voorbijvaren van de “Eendracht”. We mogen rustig aannemen dat die koninklijke opdracht inderdaad is gegeven, en dat, ondanks het feit dat wij in oorlog waren met Frankrijk. Dit kan dan wel beschouwd worden als een gigantische eer die de Ruyter posthuum nog ten deel viel. Inderdaad, hij wordt niet voor niets door de meeste maritieme historici beschouwd als de grootste vlootvoogd aller tijden, groter dan Nelson, Duquesne en alle anderen tezamen.

Vier weken na vertrek uit Napels kwam de vloot op 3 November aan op de rede van Cadix. Kort daarna kwam de opdracht vanuit Den Haag om thuis te varen. Een week daarna vertrok de vloot uit Cadix voor de grote oversteek naar Nederland, waar hij op 10 December aankwam.

En nu was er weer een tegenslag : binnenlopen in het zeegat van Goeree en dan naar Hellevoetsluis was niet mogelijk door ijsgang. Admiraal van Almonde besloot naar de Engelse kust te zeilen om beter weer af te wachten. Men keerde terug naar het Engelse Kanaal. Het was alsof de Zee de dode admiraal niet los wilde laten. De vloot bleef vier weken voor anker liggen op de rede van Portsmouth. Op 24 Januari 1677 had de dooi goed ingezet en de vloot vertrok naar Hellevoetsluis waar men op 30 Januari aankwam.

Na negen maanden lang in de kajuit van de “Eendracht” te hebben gestaan, werd de loden kist overgeladen op een speciaal rouwjacht. Nu begon de moeizame tocht van Hellevoetsluis naar Amsterdam. De afstand van ongeveer 100 kilometer werd in bijna twee weken afgelegd, door het vele ijs in de vaarten en kanalen. Op 16 Februari kwam men binnen de palen van Amsterdam.

De plechtige ter aarde bestelling vond plaats op 18 Maart 1677 in deze kerk.

Sindsdien rust hij hier in vrede.

Ik dank U voor Uw aandacht.

Jan Nuboer

Excellentie, Kolonel, dames en heren,²

De Stichting heeft mij gevraagd u wat te vertellen over de bevrijdings-actie op 11 Februari 1676, gezien door de ogen van de bemanning van de «Eendracht».

In 1675 was Sicilië, en ook Napels, een deel van het Koninkrijk Spanje. De Franse koning Lodewijk de Veertiende wilde de Spanjaarden uit Sicilië verdrijven. De Spaanse vloot had reeds een nederlaag geleden tegen de Franse vloot. Spanje had met de Republiek de Zeven Verenigde Nederlanden een verdrag, op grond waarvan de hulp van de Republiek mocht worden ingeroepen. Het verzoek van Spanje was om een vloot onder bevel van Admiraal de Ruyter te sturen naar de Middellandse Zee om de Spaanse vloot te helpen tegen de Franse vloot en zo het behoud van Sicilië zeker te stellen. De Staten waren zeer terughoudend om aan dit verzoek te voldoen, maar Prins Willem III was ervoor en hij drukte het door. Hij vreesde namelijk dat het uiteindelijk op een ruil zou neerkomen : Sicilië mag Spaans blijven, op voorwaarde dat de Spaanse Nederlanden Frans zouden worden. Dan zou Frankrijk aan Nederland grenzen en dat wilde de Prins voorkomen. Hij was een man met visie, later is hij koning van Engeland geworden, de beste koning die ze daar ooit gehad hebben.

Er werd dus besloten een vloot naar de Middellandse Zee te sturen. Normaliter zou het bevel door een jongere admiraal worden gevoerd en niet door de bevelhebber van de hele marine, maar de Spanjaarden hadden uitdrukkelijk geëist dat het bevel door de Ruyter zou worden gevoerd, inderdaad een man met een gigantische reputatie. Toen de Fransen tot hun ontsteltenis hoorden dat de Ruyter zelf met een vloot naar de Middellandse Zee zou komen, waren ze dan ook op het ergste voorbereid.

De vloot van 30 grote en kleine schepen met als vlaggenschip de “Eendracht” vertrok op 8 Augustus 1675 uit Hellevoetsluis. Er waren totaal 4800 mannen op de vloot. Op de “Eendracht” dienden 450 man. De bemanning was gemonsterd voor een reis van zes maanden, uitreis en thuisreis inbegrepen.

Eenmaal in de Middellandse Zee aangekomen, bleek de samenwerking met de Spaanse autoriteiten zeer stroef te verlopen. De Spaanse vloot was niet gereed om zich bij de Nederlandse vloot te voegen. Op 20 december 1675 kwam de Nederlandse vloot voor anker in de baai van Milazzo, op de Noordoost kust van Sicilië, hier zou de Spaanse vloot naar verwachting ook aankomen. Op die dag ontving de dominee van de “Eendracht”, Westhovius, twee brieven, in het Latijn geschreven, afkomstig van 23 Hongaarse predikanten die in Napels als galeislaven veel ellende te verduren hadden, met het verzoek om bij de Spanjaarden hun bevrijding te bepleiten. Er zouden nog drie anderen op Sicilië op de galeien zitten. Toen hoorde admiraal de Ruyter voor het eerst iets over de Hongaarse predikanten. Dominee Westhovius kreeg direct opdracht om die drie Hongaarse galeislaven te gaan zoeken, maar hij kon ze niet vinden. De Ruyter vroeg toen aan de onderkoning van Sicilië om aan de onderkoning van Napels te schrijven met het verzoek deze predikanten vrij te laten. De onderkoning zei dat hij dat speciaal uit sympathie voor de Ruyter zou doen. Hij had natuurlijk de drie op Sicilië vastzittenden kunnen vrijlaten, maar in plaats daarvan stuurde hij die terstond naar Napels, dan had hij en verder niets meer mee te maken.

Op de laatste dag van het jaar ontving de Ruyter een brief uit Den Haag met nog een aantal brieven als achtergrond informatie, hem verzoekende moeite te doen om de bevrijding van die predikanten te bewerkstelligen. Een week later, op 8 Januari, moest de Ruyter met zijn vloot, samen met één enkel Spaans schip, slag leveren met een veel sterkere Franse vloot. Dit was de slag bij Stromboli, onbeslist geëindigd. Er waren 7 doden en 30 gewonden aan boord van de “Eendracht”. De rest van de Spaanse vloot voegde zich de dag erna bij de Nederlanders. De gezamenlijke vloot trok zich terug in de baai van Milazzo, De onderkoning kwam 18 januari aan boord bij de Ruyter en die vroeg hem of er al antwoord was uit Napels, over de vrijlating van de predikanten. Hierop zei de onderkoning : “Het antwoord was zo gunstig dat ik aan hun verlossing niet kan twijfelen”.

Het liep nu tegen het einde van de zes maanden die de Ruyter in de Middellandse Zee mocht blijven, dus hij dacht erover om thuis te varen. De Spaanse autoriteiten beweerden dat hij nog eens zes maanden langer mocht blijven, dat hadden ze gehoord. Maar de Ruyter had een brief uit Den Haag nodig, aan hem gericht, met de mededeling dat hij daar langer moest blijven. Die brief had hij niet ontvangen, dus hij besloot naar huis te gaan, maar wel via Napels en Livorno, daar kon hij misschien nog de brief aantreffen met de opdracht nog langer te blijven. Op 22 Januari vertrok hij op weg naar het vaderland en bij Stromboli stuurde hij een klein schip naar Napels. Er bleek geen brief in Napels bij de Nederlandse consul te zijn aangekomen, dus hij besloot door te varen naar Livorno, waar hij op 4 Februari dichtbij was. Vooruitgestuurde schepen kwamen terug uit Livorno met een brief van de Prins en de opdracht van de regering om nog 6 maanden langer in de

² Voordracht gehouden op verzoek van de Stichting “de Ruyter” (www.deruyter.org), in de Nieuwe Kerk te Amsterdam op 23 februari 2013.

Middellandse Zee te blijven. De Ruyter ging direct op tegenkoers, richting Napels, waar hij moest bevoorraden. Hij hoopte daar tevens de bevrijding van de Hongaarse predikanten te kunnen bewerkstelligen. Op 10 Februari kwam de vloot bij het naburige eilandje Ischia, daar was windstilte en daarom zond de Ruyter een brief met een felouque, dat is een klein en snel jachtje, naar de consul en de onderkoning, om zijn aankomst aan te kondigen. Diezelfde avond kwam de consul aan boord met een brief van de onderkoning van Napels, de markies de los Velez, die hem hartelijk welkom heette. Door de windstilte duurde het tot de volgende avond, 11 Februari, voordat de vloot voor Napels ten anker kon komen. Ook de “Eendracht” liet het anker vallen. De boot en de sloep werden daarna, zoals gewoonlijk, in het water gezet. Elk groot oorlogsschip had een boot en een sloep aan dek staan. Een boot had, denk ik, zes roeiers met maximaal tien passagiers, een sloep vier roeiers en maximaal zes passagiers.

Er was niets dat erop wees dat de predikanten waren vrijgelaten.

Diezelfde avond nog, kwam de Markies de los Velez met een aantal statiesloepen langs en stapten de onderkoning met zijn uitgebreide gevolg, aan boord van de “Eendracht”. Op een 17^e eeuwse schip mocht het scheepsvolk niet verder naar het achterschip komen dan de grote mast, maar de mannen aan dek die er goed op letten, zagen dat de admiraal, die de onderkoning met zijn gevolg bij de valreep welkom heette, een nogal gespannen indruk maakte, net alsof hij erg kwaad was. Het gezelschap verdween in de kajuit. De Ruyter nam de onderkoning, die hij nu voor het eerst ontmoette, apart voor een gesprek onder vier ogen. Hij zei hem “Ik kan nu onmogelijk blij zijn met uw hartelijke ontvangst en met de eer die u mij betuigt, omdat de predikanten nog niet zijn vrijgelaten.” De markies antwoordde dat de Spaanse koning en de Duitse keizer eigenlijk zelf eerst hun toestemming moesten geven. De Ruyter toonde zich over die opmerking zo bedroefd, dat de markies toegaf, op voorwaarde dat die predikanten dan niet in een gebied van de Spaanse koning of de Duitse keizer aan wal zouden worden gezet. Die toezegging kreeg hij van de Ruyter en daarna was de onderkoning bereid de predikanten vrij te laten. Hierna voegde het tweetal zich bij de anderen in de kajuit.

De manschappen aan dek wisten niets van dit gesprek, ze zagen enige tijd later de Spaanse hoge heren weer van boord gaan, uitgeleide gedaan door de admiraal die nu een zeer ernstige indruk maakte. Het was al donker maar onmiddellijk na het vertrek van de Spaanse hoogwaardigheidsbekleders werden de sloepsbemanningen opgeroepen om in de boot en de sloep af te dalen. De mannen aan dek zagen tot hun verbazing dat dominee Westhovius, samen met een achtergebleven Spaanse officier, in de sloep plaatsnamen en megingen naar de wal. Na een aantal uren, het was inmiddels nacht geworden, kwamen de boot en de sloep van de “Eendracht” weer langs, met dominee Westhovius. De sloepsbemanning, de roeiers, vertelden een ongelooflijk verhaal. Ze waren eerst langs de “Gouda”, het schip van admiraal den Haen, gevaren en daarvandaan was de sloep van de “Gouda” met dominee Viret van de “Gouda” met hen meegevoerd naar de wal. Met twee sloepen en één boot hadden ze daarna een aantal Hongaarse predikanten van de wal opgehaald. Die hadden lange tijd in slavernij op de galeien gezeten, dat kon je makkelijk zien. Ze hadden ze allemaal afgezet op de “Gouda”.

De volgende ochtend werden de sloepsbemanningen van de sloep en de boot weer opgemand en ze vertrokken naar de “Gouda”. Na een tijdje kwamen ze weer terug, samen met de sloep van de “Gouda”, langs de “Eendracht”. De mannen aan dek van de “Eendracht” stonden nieuwsgierig te kijken. Er zat veel volk in de boten, dat konden ze van bovenaf wel zien. Twee stevige maats waren aangewezen als valreepsgasten, zij stonden klaar bij de touwladder waarlangs uitgeputte mannen met moeite langzaam omhoog klauterden. Bijna boven gekomen, werden zij door de twee valreepsgasten onder de oksels gepakt, omhoog gehesen en aan dek gezet. De een na de ander kwam zo aan dek te staan, 23 man, trillend en met knikkende knieën, haveloos gekleed, sommigen half naakt, ze zagen er afgemat en verwaarloosd uit, uitgemergd en met blauwe plekken en verwondingen, net alsof ze gemarteld waren. De schepelingen, met een gemiddelde leeftijd van 24 jaar, keken vooral met veel medelijden naar diegenen die grijs van ouderdom waren. Admiraal de Ruyter keek toe vanaf het hoger gelegen halfdek. Nu zag hij er trots, zeer tevreden en opgelucht uit. Het scheepsvolk stond zich te verdringen om dit zeer ongewone schouwspel te kunnen zien. Sommigen klommen in het want om het van een grotere afstand te kunnen waarnemen. Dit waren dus die predikanten die op de galeien hadden gezeten, wat zagen ze eruit ! Toen al die haveloos geklede mannen aan dek stonden, begon er één te zingen en de anderen vielen in, dit was duidelijk een psalm. De matrozen, dat ruwe volk, die ademloos toekeken, namen hun mutsen af. Dit was een zeer geladen en magisch moment, een ieder was erg onder de indruk. Daarna nam admiraal de Ruyter het woord. Hij heette hen welkom aan boord van zijn schip. Dominee Westhovius vertaalde het in het Latijn voor de predikanten, hij was tolk bij dit gesprek. Een van de predikanten antwoordde en sprak grote dankbaarheid uit namens allen. Hij zei o.a. dat er tijdens hun gevangenschap altijd een enorme eenheid was geweest en dat ze altijd alles onder elkaar hadden gedeeld, de Gereformeerde en Lutherse predikanten, dat er een grote solidariteit was geweest. De admiraal sprak toen : “Gaaf dan heenen, en doet uw best, een ieder by de zynen, dat gij, t’huis koomende, diezelfde eenheid mooght bewaren, en ik zal nooit aangenaamer dank ontfangen”. Dit was een gebeurtenis waar nog lang over gepraat werd.

Later op de dag werden er nog drie predikanten van de wal gehaald, twee uit een gevangenis en een uit een ziekenhuis. Het totale aantal was nu 26. Dank zij admiraal de Ruyter, zijn vasthoudendheid, zijn tact, zijn krachtige, maar toch vriendelijke optreden, was de bevrijdingsactie met succes bekroond.

De predikanten werden over de schepen verdeeld. Er bleef er één op de “Eendracht”. Een week later ging de vloot anker op. Na een onderhoudsperiode in Palermo, kwamen ze 20 maart voor anker in de baai van Milazzo. Op 25 Maart konden de predikanten overstappen op een Engels schip dat hen naar Venetië, naar de vrijheid, heeft gebracht. Ze waren zes weken lang op de Nederlandse schepen geweest en we kunnen er zeker van zijn dat er goed voor hen is gezorgd. Toen ze enkele dagen later voet aan wal zetten in Venetië, betekende dat voor hen het gelukkige einde van een zeer moeilijke tijd.

Ik dank u voor uw aandacht.

Jan Nuboer

KRÓNKA: Megemlékezések De Ruyter Admirálisra

Amszterdamban Ruyter tengernagy sírjánál a ‘Nieuwe Kerk’-ben (a holland ‘koronázó templomban’) évente február 10-e, a 26 magyar gályarab lelkésznek Michiel de Ruyter tengernagy által a nápolyi alkirály gályarabságából 1676-ban történt kiszabadítása emléknapja körül, ünnepélyes összejövetel keretében, a magyar nagykövet és a királyi holland tengerészeti képviselői jelenlétében emlékeznek meg a nagy holland admirális ezen történelmi jelentőségű tetteről. A tengerészeti történész-szerzőnek ezen ünnepélyes megemlékezés keretében 2012. február 11-én és 2013. február 23-án tartott előadását közöljük itt angolul és hollandul.

~ ~ ~ ~ ~

PHILOSOPHIA PERENNIS

Kiss Endre : A posztmodern filozófiáról avagy az irodalomelmélet, mint a filozófia titkos mozgatója

Koncepciónk alapvető kiindulópontja több szempontból sem tekinthető szokványos megközelítésnek. Elsősorban mégis azért nem tekinthető annak, mert a posztmodern tartalmakat a strukturalizmus tartalmaihoz viszonyítja elsősorban. Meggyőződésünk, hogy ez a lehető legcélravezetőbb út. Mindenekelőtt a konkrét történeti-genetikai szálak fontossága mutat ebbe az irányba. Minden létező irányzatra teljes joggal el lehetne természetesen mondani, hogy megértésének egyik legfontosabb útvonala az adott irányzat történetének feltárása. A posztmodern filozófia esetében - olyan sajátosságok eredményeként, amelyeket e tanulmány ismertetni fog - gyakorlatilag nem is látunk más utat a filozófiai tartalmak rekonstruálására. Ennek a kivételes helyzetnek leglényegesebb magyarázata a posztmodern sajátos fogalomhasználat, közelebről nézve, fogalmi stratégiája, ha éppen nem fogalom-politikája, ami áttételesen mintegy lehetetlenné teszi a róla alkotható metanyelv létrehozását.

Az ezredfordulóra a posztmodern gyűjtőfogalma alatt három alapvető attitűdben jelenik meg. Az első posztmodern attitűd „*kreatív posztmodern eklektika*” attitűdje, a második a „*viszonylagosság és a minden bizonytalan*” attitűdje, ami igen távolról emlékeztet a filozófiai szkepszisre, amíg a harmadik *par excellence* posztmodern attitűd a *dekonstrukció*. E három, posztmodern motívumokkal egyaránt megalapozott attitűdből fokozatosan a harmadik, a *dekonstrukció* attitűdje vált hegemónná.

A strukturalizmus és posztmodern meghatározó episztemológiai kapcsolatának leglényegesebb kiinduló összefüggése az, hogy a már strukturalizmus is az alapvető episztemológiai újítás igényével lépett fel, olyan igénnyel, ami teljesen át akarta építeni a megismerés elveit és ezen keresztül az egyes tudományokat, ezért a posztmodern episztemológia (elsősorban) a strukturalista episztemológia folytatása és reformja. Ha a nyelvtudomány, a formációelmélet vagy az etnográfia példáira mint legkiemelkedőbb példákra gondolunk, ez az igény teljesülni is látszott, egyenesen "tudományos forradalom"-ról is lehetett beszélni a hatvanas évek végén, illetve a hetvenes évek elején.

A strukturalizmus és a posztmodern viszonyának *alapképletét* a következő hasonlattal szeretnénk érzékeltetni (mely hasonlatot a maga legkülönbébb változataiban és összefüggéseiben dolgozatunk egészére nézve érvényesnek és meghatározónak tekintjük és némi szerénytelenséggel önálló szellemi hozzájárulásnak is mindkét irányzat legalapvetőbb értelmezésében).

A strukturalizmus a maga szigorúan, de egyben forradalmian tudományos célkitűzésében olyan volt, mint az a bányász, aki az aranyat rejtő hegy gyomrába számos alagutat és vajat épít, hogy eljusson a hegy gyomrában rejtőző kincshez. Időközben néhány alagútja és járata eredményesnek bizonyul, ott meg is találja a keresett kincs egy részét (ezek a kincsek az analógia szellemében az egyes, a strukturalizmus szempontjából sikeres tudományok, mint például a nyelvészet vagy a néprajz). Számos más járat azonban a szó szoros értelmében zsákutcának bizonyul, kiderül, hogy járataik végén semmiféle kincs nem található. Ezeket a járatokat hamarosan elhagyják, nem építik tovább. Lassan összefüggően is világossá válik a bányász (vagy, stílszerűen szólva, a bányavállalkozás) előtt, hogy az az előzetes várakozás, miszerint ebben a hegyben az összes járatok elvezetnek a maguk kincseihez és ezért megtalálják a kincsek végérvényes lelőhelyét, nem igazolódik. Ennek felel meg az analógiában az eredeti strukturalizmus válság-sorozata, amely már maguknál a strukturalistáknál is felvet egy sor új ötletet a szellemi kincskeresésben, anélkül azonban, hogy a végső csalódáson ez változtathatna. De megindul ebben a pillanatban egy másik folyamat is. Kiderült ugyanis a járatok kiépítése közepette, hogy ugyan az eredmények nem igazolják *teljesen* az előzetes várakozásokat (jóllehet szemmel láthatóan *vannak* eredmények, amelyeket később és egészen más okokból sokan előszeretettel tagadnak, illetve felejtnek majd el), de ez a kísérlet sokak szemében már az eddigiekben is *gyökeresen átalakította* az aranyásás technikáját és módszereit. Vissza lehetne ugyan térni a kincskeresés korábbi technológiáihoz (hiszen a strukturalista eljárás sem hozott teljes eredményt), az új kincskeresők előtt azonban világos, hogy a strukturalista kísérlet részleges sikertelensége ellenére is már gyökeresen átalakította a szellemi aranyásást. Világossá válik előttük, hogy komoly szellemi hatalomra és ezzel nagy hírre tehetnek szert azzal, ha élesen támadják a strukturalizmus előtti (tudományos vagy, stílszerűen szólva, aranyásási) módszereket, miközben egyidejűleg a strukturalizmus meghaladónak szerepében is felléphetnek. Olyan aranyások ők, akik már nem reménykednek aranyban (milyen jellemzően posztmodern magatartás!), de át kívánják venni a szellemi kezdeményezést, netán egyenesen a szellemi hatalmat a strukturalizmus előtti módszerek kritikájával és a strukturalizmushoz fűződő közeli kapcsolatok teljes és finom elhallgatásával. A tudományos eredmények elérésére

vonatkozó bizonyosságai nincsenek. Egyetlen bizonyosságuk van, mégpedig az, hogy látták és tanulmányozták a strukturalizmus példáján, miszerint a strukturalizmus előtti módszertan halott, de legalábbis tökéletesen képtelen önmaga védelmére. Az új aranyások, olvasónk bizonyára rájött már erre, a posztstrukturalisták, azaz a későbbi posztmodernek, akik egyáltalán nem tudják, találnak-e aranyat vagy sem, akik egyedül abban bizonyosak, hogy a strukturalizmus előtti módszerek diszkvalifikálódtak, akiknek teljesen új eredményekre kell jutniuk (de ezekre csak úgy tehetnek szert, hogy besettenkednek a strukturalisták régen elhagyott járataiba és ott pozitív eredmények vagy kritikai muníció után néznek), akik tehát igen bonyolult tevékenységbe kezdenek, *amit kezdetben ráadásul semmi sem legitimál elégségesen* (amiért is „menet közben” kell már a fenti koordináták között megindított tevékenységüket legitimálniuk).

Az eredeti strukturalista tudományforradalom a rutinná vált és elhalványodott (és ezért e pillanatban artikuláció- és dialógusképtelen normáltudomány és a (neo)marxizmus közötti szellemi térben jött létre és fejtette ki tudományforradalmasító hatását. Mai szemmel feltétlenül az tűnik szembe, hogy a strukturalizmus milyen komplexen és sokoldalúan fonódott össze a neomarxizmus fő tendenciáival. Jóllehet a neomarxizmus tézisei és koncepciói ismertek és nyilvánvalók, specifikus tudományelméleti problémái azonban még teljesen kifejtetlennek voltak tekinthetőek, mindenekelőtt a neomarxizmusnak amiatt hegelizáló beállítódása miatt, amivel a maguk hegelmarxizmusát eleve minden elmúlt és elkövetkező tudomány fölé emelték és ennek illusztrációjaként például minden látható konkrét tudományelméleti érdeklődés nélkül bocsátkoztak bele az ún. „pozitivizmus”-vitába is. Egy tágabb, kultúrfilozófiai reflexió számára azonban az is nyilvánvalóvá válik, hogy a neomarxizmus (politikai és episztemológiai) és a strukturalizmus (episztemológiai) "forradalmi" egymást rendkívüli intenzitással erősítették és támogatták is minden „rég”-vel szemben.

A strukturalizmus gyökeresen új "tudomány"-ként való megjelenése teljesen elterjedt alapbeállítódás volt, miközben még a legiskolázottabb megfigyelők is alapvető kategóriaproblémákkal küszködtek, amikor ezt az új tudományos minőséget, a szemléletnek ezt a radikális változását meg akarták ragadni. Amiről itt szó van, az az egyes tudományok tárgyi szférájának generális átértékelése, az eddigi szcientikus kategorizáció és fogalmiság kereteiből való kiemelése, azaz az egyes tudományok tárgyi szféráinak *nyelvként* való felfogása, a tárgyi szférák *nyelvként* való felfogásán keresztül egy sajátos *deszcientizáló* fordulat, amelynek végén a megismerés új centruma mutatható ki (a kincs az analógiaként kezelt hegy gyomrában), miközben egy magasabb általánosítás felől tekintve a strukturalizmus új tudománymodellje nem állt valódi ellentétben a pozitivizmus valódi és legmélyebb tartalmaival.

A posztmodern gondolkodás és szűkebben a posztmodern tudomány-felfogás szempontjából meghatározó és a posztmodernet mint önálló és semmiféle eddigi irányzatra nem emlékeztető gondolkodásként feltüntető törekvése, hogy *a tárgyi szféra minden új meghatározását kívül helyezték a tudomány vagy a filozófia keretein*. A mi felfogásunk éppen ennek ellenkezője, hiszen e törekvésben a tárgyfogalom olyan indokolatlanul szűk megfogalmazását fedezzük fel, ami már önmagában is problematikussá teszi ezt az álláspontot. A mi fogalmaink szerint például a *lacan-i* szimbolikus szféra tekinthető a legitim tudományossággal vizsgálható tárgyiasság egyik elemének, miközben e tárgyi szféra *specifikus* vonásait készséggel elismerjük. A tárgyfogalom szűköségének valódi mutatója azonban a szimbolikus szféra új tárgyi szférává emelésében újra meg újra az, hogy e szféra (mind a strukturalizmusban, mind pedig a posztmodernben) "nem érzi" (s ezzel újra meg újra a közelebbi meghatározottságokkal el nem látott "érzi" szférával láncolják össze a tudományosságnak mind a lehetőségét, mind pedig a gyakorlatát). Jóllehet még ebben az összeláncolásban is rejlik egy helyes gondolati mag (a verifikáción alapuló kritikai tudományelméletnek valóban az érzi tapasztalat a *végző* klasszikus alaptípusa), meglehetősen illuzióromboló újra meg újra tanujává lenni annak, hogy az állítólagos új tudományos szemléletváltozások, netán forradalmak mélyén pusztán ez a nemcsak triviális, hanem trivialitásán túlmenően még szűkös gondolat húzódik meg.

Ismét átfogó analógiánkhöz kell folyamodnunk. Amíg ugyanis a strukturalizmus végig feltétlenül bízik abban, hogy feltalálja ezt a harmadik, szimbolikus szférát (ami azonos a hegy gyomrában szunnyadó kincssel), a posztmodern ebben a vonatkozásban sem hisz a szimbólum pozitív felmutatásában (és ezzel egy új és újminőségű tárgyi szféra felmutatásában), ezért magatartását ebben az összefüggésben is a jelzett kettőség, *ha éppen nem kétértelműség* jellemzi. Fenntartja a pozitív tárgyi szférával és a normáltudományosság kritériumaival szemben a harmadik szféra követelését, miközben azonban destruálja a hagyományos tudományt *visszafelé*, destruálja a harmadik szféra pozitív feltalálhatóságának kritikáján keresztül a strukturalizmust is és *előrefelé* is.

Gilles Deleuze kérdése, vajon van-e struktúra minden tetszőleges területen, kettősen is kritikus. Egyrészt illeti a tudomány egyik rendkívül triviális, de megkerülhetetlen alpmeghatározását, mégpedig azt, hogy a tárgyi szféra előzetes homogenizálása és e homogenizálás univerzalizálása nélkül nem lehet tudományról beszélni. Ez rávilágít a strukturalizmus sajátos, önhibáján kívül létrejövő (s Deleuze kérdésében is közvetetten bennerejlő) hiányosságára, nevezetesen arra, hogy a *struktúra tételezése majd vizsgálata nem minden tárgyi szférában egyformán releváns*. Ez, másrészt, azt előlegezi, hogy egy lehetséges negatív válasz váratlan oldalról vonhatja kétségbe a strukturalizmus univerzalizálódási törekvéseit (amelyek számára, mint a tudomány egy új, esetleg éppen forradalmi formája számára, létfontosságúak).

A posztmodern, mivel nem bízik egy struktúra, vagy bármilyen új, pozitív centrum rekonstrukciójában, nem a "strukturá"-ban oldja fel a szcientizmus egykori tárgyi szféráját, hanem "hermeneutiká"-ban, amennyiben a különböző "nyomok" kutatásában szó szerint állandó keresését indítja meg a "tárgy"-nak. Ebben a vonatkozásban a posztmodern tehát egyszerre utóda és megfordítása a strukturalizmusnak. Ez a magyarázata a "differencia" fogalma átértékelésének is. A "differenciálódás" fogalmának strukturalista alapértelmezései lényegében megegyeztek a differenciális elemek aktuális oppozícióin át realizálódó "aktualizáció" fogalmával. A szóban forgó fordulat nyomán azonban a differenciálódás, a differencia fogalmának új jelentése támad, a Jacques *Derrida*-féle értelmezés, ami végső soron az ontológiai differencia fogalmát emeli be ebbe a gondolatmenetbe, s ezzel *Heidegger* egy új értelmezését és aktualizálását is lehetővé teszi.

Az alapvető önkényesség tehát a *megismerés diskurzusának használata megismerési szándék nélkül*, s az egy ilyen helyzetben természetes dekonstruktív magatartásnak számos okból (nem utolsósorban „legitimációs” okokból) bekövetkező kiterjesztése. Az alapkérdés nagyon is ironikus és egyben tanulságos. Ahhoz ugyanis, hogy a posztmodernet *valóban* a modernnel szemben határozzuk meg, pontosan olyan *centrumot*, pozitív kristályosodási pontot kellene kimutatnunk a posztmodernben, mint amilyennek a létét a posztmodern vezető megnyilvánulásaiban definíciószerűen tagadja. A posztmodern teoretikus centrum-nélkülisége minden különösebb erőfeszítés nélkül nyilvánvalóvá válik a strukturalizmussal való összevetésben. Mindamellet egy finomabb tudományelméleti elemzésnek rá kell mutatnia arra, hogy ebben az összefüggésben ismét a strukturalizmus egy önhibáján kívül létrejövő hiányossága is szerepet játszik. Azzal, hogy a strukturalizmus fő célját egy, a jelenségvilág mögött meghúzódó lényegi új szerkezet felmutatásában azonosította, nem tett szert egy, most már nem a jelenségekre általában, de magukra a strukturákra specifikusan vonatkozó metanyelvre. A strukturalista nem tud *beszélni* a metanyelvről. Amikor tehát a posztmodern részben dekonstrálja a strukturalizmust, részben egyszerűen átveszi annak a normáltudományosságot dekonstruáló törekvéseit és adott összefüggésekben elért eredményeit, a strukturalizmus már nem tudja védeni önmagát (jóllehet a valóságos történelmi fejlődés inkább azt mutatja, hogy el is van foglalta saját válság-jelenségeivel).

A logocentrizmus kritikája beteljesíti a tudás ideológiakritikai relativizálását, ennek eredménye természetszerűleg az emberi tudás összes alapformáinak viszonylagossá válását jelenti. Ennek van egy sor következménye a filozófiai tudományok szempontjából is (a hermeneutika átalakulása, a szemiotika vagy nyelvfilozófia referenciavesztése). A normáltudományok és a tudományelmélet szempontjából azonban ez a változás több, mint meghatározó, az egyes tudásfajták közötti különbségek az általános relativizálás miatt teljesen egybemosódnak. Nemhogy új szempontokat nyernénk a tudomány alaposabb meghatározására, de még az eddigi kritériumokat is elveszítjük, hiszen a tudományelmélet egyik legfontosabb kérdésköre éppen az, hogy miben különbözik a tudomány más tudásfajtáktól.

A posztmodern jelenség egyszerre filozófia és *már* egy sor, részben még fel sem tárt, ám érzékelt új jelenség. Sokszor el sem lehet dönteni, hogy a filozófia-e az elsődleges, vagy a társadalmi változás nagy, komplex, nem egy esetben egyenesen félelmetes dimenziói, amelyek mintegy önmagukban is fenyegetik a kogníció és a társadalmi érzékelés tradicionális, ám verifikált és működő lehetőségeit. Nos, a posztmodern tudat, a posztmodern társadalom furcsa, nem egy esetben ugyancsak feltáratlan mechanizmusokon át már a hetvenes-nyolcvanas évektől kezdve nem elsősorban a társadalmi változást éli meg, de gyökeresen új gondolkodásról beszél. A gondolkodás, a filozófia átalakulása mintegy ez *egész* folyamatot képviseli. A posztmodern azonban nem gyökeresen új gondolkodás, de *önmagát újként stilizáló gondolkodás*, amelynek új látszatát egyébként a posztmodern filozófusok sikeres stratégiai kalkulációi is okozzák, miközben az újnak stilizált szerkezetek és taktikák miatt e stratégiai elemek korrekt és feddhetetlen kimutatása is igen nagy nehézségeket okoz.

A posztmodern tehát nem annyira új gondolkodás (bár ilyenként jelenik meg és kétségkívül meghatározó új mozzanatokot képvisel) de legalább annyira *új magatartás* is, ami egyként jelenik meg a gondolkodásban és a gondolkodáson kívüli szférában (a tudományra vetített új magatartás lényege a pozitív célkitűzés hiánya, a strukturalizmussal való összehasonlításban a mélystruktúra feltárásában való érdektelenség, általánosan felfogva a centrumnélküliség pozitív felfogása, korábbi analógiáinkkal szólva a hegyben lévő kincs keresésének feladása).

Posztmodern és utópia több szempontból is egymás kizáró ellentétének tűnnek. A posztmodern *időben visszafelé rendezi el* maga körül a történelmi teret, illetve tér-időt, ez eleve lehetetlenné teszi az utópikus gondolkodást, arról nem is beszélve, hogy ezt a végérvényesség igényével teszi. *Hatásának, szakmai és társadalmi megjelenésének, a róla kialakított képnek éppen ez a talán legalapvetőbb meghatározója - radikális dekonstrukciót fogalmaz meg a végérvényesség igényével* - miközben világos, hogy a koncepció mögött álló *akarat* mozzanat egyáltalán nem óhajt lemondani az univerzális értelemadás hatalmáról, még akkor sem, ha ez éppen *negatív értelem* adományozásával lenne egyenlő (ami ugyancsak gyarapítja a posztmodern tematikában rejlő paradoxonok már eddig is terjedelmesnek tekinthető sorát).

A sajátosan posztmodern mindennapi tudat mára már empirikusan is jól érzékelhető új alapattitűdjei *nem ismerik jelen és jövő kritikus oppozícióját*, ez ismét az utópikus tudat létét veszélyezteti. S azt sem szabad elfelejtenünk ebben az összefüggésben, hogy a posztmodern végsősoron valamilyen értelemben és mértékben a baloldal bukásának terméke is. S

mivel az utópia műfaja és gondolatrendszere az idők folyamán azonban alaposan, jóllehet ma még nem végérvényesen megállapítható mértékben szervesült a baloldallal, a baloldal kudarca kritikusan határozza meg az utópiák „fizikai” lehetőségeit is.

Ha ezek után arra kérdeznénk rá, milyen következményeket jelent az így értelmezett posztmodern irányzat a *műelemzés*, az *értelmezés* vagy az *irodalomelmélet* egésze számára, a kérdést nem tudnánk nyomban a várt közvetlenséggel megválaszolni. A kérdés feltevése ugyanis eleve azt a hagyományos elképzelést tükrözi, miszerint a filozófiai műhelyekben egymást követően hegemon helyzetbe jutó paradigmák mintegy logikusan hatolnak be a műelemzés paradigmáiba és alakítják át azokat. Ez a hagyományos felfogás azonban, beleértve a posztmodern egész problematikáját is, az 1945 utáni fejlődésben már egyértelműen nem igazolódik. *Nem a filozófiában dőlnek el döntő paradigmatisztikus kérdések*, amelyek ezek után mintegy igényt támasztanak a műelemzés vezető paradigmájának meghatározására is. A gondolkodás *valóságos* fejlődését tekintve 1945 után az *irodalmi művek „értelemadó” elemzései* voltak azok, amelyek az irodalmi hagyomány mindenkori újrafogalmazásának ideológiai és politikai fontosságánál fogva a nemzetközi, ideológiai és politikai diszkusszió középpontjába kerültek. Ilyen fontosságuknál fogva e viták nemcsak a műelemzés konkrét kérdéseiben és szövegösszefüggéseiben kerültek a valódi filozófiai kérdésfeltevések fölé, de még arra is elégséges erővel rendelkeztek, hogy saját alapkérdéseiket és prioritáikat erőteljes kihívások és kérdésfeltevések formájában ráerőltessék magára a filozófiára is. A kiinduló kérdés átalakítása ezért ezen a ponton megkerülhetetlenné válik: nem azt kell *helyesen* kérdezni, mit jelent a posztmodern, mint filozófia a műértelmezés számára, de azt, milyen szerepet tölt be a posztmodern filozófia a műelemzés és a filozófiai áramlatok 1945-tel kezdetét vevő kettős történelmében, azaz megint másként fogalmazva, milyen kihívásokat és kérdésfeltevéseket vetített a posztmodern filozófia számára a műelemzés értelemadó küzdelmében az az álláspont, amelyik le akart számolni a korábbi műelemző és ugyancsak az értelemadás monopóliumára törekvő irányzatokkal.

Az irodalmi mű értelmezésének monopóliumáért vívott harc az 1945 utáni történelemben tézisünk szerint, az „ideológiai” harc talán leglényegesebb összetevőjeként, meghatározó szerepet játszott a filozófiai irányzatok küzdelmében és egymásutánjának kialakításában. Mindez (természetesen csak metaforikusan) azt is jelenti, hogy a „*szocialista realizmus*” *nem halt meg*, hiszen az egyes filozófiai irányzatok ugyanúgy, *pontosan úgy*, vindikálják maguknak az értelemadás monopóliumát, mint azt annak idején a szocialista realizmus tette.

Mindezzel az irodalmi művek értelemadásában időlegesen hegemon helyzetbe jutó filozófiai irányzatok sajátos, és kizárólag immanens megfontolások alapján egyszerűen érthetetlen kettős jelentésre tesznek szert. E kettős jelentés természetesen, mint az értelemadásban aktuálisan hegemon helyzetben lévő irányzatra, a posztmodernre is teljes mértékben vonatkozik.

alapvető teoretikus kijelentések

alapvető politikai jelentések

szocialista realizmus

visszatükrözés
fenntartó egyén
középhezjutó hős
totalitás
világtörténelmi személy
realizmus

proletárdiktatúra
baloldali totalitarizmus
osztályharc
hidegháború
kizsákmányolás

neomarxizmus

parttalan realizmus
elidegenedés
elidegenítő effektus
a praxis esztétikája
esztétika politizálása
a politika esztétizálása
emberi lényeg
nembeliség

antisztálinizmus
szövetségi politika
emberarcú szocializmus
népfront
békés egymásmellettélés
békeharc

**receptió
esztétika**

horizont
közönség
irodalom mint intézmény
elvárások
új történetiség
megértés

a neomarxizmus vissza-
szorítása
dezideologizálás

hermeneutika

a tárgyiség eltűnése
aletheia
a szerző leértékelődése
a mű emanációja
hagyomány
ünnep

a recepcióesztétika
radikalizálása,
győzelmének
megszilárdítása

**posztmodern
dekonstrukció**

dekonstruktivitás
logocentrizmus
az irodalom meghaladottsága

a) a recepcióeszté-
tika és hermeneutika
győzelmének további
megszilárdítása, a
a kultúra és társa-
dalmi kommunikáció
destrukciója

-
szerző-konstrukció
szöveg-konstrukció

retorizálás
az irodalom retorikai
és nyelvi alapon való
diszkvalifikálása

b) harc a recepció-
esztétika és her-
meneutika győzelme
ellen a dekonstrukció
eszközeivel

Nyilvánvaló, hogy a posztmodern irodalomelméleti dimenziói is feltárhatatlanok az 1945 utáni sajátos fejlődés rekonstrukciója nélkül. Ez a fejlődés volt az, ami az irodalomelméleti iskoláknak sajátos és az orwell-i értelemről nem teljesen

független kettős beszédet hozott létre. Az egyes filozófiai iskolák egyrészt kialakították a maguk fogalmiságát az irodalmi műről vagy az irodalmi folyamatról, s ezek legitim és tudományos-elméletileg indokolt törekvések voltak. Hogy azonban klasszikus példánknál maradjunk, nem lehettek igazán sokan, legalábbis a vasfüggöny keleti oldalán, akik egy-egy, a visszatükrözés problematikus vonásaira utaló kritikában azt hitték volna, hogy e kritika mögött a visszatükrözés valódi, tárgyilag legitim vetületei húzódtak volna meg, azaz már a kezdet kezdeteitől fogva kevés esélye volt, hogy az irodalomelméleti diskussziók valóban arról szólnak, amit tematikusan középpontba állítanak, arról természetesen ugyancsak nem beszélve, hogy még kevesebben hitték, hogy az irodalmi művek értelemdási folyamata valódi, tárgyilag őszinte és megalapozott szakmai viták eredményeitől függ majd.

A posztmodern irodalomelméleti alkalmazásainak szellemi és gyakorlati kereteit tehát a fenti modell horizontális és vertikális dimenziójának egyidejű érvényesítése jelenti. Minden iskola ideológiai (később már nem feltétlenül artikulált formában ideológiai) ellenfele az öt megelőző iskolának, amellyel szemben a maga képére akarja formálni az irodalmi mű értelemdásának monopóliumát. Miközben azonban vertikálisan vívják a maguk ideológiai harcát, horizontálisan legitim tudományos keretként is szolgálnak az irodalmi mű, az irodalmi jelenség értelmezésében. Mindez azt jelenti, hogy (a mi metafórikus értelmünkben) a szocialista realizmus él. Ezek a horizontálisan megvívott viták teszik ki az irodalomelmélet paradigmatis vitáit és nem is kell feltétlenül megmaradniuk színvonalatlannak. A probléma nem az, hogy ezek a viták nem válhatnak relevánssá, a nagy dilemma az, hogy ezek a viták nem alapoznak meg valódi értelemdási folyamatokat, csak a politikai-hatalmi értelemdás széles és differenciált értelmű legitimációjának számítanak (ennek legszemléletesebb és legcsattanósabb bizonyítéka, hogy abban a pillanatban, amikor az irodalmi mű értelemdásáért vívott harc más irányok közötti harcra vált át, a kialakult vitákat csak „önmagukért”, csak a bennük foglalt tárgyi problematika tisztázásának kedvéért egyáltalán nem folytatják tovább, az irodalmi mű értelemdásáért vívott harc kontextusán kívül még a vita résztvevőit sem érdekli igazán egy-egy összefüggés „tudományos” vagy „szakmai” igazságtartalma. Ezért van tele az irodalomelmélet története megnyitott és megszakított ütközetek nagy sorával.

A kettős beszéd, az egyidejűleg horizontális és vertikális vonatkoztatás vonatkozik a posztmodernre is. E keretek között bontakoztathatja ki alapsajátosságát, a konstruktív és a destruktív tartalmaknak és attitűdöknek azt a gyökeresen új típusú koegzisztenciáját, ami úgy tűnik, mára már kultúránk maradandó új vonásává nőtte ki magát.

Gondolatmenetünk lényegében azt szerette volna igazolni, hogy mivel a „szocialista realizmus” nem halt meg, azaz az egymást követő irodalomelméleti-esztétikai iskolák egyként az irodalmi értelemdásának (a német „Sinn” értelmében) áttételesen mégiscsak politikai harcában vívják harcaikat, a posztmodern mű esztétika és a rekonstrukcióra váró posztmodern irodalomelmélet és irodalomkritika esetében is azt kellett bizonyítanunk, hogy ez az értelemdás monopolizációjáért vívott küzdelem (elsősorban a közölt vázlatos ábra vertikális összefüggéseiben) a posztmodern irodalomelmélet sorsában is meghatározónak bizonyult. Ez teljesen meghatározó és önálló mozzanat, hiszen éppen azt szerettük volna bizonyítani, hogy *ebben a tekintetben* a posztmodern esztétika és irodalomelmélet nem különbözött a szocialista realizmustól és az arra következő, a kelet-nyugati összeütközés és az ideológiai harc erőterében instrumentalizált összes többi iskolától. Abban is emlékeztet a szocialista realizmusra és az összes azt követő iskolára, hogy csak ebben az erőterben, az irodalmi mű értelemdásának terében érvényesülhet a posztmodern gondolkodásmód elméleti és tárgyi tartalma. Az természetesen, hogy ez az elmélet és annak tárgyi tartalma egy nagyon *specifikus elmélet és tárgyi tartalom*, ebben az összefüggésben kifejtett formában is utalnunk kell.

Ami immár a posztmodern esztétika és irodalomelmélet tartalmait illeti, teljesen nyilvánvaló, hogy ezek különleges, *eleve meta-esztétikai*, illetve *meta-irodalomelméleti* dimenziójuak. Hangsúlyoznunk kell, hogy a most szóban forgó meta-esztétikai karakter *nem azonos* az ugyancsak előzőekben ismertetett alap-instrumentalizáltsággal, ez a meta-esztétikai (vagy meta-irodalomelméleti) jelleg korántsem abból következik, hogy a posztmodernnek is részt kell vennie az irodalmi mű értelemdásának monopóliumáért vívott küzdelemben, ez a meta-jelleg már a posztmodern eredeti, a posztmodernen belül a *dekonstruktivista* irányzat felülkerekedésének következménye. Ez a metaesztétikai törekvés alapjaiban a dekonstrukció alapgondolatának egyik az adott műben konkretizált (vagy konkretizálni vélt) változatát hivatott ugyancsak aktuálisan leleplezni, azt hivatott kimutatni, hogy az adott műben a „metafizika” valamelyik illegitim megvalósulási formája testesül meg. Ez, magától értetődően nem eredendően esztétikai vagy irodalomelméleti feladat, sőt, ha éppen olyan tágra kívánnánk értelmezni az *ideológia* fogalmát, hogy az ebbe a szövegösszefüggésbe beleférjen, azt is mondhatnánk, hogy a „metafizika” leleplezése többek között éppen a szocialista realizmus legmélyebb törekvéseire is emlékeztet, amennyiben ott például a meghaladott burzsoá nézetek és attitűdök leleplezése volt az „esztétika” és az „irodalomelmélet” feladata. A posztmodern egésze, így természetesen a posztmodern esztétika és irodalomelmélet sem tarthat természetesen igényt a metafizikakritika kezdeményezőjének büszke és kitüntető jelzőjére, hiszen akkor mit kezdenénk Kant vagy Nietzsche egyszerre döntő és egyszerre sikeres metafizikakritikai filozófiai fordulataival. Mind a vállalkozás nyilvánvalóan metaesztétikai (és meta-irodalomelméleti), mind pedig nyilvánvalóan másodlagos jellege nyilvánvaló, ez mégsem akadályozza az ezek eredőjéből kialakuló irodalomkritikai gyakorlat megalapozását. A posztmodern-dekonstruktivista irodalomelmélet egyik legmeghatározóbb vonása, hogy - mintegy megérezve

a közvetlen „ideológiai” metafizikakritika igen problematikus oldalait - a metafizika holdudvarába sorolnak jelenségeket, így gondolkodási stílusokat és szerkezeteket, emberkép-változatokat, a kommunikáció és a társadalmi érintkezés szemükben metafizikusnak kategorizálható változatait, sőt, poétikai vagy nyelvi koncepciókat is. Így a *dekonstruktív irodalomkritika* szert tehet látszólag egzakt, nem ideológikus, nyelvi-poétikai dimenziókra is, ahol eredeti céljait és értékeit mintegy „diskurzívan” bizonyíthatja. Ez a látszat azonban hamar leleplezhető, hogyha kiválasztott nyelvi-poétikai mozzanatok vélt vagy valóságos „metafizikai” árfolyamát megpróbáljuk megállapítani. Ez annál sem lehet nehezebb feladat, mert például Paul de Man Proust-elemzésénél, amelyben a kritika a szerző nyelvi-poétikai elemeinek feltételezett metafizikai tartalmait igyekszik leleplezni, egy olyan műről van adott esetben szó, amelyik a maga tárgyi szférájába emeli az ilyen egyesítések, azaz itt az *eltűnt idő újrateremtésének lehetetlenségét*. Ha tehát a jeles posztmodern kritikus néhány perc alatt végiggondolta volna a nagy regényfolyam tartalmát és tárgyi dimenzióit, alighanem más támadási pontokat keresett volna a dekonstrukció történelmi győzelmének kivívására.

KISS, Endre: Of Postmodern Philosophy

Postmodernism is a virtual institution, which - in our point of view - absolutely does not modify the decisive fact of the above mentioned complex characteristic. Verifying this notion, not only numerous elements of the social existence of philosophy, literature, art and architecture could be mentioned, but main aspects of postmodern philosophy and (philosophical) attitude also must be recalled. The most important proof of the virtual institution is the determined effort of postmodernist thinking to take away the freedom of the possible emerging metalanguages of its own (namely of postmodern philosophy) next and contrary to all possible opinions about philosophy. Institutionalizing virtually (which, however, has concrete reality in representing postmodern as a complex) has another, not less significant symptom, namely the phenomenon of the particularly postmodern *missionary* efforts, which could also be interpreted only in the context of the intention to create a specifically virtual institution and virtual social formation.

The scientific revolution of structuralism evolved and had its revolutionary effect in the intellectual vacuum between fading standard science that was becoming routine (and therefore also unable for articulation and dialogue), and (neo-) Marxism. From today's perspective a historical examination would point out the complexity and versatility which characterized the close connection of structuralism to main trends of neo-Marxism. Even though the theses and concepts of neo-Marxism are widely known and obvious, its specific problems of scientific theory that time could be considered underdeveloped, primarily as a result of the hegelian attitude of neo-Marxism, which raised hegelian Marxism above all past and future sciences, and as an example entered the so called „positivism” debate without any obvious and exact interest in scientific theory. In a wider, culture philosophical reflection it also stands out that the „revolutions” of neo-Marxism (both political and epistemological) and structuralism (epistemological) strengthened and supported each other intensely against everything „old”. The appearance of structuralism as a fundamentally new „science” was a widespread basic concept, while even the most educated spectators struggled with basic problems of categorization trying to grasp this new scientific quality, this radical change of perspective (beyond its own historical significance this problem has to be addressed *also because* the exact same problems of understanding and categorization appeared in the case of *postmodern* thinking, and later in *postmodern* science).

The conditions of the world are so identical with those of the postmodern philosophy, so as also an eventual „non-success” is better than an as well possible success, because the totalitarian danger is also less with it. The tensions issuing from the missing acceptance of the objects, from the *elimination of the object dimensions of the philosophy*, which should have become once certainly critical, are put aside through this information on the totalitarianism. If one reminds, that once the *starting point has been an insight into the end of the Meta-Narratives*, then this joy of the non-success is already peculiar.

The postmodern making of categories shows the coherence clearly enough, which coherence is a decisive element also of the complex of neopositivism-neoliberalism as well. According to this coherence, the proper philosophical attitude at first must be associated with a political attitude, which was found proper previously to a certain extent. In the great complexes seemingly not the proper philosophical attitude leads to proper political attitude, *but the proper political attitude results proper philosophical attitude*. Which is, in fact, not a scientific or philosophical approach, but an ideological attitude.

~ ~ ~ ~ ~

NYELVÉSZET

Czeplédi Katalin : Törzsneveink a földrajzi nevek tükrében

Ligeti Lajos új módszer szükségességét tartotta fontosnak az elfogadható törzsnévi magyarázatokhoz. Jelen tanulmány a földrajzi névi kutatások fényében módszerében és tartalmában is új az eddigiekhez képest. Berta Árpáddal ellentétben számolok a magyarok korábbi lakóhelyeinek a földrajzi névi anyagával, mint forrással, amelynek vizsgálatai is hozzájárultak ahhoz, hogy észrevegyem, valami nincs rendben a görög szöveg értelmezésével. A vizsgálati eredményeim arra utalnak, hogy a törzsneveknek vélt nevek valójában személynévek. A Hét magyarba a hagyomány szerint is, a tudat alapján is összetartozó népek tartoztak. Ez nem jelenti azt, hogy kívülről ne csatlakozhattak volna hozzájuk, azonban a kabarok esetében ők nem váltak a Hét-Magyar részévé.

A feltett kérdésekre válaszolva egyértelmű, hogy nemcsak a *Megyer*, hanem a törzsszövetség többi törzséhez kötődő személy neve is korábbi keltezésű. A törzsszövetséget alkotó törzsek olyan személyhez kötődnek, akinek a neve végső soron víznevekkel azonosítható és közzsói párhuzamok is ismertek. A tulajdonneveket és a közzsókat a törzsszövetségtől függetlenül is lehet magyarázni, hiszen jóval korábbi keltezésűek a törzsszövetség létrejötténél.

A földrajzi neveknek törzsnevek, mint tulajdonnevek nem szolgálhattak alapul sem a Volga-Urál vidékén, sem a Kárpát-medencében, de személynévek igen. Baskíriában Magna Hungária területén nemcsak a *Jenő* és a *Gyarmat* nevekkel azonos földrajzi nevek találhatók. Ezeknek a neveknek a születési helye megnyugtatóan csak akkor állapítható meg, ha egész Eurázsia területén számba vesszük a földrajzi neveket és a vizsgált neveinkkel azokat összehasonlítjuk. A kutatásaim jelen állapotában feltehető, hogy a Volga-Urál vidékén a vízneveknek az alaprétege olyan nyelvből származik, amely nyelvnek az ismerői, használói Eurázsia más területein is ott hagyták nyelvi nyomaikat. E nyomoknak a kronológiája akár viszonylagosan is megállapítható azok összehasonlító vizsgálata során.

A törzseknek és a vezéreknek az egymás közti viszonyát meghatározta az, hogy a vezérnemzetség¹ vezére állhatott a saját törzse élén s a vezér és a nemzetség neve ugyanaz is lehetett. A törzsszövetséget alkotó törzsekhez tartozó emberek pedig nyelvjárási különbségeket tartalmazó, de közös gyökerű nyelvet beszélhettek, amely megértési gondokat nem jelentett. Ennek a nyelvnek ma ismert fejleménye, képviselője a magyar. Figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a Volga-Urál vidékén maradt csoportok szubsztrátum nyelvként hatottak a később odakerült népek nyelvére.

A törzsnevek tehát valójában személynévek, egy-egy személyhez tartozik egy-egy törzs. A Hét magyar mint katonai-politikai szervezet őseink gondolkodása szerint a nem harcosokat is magába foglalja. Hét törzsből áll, mert a Hold működéséhez hasonlóan építették fel a törzsszövetséget és a hadrendet. Ez azt is jelenti, hogy a hét törzsből álló rendszer egy is, azaz egységes. Hadba indulni csak Újholdkor tanácsos, mert ez a növekedés, a gyarapodás kezdete. Hozzá hasonlóan a törzsi szervezet ék alakú, hasonlít a kúrhoz is, amely a cselvetéses harci technikának az alapja. A törzsi rendszer igen ősi gondolkodás és hit alapján alakult ki, a vezető személyek azonban az idők folyamán cserélődtek. A Konstantinosznál lejegyzett Hét magyar valamennyi tagjának a nyelvi eredetét az ősmagyaroknál, a szkíták és a hunok között kell keresni.

A törzsrendszer, mint katonai alakulat, hadi szervezet, mesterséges politikai képződmény csak szükség esetén működött. Szükség híján a mindennapi életben nem volt fontos. Anonymus idején is így lehetett, ezért a Névtelen csak a vezérek neveit közli, amelyek függetlenek lehettek a törzsektől. Nem törzsi lét tudatáról, inkább nemzetségi lét tudatáról lehet beszélni. Amikor a vezérnemzetség neve azonos volt a nép nevével, akkor beszélhetünk néphez tartozás tudatáról.

Egy törzs, sereg több nemzetségből állt, nevük ősi és víznévnek alapul szolgáló közzsóból magyarázható, mert a személy a vízhez hasonló teremtmény. Olyan, mint törzsnév Konstantinnál sem szerepel. Van azonban kabaroknak a törzse s a *kabarok* név népnevet jelöl.

Ezen tanulmánygyűjtemény teljes terjedelmében (242 oldal) e szám mellékletében olvasható. — Mikes Int. Szerk.

CZEGLÉDI, Katalin: Hungarian Tribal Names in the Mirror of Geographical Names

The full version of the collected essays on the Hungarian tribal names is published in Supplement #1 of this issue.

¹ Elvileg egy törzs állhatott egy vagy több nemzetségből.

Mellár Mihály : Lydiai nyelvemlékeink

A lüd (Lydian) szövegek olvasása, ha nem is latin betűkkel és nem a mai helyesírással vésték, nem szabadna, hogy gondot okozzon bárkinek. Igen, vésett/rótt szövegekről van szó, tehát világos, hogy a jelekkel spórolós ugratásos, kihagyásos módszert alkalmazta a korabeli (ie. VIII. századtól a II. századig) írnok/vésnök. Érdekes ezzel a kihagyásos módszerrel közelebbről megismerkedni, hiszen elsajátításával az ember azonnal többnyelvűvé válik: azonnal (ük)anyanyelvi szinten beszéli az eteo-krétai, -ciprusi, és -lemnoszi nyelveken kívül a trák, lüki, lüd, kár és még kitudja hány nyelvet. (Ignacio Adiego a kihagyásos írásmódszert, (*defective notation of vowels*), a kár nyelvi emlékekben kimutatja, és háromszorosan is alátámasztja. A módszer tehát, nemcsak délibábos agyszülemény.)

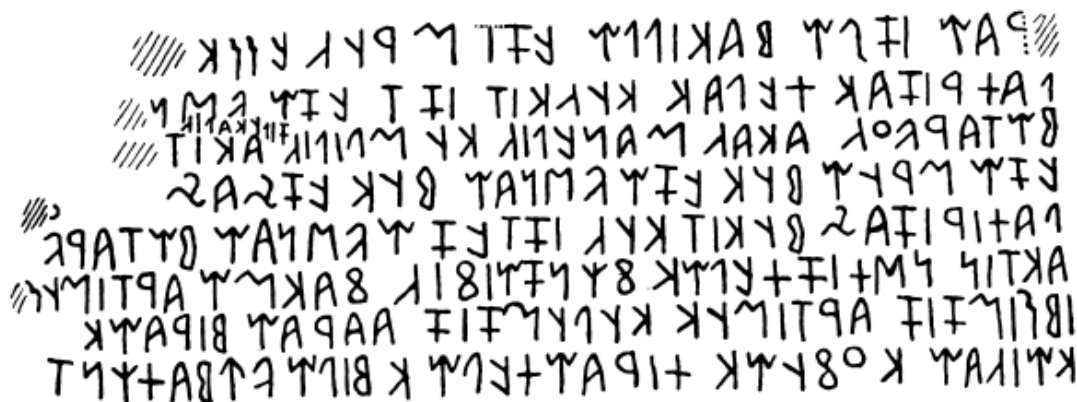
Az alábbiakban három lüd nyelvemlék következik. Az első egy kétnyelvű, *lūd* (lydiai) – *arameus* felirat, melynek facsimile másolatához is könnyű hozzáférni a világhálón. A másik kettőnek, melyeket a Jost Gippert által jegyzett Titus Didactica¹ oldalairól töltöttem le, csak az átiratát sikerült megtalálnom a világhálón, de a forrás elég megbízhatónak bizonyult ahhoz, hogy ennek ellenére nekifogjak az olvasásuknak. Csupán néhány betű olvasata tűnik kétségesnek: a B és F betűk könnyen összetéveszthetők mind a vésésben, mind a kiejtésben, az e (E/É) és u (Ö/Ő) jelei közötti eltérést jelentő kis horgoska is könnyen elmosódhat.

Általában az egymáshoz nagyon hasonló lemnoszi, kár, lüki és lüd írásokban az S-SZ-Z-ZS hangok néha keverednek, a kutatók is bizonytalanok szétválasztásukban, olyannyira, hogy itt is ezt a négy hangot így adták meg s: és s: , az olvasóra bízva a további szétválogatást. Ugyanilyen bizonytalan a T-TY és C-CS, valamint az L-LY-J hangok elkülönítése. Az A-Á, E-É, O-Ó, Ö-Ő párosokat illetve az I-Í-Ü-Ű négyest egy-egy jellel jelölik, noha az Á és É önhangzóknak vannak külön jelei, de ez utóbbiakat csak a félreérthetőség elkerülésére használják a vésnökök.

A kutatók a szövegeket nem csak átirták, hanem szavakba is tördelték, saját elgondolásaik alapján. Ez a tördelés teljesen önkényes, a kutatók ki sem fejtik, hogy mi alapján végezték el. Ezért ezek a tördelések semmire sem köteleznek, és a sor végek sem jelentenek minden esetben szó vagy szótag véget. Előfordulhat, hogy a szó vagy mondat utolsó betűje kerül csupán át a következő sorba.

A mellékelt táblázatban megadott hangértéktől eltérő, de az értelmes olvasat megkívánta javításokat aláhúztam.

Lydisch-aramäische Bilingue (Sardes Nr. 1):

- 1 ...
- 2 [o]raλ is{**l** > **g**}λ bakillλ est mrud ešš [vānā] ~~[vānā]~~
[Ki]RÁLY ŰZöGéL BAKa-ILLaL EZT MéRÖD E SáSKa [HaDDaL]
- 3 laqrisak qelak kudkit ist ešl vā{**n** > **l**}[aλ]
LAKóRa ÍZ AKiKKE' LAKiK Ó DuKÍT ŰZöT EZZeL VÁLL[AL]
- 4 bltarvod akad manelid kumlilid silukalid akít ~~[vānā]~~ ~~[vānā]~~
BaJT A' RoVÓDó AKAD MANE LÜD KÖMLI LÜD SZÜLÖK ALJaDA KIT[öl]
- 5 ešl mruλ buk ešl vā{**n** > **l**}aλ buk ešñāñ
EZZeL MeRó ÖL BÖKÉSSZeL VÁLLAL BÖKÉSZö NYÁNYó
- 6 laqirisañ bukit kud ist ešl vā{**n** > **l**}aλ bltarvo[d]

¹ <http://titus.uni-frankfurt.de/didact/idg/anat/lydbeisp.htm>

- LAKó Ű őRIZ ANNYi BÖKIT KÓDIST EZZeL VÁLLAL BaJT A' RoVÓ[Dó]
 7 aktin nāqis qellk fēnsli{f > b}id fakmλ artimúš
 AKiT INNeN ÁK ŰZ KELL LYuK VÉN/FÉN(Y)-űZő LIBIDó VAKMaLY ARTIM ŐS[ön]
 8 ibšimsis artimuk kulumsis aaraλ biraλk
 Ű Bős(Z) IMe SZŰZ ARTIM Ő Ki KÖLLÖM SZŰZ A' ÁRRAL BÍR A LYuK
 9 klidaλ kofuλk qiraλ qellk bilλ vcbaqēnt
 KéJI DAL KOFa ŐLeK HÍRA LéKEL LYuKBa ILLaL VaCKáBA KÉNTi

... [ki]rály űzőgél (űzkél) baka-illal. Ezt méröd e sáska [haddal]. Lakóra íz (rokonnak számít) akikkel lakik, ő dukít űzőt, ezzel váll[al] bajt a rovódó. Akad Mane, lüd, kömli lüd szülők aljada (aljas), kit[öl] ezzel merő, ől bökésszel. Vállal bökésző nyányó lakó, ű őriz annyi bökít, kódist (koldúst/csavargót), ezzel vállal bajt a rov[ódó] akit innen ák (ág) űz. Kell lyuk, vén/fényűző libidó? Vakmaly! Artim ő[sön], ű bős(z), ime szűz Artim, ő ki köllöm, szűz a, árral bír a lyuk: kéji dal, kofa ölek. Híra (hívásra) lékel, lyukba illal, vackába kenti.

illa: am. fuss v. fut v. futott berken, nádaikon, ereken keresztül. Főnévül használva am. futás, szökés. Illára vevé a dolgot. (Heltai). CzF

íz: 4) Nemzetségi kor, időszak. Harmadiziglen kiirtani valakit, azaz magát, fiait és unokáit. Negyediziglen száműzni valamely családot, nemzetséget. Különösen rokonsági, atyafisági ág v. fok. Másod ízbeli, harmad ízbeli atyafi. CzF

dukít: feljogosít, a dukál műveltető alakja.

rovódó: megrovandó személy.

aljad: (al-j-ad) őnh. m. aljad-tam, ~tál, ~t vagy ~ott. Alyassá, a maga nemében hitványnya lesz. Képzésre hasonlók hozzá: ger-j-ed, ter-j-ed. CzF

merő: bátor

böki, bökész: pika, dárda illetve ilyesmivel felszerelt egyén.

nyányó: mamlasz, együgyű

fēnslifid/ fēnslibid = FÉN(Y)-űZő LIBIDó. Marhaság! – kiáltanak fel sokan, a libidó latin eredetű szó! Hát persze, hogy az. Csakhogy ezt a lydők nem tudták, ezért többször is leírták mielőtt még a rómaiaktól átvehették volna. Ez egy összetett szó: lepke/lebké + idő > lipe/libe + idő > libeidő > libidó. Eredeti jeletése tehát: lebegő idő v. idő melyben az ember lepke könnyűnek érzi magát, olyannyira, hogy még a libegő lángot is megizélné... el is ég közben. Így, a két összetett szó együtt tökéletesen körülírja a libidó mai értelmét (a fényűző nem luxus, hanem fényt űző).

lipe: máskép: LEPE, l. LEPKE. CzF

lebké: (leb-ke, azaz leb-ig-e, leb-ig-ő) mn. tt. lebkét. A mi természeténél fogva, mint könnyű, vékony, hajlékony test, legkisebb mozgásra megindul és lebeg. *Lebke hely, lebegő. Lebke pókháló.* Ez nem kicsinyező, hanem gyakorlatozó név, s a lebeg igének módosított részesülője: lebegő, lebege, lebge, s könnyebb kiejtéssel lebke, melynél még könnyebb az ugyanazt is jelentő **lepke**, mely saját értelemmel is bír. CzF

vakmaly: vakablak, falitéma. Így nevezik néhol a sírverem oldalán beásott üreget is, melybe a koporsót szokták tenni.

Artim: Artemisz (Ara-timmelő?) görög istennő, a vadon és a vadak védője, a római Diana megfelelője.

Kissé megfiatalítva a szöveg valahogy így hangzana: ... király űzőgél (űzkél) bakák általi zaklatással. Ezt érzékeled e sáskányi haddal. A lakó felel a vele együtt lakó, több izigleni rokonokért, és feljogosítja az űzőket, bajt vonva magára. Akad egy lüd, Mane, kömli lüd szülők alja, akitől bátorítva sokakat megöl (valószínűleg a satrapa emberei közül). A pikával/bökivel felszerelt, vagy ilyet rejtegető, bujdosó mamlasz bajt vall. Szerelmes enyelgés helyett vakmalyt, sírkamrárt ígér neki a hatalom. A csupa kellem Artim oson, őt ártón bírálják, de ő bős a vadonban rejtőzőkre és vackába kényszeríti az ellenállót. A szöveg tehát egy közérdekű kétnyelvű hivatalos közlemény, mely az uralkodóval szembeni lüd ellenállást hivatott felszámolni.

Inscription: 11 Sardes

(A kézirat átdolgozva Valek Tünde észrevételei alapján.)

- 1 est mruvaad sar{i > s}strošl šfarvad ástrkol
 ESZÉT MéRi Ő aVVA' AD SÁRoS SáToROS Jó SáFÁR VADAST áRKOL-
- 2 vā{n > l}tašv icñ areλ kararedkmš iskoš
 Va ÁLCa áSVa ICiNY ÁR ELe KACSA RÉDeK MáS ISZáKOSa
- 3 aňiš qidad savñ vratuλ arštānsrš kasnod

ANNYI SoK IDE ADÁSSA' VÁNY VÁRATOL A' RoST(Y)ÁN SZóRÁs oKka' SZÁN ODa

4 kšbłtałkš at{r > v}golł tafaal fabałkol

KiSBaLTa ALaKoS ÁTVáGÓ aLaJáT A FA AJJa FÁBA LéKOLi

5 avkañ ětamñ uvedmaš varedtał šfatoš

A' VaK ANNYi É'Tű AMeNNYi ÖVEDZi MÁSEVA' eREDeTi AJJaS FA-TOSZa

6 kotaš cat qedktrad cfišad isaalal umñod

KÓTÁS CSAT ÉKED KóTYA De CSúF IS A DÍSZ A' AJÁLÓ MoNY ODa

7 saristrošł srkastuš katovalis šuloš

ZÁR IS TáROSuL SZaRKÁZóT ŐS KATO(ná)VAL ŰZeSS EL ÓS

8 datrošis qałmład qis labtānal atrokl

ó'DATRa ÓS ÍZeK AJJ MeLY AD KIS LÁB-TÁM ALÁT ROKKaL

9 šfardak artimuł dāñ caqrlał aštrkoł

SÁFÁR óDÁK, ARTIM, Ő LaDÁNY CSAK RóLA aJJAS ToRKOL

10 fakir est inal adalł aksaakmł iskod

FAKÍTTYa EST ŰNÁLA DALóJJA KóSZA A' KoMoLY ISZKi ÓDa

11 vāntakt ešnañ ifrol qis fakorfid katofn

VÁN(Y)aTTYa AKi TESZ, NYÁNYó: Ű FaROL. KIS FA aKKOR Fű, De Ki ATTÚ' Fő Nő.

12 buk mruvaał fakmłatañ viššis vaarš nid kantród

BŐ KiMÉRő aVVA' ÁJJa VAK-MaLYÁT ANNYI VISZoS ŰZi aVVA' ÁRú SiNűDi KANTáROD

Eszét méri, ő avval ad. Sáros sátoros jó sáfár. Vadast árkolva álca ásva. Iciny ár ele kacsá, rédek más iszákosa annyi sok ide. Adással vány váratol. A rostán szórás okkal szán oda. Kisbalta alakos átvágó: alaját (alanyát) a fa ajja (nyele) fába lékeli. A vak annyi éltű amennyi övedzi (ameddig a keze elér). Máséval eredeti ajjas fa-tosza: kótás csat éked kótya (olcsó), de csúf is a dísz. Az ajáló mony, (de) oda zár is tárosul. Szarkázót ős kato(ná)val űzess el. Ős óldatra ós ízek. Ajj mely ad kis láb-tám alát rokkal. Sáfár ódák, Artim, ő ladány (pajkos), csak róla ajjas torkol, fakítja est, únála dalójjá kósza, az komoly iszki óda. Ványadtja (fáradt tőle) aki tesz, nyányó: ű farol. Kis fa, akkor fű, de ki attól fő nő. Bő kimérő avva' ájja vak-malyát, annyi viszos űzi avval, árú sínűdi kantárod.

sáfár: felügyelő, gondnok

ele: élettere

rédek: rétek (ang. reed = nádas)

vány: használatból eredő kopás

alakos: 1) Aki holmi szemfényvesztő ügyességgel mulattatja a közönséget. 2) Álarczot viselő. 3) Alattomos képmutató, arczát változtató, nevét, kilétét titkoló, más név alatt járókelő bujdosó ember. CzF

alaj/alany: (al-any) fn. tt. alany-t, tb. ~ok. Ujabbkori szó. 1) A mondat azon része, melyről valami igenlőleg v. tagadólag, tiltólag vagy parancslólag állítatik (subjectum dictionis), alapszó, alapfogalom, pl. ezen mondatban: Az Isten mindenható, alany: az Isten. 2) A bölcsészetben, bölcselkedő vagy működő személy, a működés alapja, mint a tárgy ellentéte. 3) A kertészetben azon alapcsemete, melybe a nemesítés történik vagy történt; másképp: ALAJ. Mindenütt alap értelmű. CzF

fa-tosza: fa-ajtókopogtató

tárosul: közös tárba/térbe van vele > társul

szarkázó: szarészó, (szar-ész-ó) mn. tt. szarészó-t. Baranyában mondják rideg disznóról, mely a szabadban ide-oda kalászol, kódorog. Törzse: szarész azon szar gyöktől, mely a szarándok és szarahora szókban járáskelést jelent. Nógrád megyében **szarkázó** ugyanazt jelenti. CzF. Mai nyelven: bevándorló.

ős: itt = őshonos

ó'dat/oldat: bor, sör, gyümölcsből kioldott lé

ladány: aki LADÁZ, Győr tájékán am. pajkosan magát hanyva vetve beszél. CzF.

kósza című iszki-óda, óda az iszkolásról, azaz szökésről?

ványadt: (vány-ad-t) mn. tt. ványadt-at. Sápadt, bágyadt, fonnyadt, beteges, mintegy elványolt, elkopott. CzF

pírol: elpirít, zavarba hoz

vak-maly: a polc sarka

viszos: Ellenkező irányzatu, hatásu; visszás, összevissza forgatott. Viszos állapot. CzF

sínűdi: megsínylődi

Azt kaptuk amit az írrok beígért az első mondatban: eszét, eszességét megmérendő, rövid eszme futtatásokat. Külön magyarázatra egyik sem szorul.

Inscription: 54 Manisa

- 1 [e]s anlól{a > v} atraştal
[E] SZÁNLO LÓVA' áTRÁSZTÁL
- 2 şakardal akad qis fisqant
S A KAR-DAL | AKAD | KISFIS/KISFIÚS-KÁNTa
KARDDAL | A KÁD | KIS FÚZ-HÁNT
- 3 bukaş fēdanołt faktad
BUKÁS öVÉ | DANOLT á'VA KuTYÁD
BUK A SZÍVÉ' | DANi OLTi FAKuTYÁD
- 4 kabrdokid nāmł qig dēt
KABaRoDÓ | KI DaNÁMMaL HŰ GeDÉ'T
KÁBa RaDÓ |
- 5 nākmł [...]clł akad
aNNÁ' KoMáLó [BaRáT] CSáLéJa AKAD
- 6 artimuł ibśimłł fēncāñ
ARTIM ÖLIBe SÍMuLJ VÉN CSÁNGó

[E] szánló (nyúló <> szán(as)-ló!) lóval átráztál s a kar-dal - karddal; akad - a kád; kisfis (kisfiús) kánta - kis fűz-hánt (fűzfa hánca); bukaş övé – buk(ik) a szívé(rt); danolt állva kutyád - dani olti fakutyád; kabarodó - kába radó (bujtogató). Ki danámmal hű, gedélt, annál komáló [barát] csáléja akad. Artim ölibe símulj vén csángó.

szánlik: (szán-l-ik) k. m. szánl-ott, htn. ~ani. Göcseji tájnyelven: szánlik a föld, rét am. bizonyos pontig nyúlik, (mintha szántanák?) A mi földenk (földünk) a határdombig szánlik. CzF

gedél: (ged-e-el) áth. m. gedél-t. Valakit hizelegve, nyájasan, szerelmesen csirógat, csábitgat; túlságos kedvezéssel elront, megveszteget. *Oktalan anya, ki gyermekét gedéli.* CzF

csálé: Erkölcsei ért. jelent hamis, csáló módot, különösen hűtlenségi elsajátítást. A hűtlen tisztek kezelése alatt a jövedelem nagy része csáléra ment. CzF

csangó, (2), csángó: (csa-ong-ó), talán am. csapongó, járókelő, ellentétben a székely am. székelő, azaz állandó helyen lakó szóval; így palócz valószínűleg am. balócz vagy ballócz = ballagó vagy bolócz, bolyongó, ellentétben a kún = hún-nak talán a hon szótól, mintegy honos honnal vagy állandó lakással bír, úgyhogy *konmak* a törökben is am. lak-ni, honol-ni, s *khane* am. lak, ház. Ezek szerint szónyomozólag *csangó* a *palóczczal* s *kun* a *székelylyel* azonos, vagy legalább hasonló jelentésűeknek látszanak, Vullers persa szótárában olvassuk: *bolócs* vagy *bolóds*. 1) nomen gentis barbarae, deserta inhabitantis, stolidae et fortis et latrocinii deditae. 2) nomen regionis, qua terra Boluziorum designari videtur stb.) fn. és mn. tt. csangó-t. Csangó magyarok jelennel a Moldvaországban lakó vagy oda költözött magyarok neve. Ezek általában a vastag s és cs betűket is vékony sz és cz hangon ejtik. *Gazdag czángó volt az apám, kokójába járt az anyám; ugyan mért lennék én szegény, szósz-zászlói (sós-zászlói) czángó legény. Ez volt ám a czángó színe, a mig együtt vert a szíve, de moszt nem ver együtt szíve, azért szok (= sok) a czángó színe.* Csangó dalok. CzF

Ez a humoros sírfelirat ékesen példázza az ugratásos módszer előnyét-hátrányát mai írásmódszerünk viszonylatában, noha a kétértelműség itt inkább az ömlesztett írásmód, a szavak egybeírásának a következménye. A feliratokon a „szóközök” valójában – a könnyebb áttekintés kedvéért – csak betűcsoportokra tördelik az írást nem (mindig) tényleges szavakba, noha szavakat sohasem törnek kettőbe. (A kutatók által végzett tördelés önkényes, figyelmen kívül hagyandó.)

A teljes lüd felirat-gyűjtemény a második mellékletben található. A kihagyásos módszerrel írt szövegek olvasata nem minden esetben egyértelmű, ezért hálás köszönettel tartozom Valek Tündének, aki a kéziratot átnézte és vagylagos olvasatok sorával segített abban, hogy a legvalószínűbb olvasatok kerüljenek az olvasó elé.

MELLÁR, Mihály: Lydian Language Records

An abridged version on the Lydian language records is presented here. The full paper is published as Supplement #2 of this issue.

~ ~ ~ ~ ~

TÖRTÉNELEM

Bencze Mihály : Kiss Sándor honvédezredes

A hős Kiss Sándorról először Tomos Ilkó Sára nagymamám mesélt, átadva mindazt, amit ő is az őseitől hallott. Az iskolában nem beszélt róla a hivatalos történelem. Szerencsénk volt a Kovásznai Miklós, majd a Nagy Béla tanáraink által vezetett rendszeres „tanulmányi” kirándulással, amikor a hősi csaták helyszínét is megismerhettük. Nemsokára, a féltve őrzött és rejtegetett Orbán Balázs könyvben olvashattam bővebben róla, amit Kiss Béláné evangélikus lelkész nő adott kölcsön. Egyetemi hallgatóként, baráti körömmel óvatosan megkoszorúztuk március 15-én a Magyarváron az emlékművet, majd tanárként diákjaimmal is megtettük. Az 1989-es rendszerváltás után, a szabadságharcunk ünnepi megemlékezésének záróhelyévé vált ez a szent hely. 2004. október 29-én a négyfalusi tanácsülés jóváhagyta Dávid István azon javaslatát, hogy a Bolnok alatti utcát *Kiss Sándor ezredes* utcának nevezzék. A papolci gyülekezet 2004-ben a református templom belső falára egy emléktábla elhelyezésével rótt le Kiss Sándor iránti kegyeletét. A táblán a következő felirat olvasható: *Kiss Sándor huszárezredes (1809-1849) 2004. III. 15.* 2005-ben Bencze Mikolt megalapította a *Kiss Sándor Barcasági Baranta csapatot*, ami azóta is rendszeresen szerepel nemzeti ünnepeinken és a Szent Mihály napi rendezvényeken, most már Fejér András vezetésével. Ha diákjainktól megkérdezzük, hogy ki volt Kiss Sándor, a semmitmondó válaszok csak elkeserítik a kérdező tanárt, mert az a nép, aki nem ismeri és nem tiszteli a múltját, elvesz a történelem színpadán.

Kiss Sándor 1809-ben született Papolcon, egy kisbirtokos székely nemesi családban. Apja császári-királyi őrnagy volt a határezredben, ezért Sándor fia utásziskolát végzett a Bécs melletti Korneuburgban. Éles eszű tanuló volt, 1821-től már hadfőként szolgált a 15. székely határezredben. Az 1848-49-es szabadságharc idején augusztustól a délvidéki harcok egyik hőse, és így 1848 elején már alszázadosi rangot kap. Katonai karrierje gyorsan emelkedett, október 1-jétől főszázados lett a honvédséghez csatlakozó 11. huszárezrednél, ahol decembertől őrnagysztyályparancsnokká léptették elő. Kossuth 1848. december 1-jén az erdélyi honvédsereg élére Bem József tábornokot nevezte ki, akit a Székelyföld katonai állapotáról Kiss Sándor háromszéki huszár őrnagy és Gál Sándor csíki ezredes tájékoztatta. 1848 nyarán a háromszéki és csíki közös székely huszárezredet Magyarországra vezényelték, és ennek a lovasegységnek let Kiss Sándor a parancsnoka. Ez az egysége és a háromszéki határőr-gyalogezred egyik, szintén Magyarországra vezényelt zászlóalja 1848 decemberében csatlakozott Bemnek Erdély felszabadítására induló hadseregéhez, ettől kezdve hónapokon át Bem seregében harcolt; és Bem legkedveltebb tisztjei egyike lett. 1849. január 21-én a Nagyszeben melletti hősi csatában elért eredményéért alezredesi ranggal tüntették ki a 11. huszárezredben, és egyben az erdélyi hadsereg dandárnoka is lett. A március 11-én zajlott második nagyszebeni csatában való

helytállásáért ezredesi rangot kapott, és a 11. huszárezred parancsnoka és hadosztályparancsnoka let. 1849. április 8-án Bem tábornok érdemjellel tüntette ki Kiss Sándor ezredest. 1849 tavaszán Bem jónak látta Erdélyt hat katonai körzetre osztani, és a Brassó vidékéből álló hatodik körzet élére, Kiss Sándor parancsnokot kinevezni, valamint a tömösi különítmény élére Szabó Nándor alezredest. A Barcaságon egy 5330 honvédből álló dandár volt elhelyezve Kiss Sándor ezredes parancsnoksága alatt, amit célszerűen felosztott a Kárpát-kanyar védővonalán. Innen a tömösi-szorosban harcoló, és onnan visszahúzódó Szabó Nándor seregének segítségére sietett, ahol a huszonnyolcezer feletti orosz túlerővel és osztrák sereggel találta szemben magát. Brassóban volt a 86-ik honvéd zászlóalj két százada Vas István és László Károly századosok vezénylete alatt és egy osztály székelő huszár Daczó Zsigmond őrnagy, Moján Dániel segédtsízt, Gábriáni József, Gyárfás Samu, Reznek Károly századosok és Popa hadnagy vezetése alatt. A Bodza és ó-sánci szorosokba, hol a támadás szintén lehetséges volt, nem jutott több mint a 85-ik zászlóalj két százada Hengel Béni és Vatán századosok vezénylete alatt. A töröcsvári szorosban: Krasznay Pál őrnagy parancsnoksága alatt egy ujonc honvéd zászlóalj, és a hétfalusi zászlóaljból 3 század Mircse Dénes, Dávid Lajos századosok, Szöcs Dániel főhadnagy, Vén Ferenc és Orbán János hadnagyok vezetése alatt, a tömösi szorosban, hol Szabó Nándor alezredes volt a parancsnok, következő csapatok álltak: négy század a 85-ik zászlóaljból Mara Gábor őrnagy vezetése alatt segédtsíztje volt Székely Dénes; századosok: Bereczky László, Botár Ödön, Medveczky Béla, Nagy Károly; hadnagyok: Balogh József, Paskó Antal, Kis György, Könczei Albert, illyefalvi Lőte József, Gergely Ferenc és Biró Ferenc. Ezen négy századon kívül ott volt az Udvarhelyszéken alakult 7-ik határvéd zászlóalj, melynek őrnagya Jánosi József volt; századosok voltak: Sebestyén Sándor, Frank József, Ugron József, Lázár Mihály, Gyulai Ferencz, Bajkó András; főhadnagyok: Derzsi János, Bereczky Zsigmond, Fodor Károly, (hunyard m.) Sándor János, Bajkó József, Haricska József, László János; hadsegéd Barabás József; főorvos Szakács István. Egy század Borbáth-huszár, melynek századosa volt a csapatot alakított Borbáth László; hadnagyok: Gidófalvi Lajos, Gidófalvi Gábor, Benedek Ferencz, és 120 fős legénység. A tüzérség volt mindössze hét ágyúja volt, Semsey Tamás tüzérszázados parancsnoksága alatt, hadnagyai voltak: Bora István és i Molnár József. Eleinte még a Tömösön volt a 86-ik honvéd zászlóalj két százada is, Tuzson János őrnagy, Dávid Péter és Szász Dániel századosok vezénylete alatt; de ezen két század már a csata előtt a tömösi és töröcsvári szorosok közt levő Siboti állomás megszállására rendeltetett, a hol Tuzson János parancsnoksága alatt e két század gyalogság, egy lovas század és két kis hegyi ágyú képezte az oroszok elleni erőt. A tömösi őrsereg állomása a határszéli Prédiál-tetőnek egy a Právoda völgye felé kirugó s a Prédiálra feljövő út uralgó hegyfokán volt. Az előőrsön levő udvarhelyszéki határvédzászlóalj a Borbáth-huszárokkal kezdték meg és folytatták, ritka bátorság és rettenthetetlen hősiességgel a négy napig tartott előőrsi csatározásokat, mely folyton az oroszok visszaüzésével végződött, mire nagy befolyással volt Molnár József tüzér hadnagy oroszláni bátorsága, ki négy kis ágyújával roppant öldöklést vitt végbe az ellenség között. Június 17-én hajnalban Lüders tábornok közelgett hazánk határaihoz, melyet az osztrákoknak bedoldolgozó Józsika János áruló magyar százados vezetett. Június. 18-án reggel már az előőrsök a szkid kolostornál öszetűztek, ami az orosz előcsapat visszaüzésével végződött. Semseynek a Prédiál kolostornál elhelyezett ágyúi, és a székelyek hatalmas sortűze, az előre nyomult oroszok közt nagy pusztítást végzet. Dyck tábornok husz ágyúja mellé még másik husz érkezett, és Lüders serege előrenyomult, a bekerítettéstől tartó kis székelő sereg a Prédiál-tetőn levő második védsánc mellé húzódott vissza. Szabó Nándor délutáni 3 órakor a visszavonulást elrendelte, mert az oroszok elfoglalták a Prédiál tetőt. Az egész haderőnk a Magyarvárhoz vonult vissza. Ekkor érkezett meg Kis Sándor a Daczó Zsigmond által vezénylett székelő huszár-osztálylyal, s a vezényletet maga vette át. Kis egy kétségbeesett utolsó erőfeszítés után átlátva, hogy a Prédiál tető visszafoglalása a rendelkezése alatt álló csekély erő és tüzérséggel lehetetlen, megkezdte visszavonulását a Magyarvárhoz, az egykori Hammas-bérchez. Lüders a magyar sereg reggeli támadó harcából átlátva, hogy mily bátor, elszánt, s a visszahúzódásból megítélhetőleg jól vezényelt haderővel van dolga, el volt készülve az ellentállásra s azért Dyck osztályának nyomába ő maga is a sereg zömével harcckészen tört előre. Kiss Sándor alól lovát lötték ki, és egy szikláról visszapattanó kis golyó lábát sebezte meg; de ő másik lóra pattant, és vágatott az előretörő negyedik rohamoszlop felé. Az oroszok számára bevehetetlen volt a Magyarvár. Tavasszal a Tömös-völgyébe látogató Bem tábornok a kézdívásárhelyi Szász Dániel mérnökkari századost bízta meg, hogy a szorost egy sáncerődítménnyel zárja le. 1849. április-május hónapokban, mindössze hat hét leforgása alatt igen jól megépített erődítményt emeltek. Gebauer nevű brassói áruló szász erdész, ismerve a rejtett hegyi ösvényeket, a Posztovár völgyében levő csempészek ösvényén néhány zászlóalj muszka gyalogságot fölvezetve, az Alsó-Tömösön alól levő Drága völgyén lekalauzolta. Ezek hátban, az orosz sereg zöme szemben és oldalt támadta meg a kis honvéd sereget. Iszonyú élethalálharc kezdődött, melyben egy 25 ellen harcolt, míg a megmaradt hovádek Szabó Nándor vezénylete alatt, a hátulról támadókon átvágták magukat, a megmentett ágyúkkal a Kőhavas erdőségein és Hétfalun át elmenekültek, hogy június 27-én a kökösi hidnál újra homlokot fordítsanak, és győzelmet arassanak a Tömösön betört muszkák felett. Kiss Sándor karján és lábán sebet kapva, leesett lováról. Az út mellett mindenütt halmok emelkednek, s a hétfalusiak Orbán Balzs idejében még számszerint meg tudták mondani, hogy itt ennyi, ott meg annyi honvéd van eltemetve, kik drágán adták életüket, mert a szomszédos orosz halmok mindenütt három-négyszer annyi halottat tartalmaznak. Tömösön alól ismert volt az a kert, hol Kiss Sándor a hős vezért elfogták; mert a vezér vérvesztése miatt elalélt, de nem halt meg, s midőn seregét elvonulni látta, utolsó erejét egybeszedve kapaszkodott egy gazdtálanul száguldó lóra, s rohant, hogy honvédeit beérje, megállítsa; de midőn azok elhúzódtak, midőn a haza védsorompóit áttörve, a vad ellenséget mindenfelől győzelemittason előre törni látta, akkor bár az erdőbe fölr lophatta volna magát, de egymaga megállott, s addig harcolt az őt

körülzáró kozákokkal, míg újabban kapott sebei következtében alétan esett le lováról, és élve jutott az ellenség kezébe. Ezen a helyen a hétfalusi legenda szerint forrás tört fel, ami azóta is Sándor-forrás néven ismert. A cári sereg elfogatta, majd átadta Kiss Sándort az osztrákoknak, akik Csernivicba szállították, és figyelmesen ápolták, hogy egy újabb akasztott magyarral retentsék el az utókort a szabadság eszméjétől. Az egyik változat szerint Kiss Sándor a brassói Langer orvostól az attila gombjába rejtett méreggel 1849 júliusában végzett magával, hisz neki a magyar szabadság életcélja volt, és nem szeretett volna osztrák kézben megaláztatottan meghalni. Egy másik változat szerint a csata helyszínén halt meg. Ez volt a barcaságiak thermopülai ütközete, és így lett Kiss Sándor a barcasági Leónidász. Emlékét a helyszínen egy róla elnevezett forrás, illetve a Magyar Mérnök- és Építész- Egylet által a csata helyén 1879. szeptember 25-én állított emlékmű őrzi, melynek avatásán a brassói magyar dalárda is énekelt, és amelyen Koós Ferenc egykori brassói tanfelügyelő, 1848-49-es huszárként vett részt. Kiss Sándorról egy régi rajz után Bellony László elkészíti portréját (akvarell, színezett litográfia, 21x28 cm). Egy kicsit elszomorító, hogy a hétfalusi lelkészek és tanítók nagy része a szabadságharcban résztvevő hétfalusiakról, és a környékbeli csatákról kevés adatot mentett meg, pedig ők lettek volna a legilletékesebbek, hogy ezt a rengeteg információt nekünk átadják. Szerecse Orbán Balázssal, aki 1873-ban a *Székelýföld leírása* hatodik kötetében mindezeket megmentette.

Az 1867-ben Szibériából amnesztiával szabadult lengyel foglyok hozták az első hírt Petőfiről, közülük Wiszniewskynek a neve megtalálható a csitai levéltárban. Már Jókai Mór elkezdte a Petőfi sírját kutató expedíciónak a megszervezését. Hiába interpellált a parlamentben, a belügyminiszter elutasította. Az első világháború után, a Bajkál-tó mellé deportált hadifoglyok számoltak be 80-90 éves eloroszosodott egykori magyar 1849-es szabadságharcosokkal való találkozásukról. Svigel Ferenc nevű hadifogoly egy sírtábla képét is elhozta: „Alekszander Sztepanovics Petrovics, vengerszkij maior i poet” sírjáról. A. Tjivanyenko és E. Djomin, valamint Vaszil Pagirja elkezdtek kutatni a magyar hadifoglyok után a burját fővárosban. Illyés Gyula is írt egy 1936-os újságcikk nyomán a szovjet Írószövetségnek, és felkérte, hogy kutassanak Petőfi után. Zilahy Lajos is írt világháborús hadifoglyok kinti 48-asokkal való találkozásairól. Csák Gyula író, és a magyar származású A. Herskovics szovjet irodalmár már jártak a barguzini temetőben. Eliasov professzor hagyatékában fantasztikus elbeszélést találtak

Petőfi-ről. Közben megtörtént a hivatalos magyar expedíció is barguzinban, de még a mai napig nem tisztázódott Petőfi sírja, és csontváza. Kéri Edit könyvet is írt az elért eredményekről. Az 1990-es évek után kezdtek előkerülni az addig elérhetetlen levéltári adatok is. Andics Erzsébet 1965-ben megjelentetett egy háromkötetes forrásgyűjteményt az 1848-as forradalomról. Ebben az egyik német nyelvű irat kelte: 1849. május 14. Bécs. Tartalma: Minisztertanácsi Jegyzőkönyv. Itt Schwarzenberg előterjeszti- a bécsi orosz nagykövettel való előzetes megbeszélés után-, hogy az oroszok, akik nagy sereggel segítenek a magyar háborút letörni, transzportálhatják a magyar foglyokat Észak-Ázsiába, Szibériába és Kamcsatkába. Ezt június 3-án írta alá Ferenc József. A segesvári csatában harcoló Lüders tábornok jelentését tanulmányozta A. Herskovics. Lüders több mint kétezer fogoly átirányításáról ír Bukovinába: „A tiszteket elkülönítettük...Bem adjutánsa...és intendánsa, Kiss és Becsei, akiket, mint fontosabbakat, Bukarestbe fogunk küldeni...”. Ez egy nagyon fontos adat, hisz Kiss Sándort öngyilkosnak, Becsei Edét pedig hősi halottnak tartja a magyar történelem. Ezen a történelmi vonalon tovább kell nyomozni, mert megtörténhet, hogy Kiss Sándor és Becsei Ede szibériai rabként fejezte be az életét, és ott nyugszanak valamelyik szibériai temetőben.

BENCZE, Mihály: Sándor Kiss — the Colonel of the 1848-49 War of Independence

In this paper the life and military career is provided of Sándor Kiss, a prominent military leader of the 1848/49 War of Independence. Regarding the contradiction in sources related to his fate after the crushing of the Hungarian independence movement, it is suggested that further research should take place to clarify where and how ended his life this Hungarian hero.

~ ~ ~ ~ ~

Bérczi Szaniszló : Hun-szkíta művészet¹

A hun-szkíta művészet egykor átfogta az eurázsiai sztyeppeövet. Ahogy gazdagodik a régészet által föltárt művészeti kincs Eurázsiaiában, úgy bontakozik ki azokban is a fölismerés, akik eddig nem vették észre: a két nagy lovasnép közös örökség hordozója. Ebből a közös örökségből könnyű válogatni azoknak, akik e nagy sztyeppei nép mindkét elnevezésű ágának leszármazottai és hagyományörzői.

1. ábra. A füzet elülső borítóképe.

A hun-szkíta művészet leletanyaga a sziklarajzoktól, a bronz, fa, kerámia tárgyakon, falfestményeken és királýsírok szőnyegein lelhető föl. De a közös dépdalkincs, népmesék és táncok, ruházkodási, főzési életdarabok is mind őrzik és fölismerhetővé teszik az egykor mozgalmas életet élt népek műveltségét. A kocsi szó pedig, amit a tárgy révén a két óceán között mindmáig ismernek és használnak, rámutat az egyik legfontosabb életmód-meghatározó civilizációs fejlesztésükre (ma úgy mondanánk, hogy csúcstechnológiai alkotásukra), a ló vontatta kocsira.

¹ A szerző rajzaival.

2. ábra. A füzet hátsó borítóképe.

Az egyik mélyre nyúló műveltségzál a nyelvünk. Szavai szétszórva Eurázsia minden népének nyelvében gazdagon használatnak ma is. A különböző korokban élő kapcsolatok különböző kori lenyomatát is megőrizték a korabeli hun-szkíta műveltségi közösség nyelvének. Legszebb példája ennek a ló és a szarvas, mint kiemelt állat tisztelete. Valamikor a jégkorszak után őseink az északra vonuló állatokat követték és a szarvas volt a mindenek állatuk. Ahogy ma a lappok, ők is minden porcikáját fölhasználták életük fönntartására. A szarvas tisztelete mindmáig él és a hun-szkíta népek a legkorábbi időkben szarvastisztelő népek voltak: a szarvas népei.

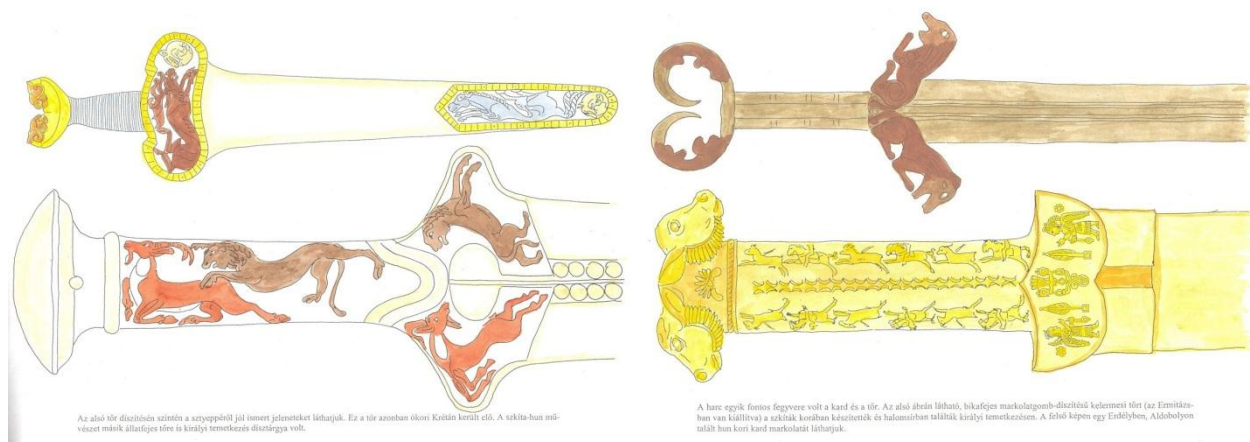

3. ábra. A ló átöltöztetése a szkíta-hun művészetben. A bal oldali ábra Pazirikból, az Altáj-hegységből, Oroszországból, a jobb oldali ábra Nalingaotuból, Ordoszból, Kínából.

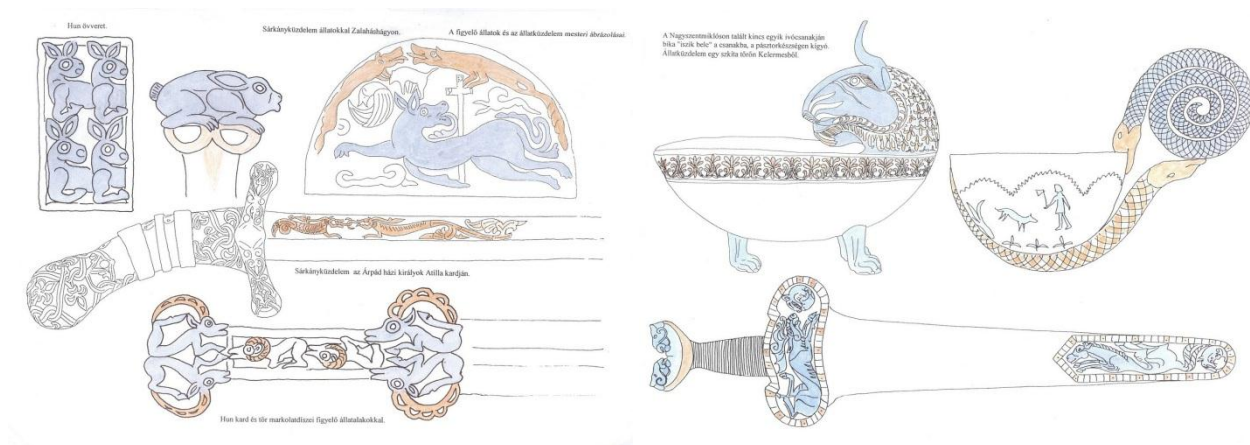
Csodaszarvas mondánk ezt a korszakot őrzi. Később azonban, a ló háziasításával és a sztyepei ember társául választásával a ló fokozatosan átvette a szarvas szerepét. A szarvas-ló átrétegződést sok-sok nyom őrzi. Pazirik királytemetkezéseinek szarvassá átöltöztetett lova, ordoszi csőrös ló ábrázolások hatalmas madárfejes szarvasagancssal és a kínai nyelv lu szarvasa mind ennek az átrétegződési iránynak a maradványai: a szarvas szerepét a ló fokozatosan átvette az állatkultuszban.

Pompás tárgyai a hun-szkíta művészetnek a bronz tükrök is, melyek néha egyszerre vannak díszítve lóval és szarvassal. Az egyiken például a két állat a fogantyú két végén helyezkedik el. A szent állatok e párjának a „nemzedékváltását” a régi szarvasos idők óta a ló kultuszáig számos tanújelét figyelhetjük meg a lovak említett szarvassá történő öltöztetésében (Rudenko, 1953), és az agancsos-csőrös lóábrázolásokban (Érdy, 2001).

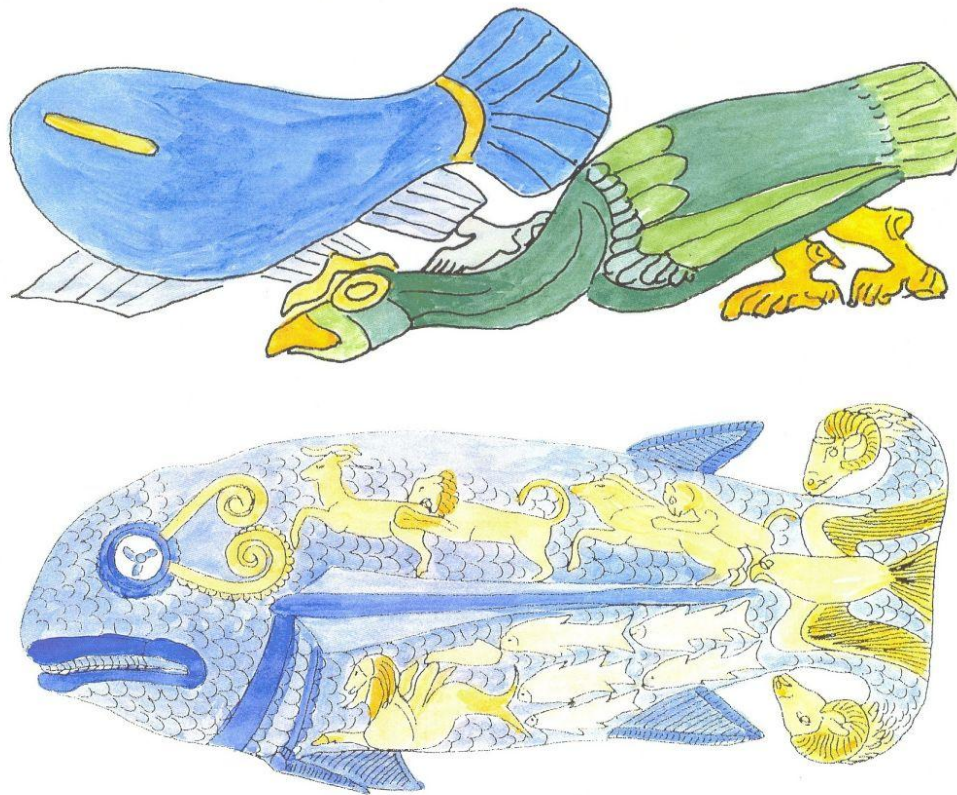
Későbbi korszakot őriznek a bronzfegyverek. Sajátos alakjuk végig megtalálható a sztyeppe világában Kínától Magyarorszáig. Erre a sajátos vonulatra már a Mezopotámiai művészetek c. füzetünkben is hivatkoztunk (Bérczi, 2005).

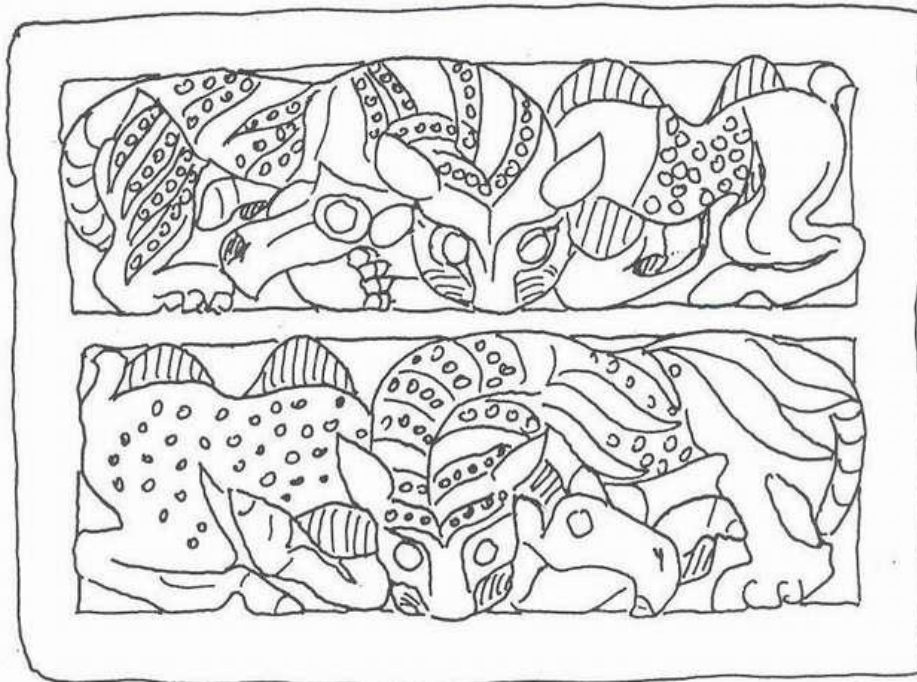
4. ábra. A leggazdagabb leletanyagot a hun-szkíta művészetből a bronzból készült eszközök, fegyverek, kések, egyszerűbb övdíszek, csengők képviselik. Rajtuk gazdagon jelen van az eurázsiai hun-szkíta állatalakos díszítés.

5. ábra. Gazdagon borítja a használati tárgyakat a nevezetes hun-szkíta állatművészet is. A sárkányos küzdelem, az ivócsanakok ivóval szembenező figurái, a figyelő kisállatok, mind olyan ősi és kimeríthetetlen ábrázolás világot képviselnek, ami mindmáig élő a közösségi művészetekben, egész Euráziában.

6. ábra. Egyik jellegzetes állatpár: a hal és madár jellemző a hun-szkíta díszítőmotívumokra: a felső Pazirikből, Oroszországból, az alsó Wettersfeldéről, Lengyelországból (Kr. e. 5. század).

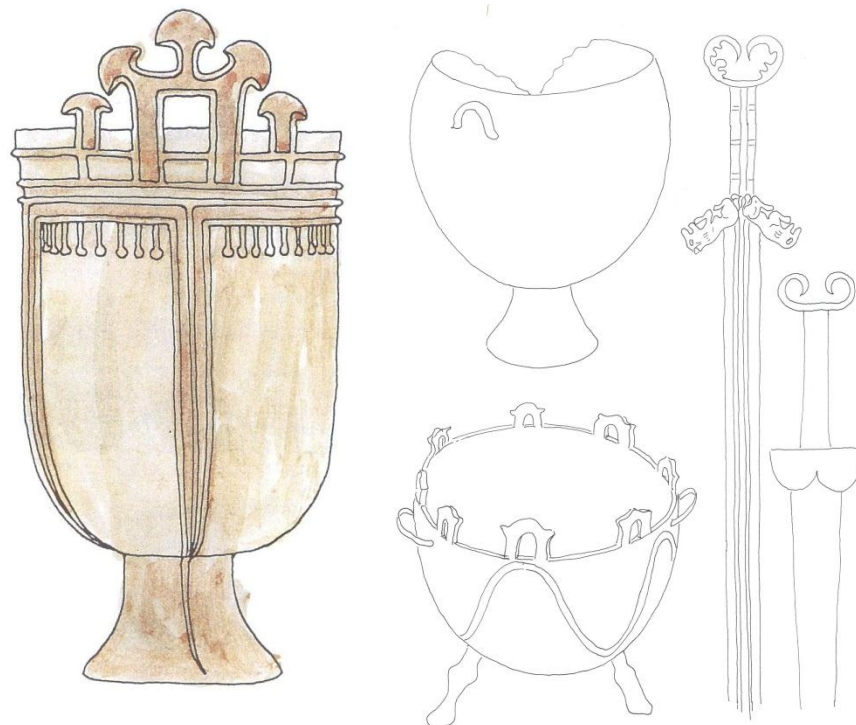
7. ábra. Állatküzdelmi jelenet egy ezüst csaton, Xigoupanból, Kínából.

Vadászjelenetek ábrázolása. A jelenetet a kínaivá váló hunok és utódaik is tovább vitték, fejlesztették, gazdagították.

8. ábra. Falfestmény hátranyilazásos vadászjelenettel a hun-szkíta korból, Dunhuangból, Kínából.

Jellegzetes használati tárgyai a hun-szkíta világnak a bronz üstök. Érdy Miklós több mint 200 hun üst régészeti adatát gyűjtötte össze a Kínától a Kárpát-medencéig vezető út mentéről (Érdy, 2001). A legutóbbi ilyen lelet Rádpusztáról került elő Magyarországon.

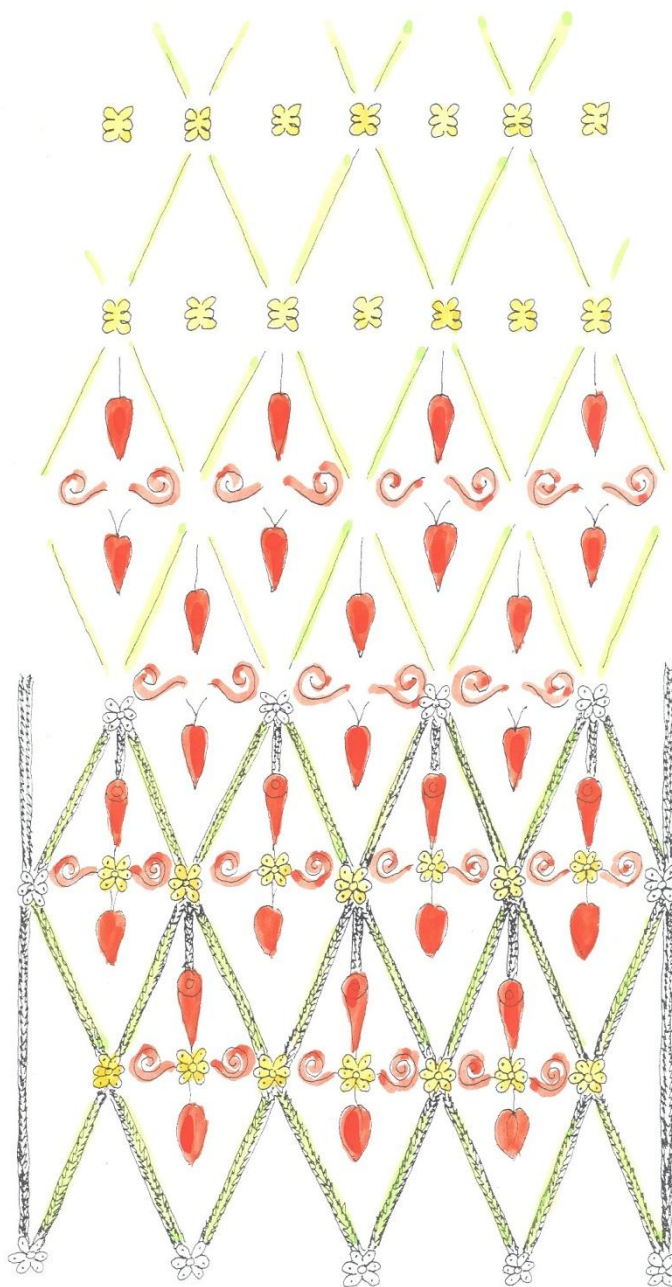
9. ábra. Bronz üstök a Kárpát-medencéből, Uljapról, Oroszországból és Scortaruból, Romániából (a kardok a Kárpát-medencéből valók, a budapesti Szkíta aranykincsek kiállításáról).

Talán a legismertebb hun-szkíta használati tárgy és kispasztikai műalkotás a kettős csat az öv díszek köréből. Leghíresebb darabja a szibériai aranykincsből, Nagy Péter cár gyűjteményéből ismert, Szentpétervárról, az Ermitázsából. Ez az ún. B-típusú kettős csat az egyik klasszikus példája annak, hogy a kétféle megnevezésű régészeti anyag – hun és szkíta – egyveretű. Ilyen csatok az ordoszi vidéknek is jellegzetességei, de Szentpétervárott a szkíta anyagba helyezték. (Ez a csat őrzi a Szent László legenda pihenési jelenetének egy igen régi ábrázolását.) (Bérczi, 2000, 2004, 2007, 2009).

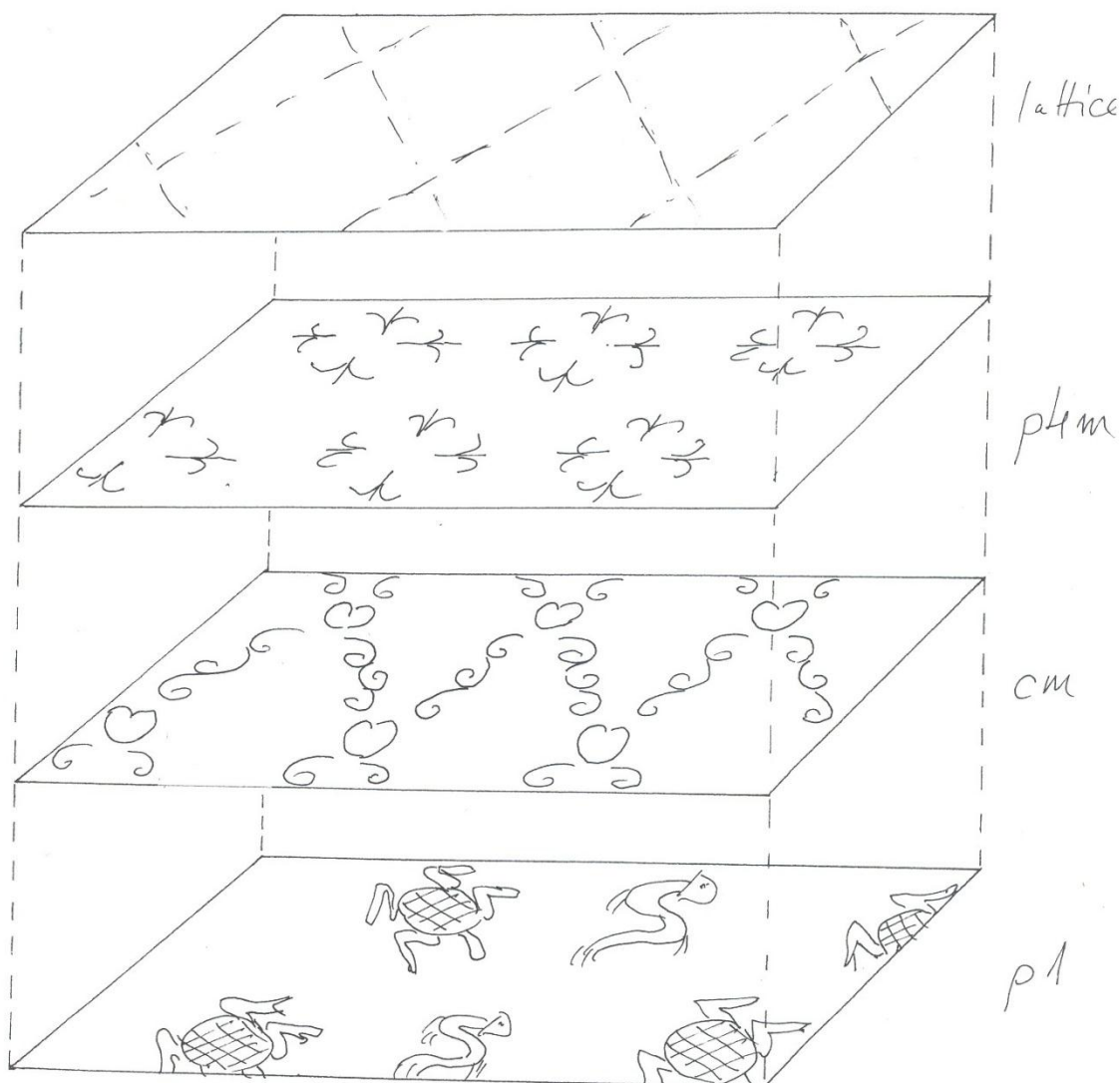

10. ábra. Övcsatpárok képezik a hun-szkíta művészet egyik legszebb gyűjteményét. S ahogyan Kínában a mintázatokot jáde-kőből faragták ki a fejedelmek részére, úgy nálunk a közösségi díszítőművészet hozta be a szakrális térbe a régi időköt fölelevenítő részletet a Szent László legenda egyik fejezetében. Az ordoszi bronzoktól a Kárpát-medencéből ismert Szent László legenda pihenési jelenetekig tart ennek a csodálatos jelenetnek a jelenléte Euráziában.

Egyik új fölfedezés a hun-szkíta díszítőművészetben található etnomatematika. A művészeti alkotások széles köre őrzi ezt a tudást és elmeséli a figyelő szemek számára, hogy milyen sokféle síkszimmetria mintázatot alkalmaztak a hun-szkíta mesterek. Rövid áttekintésünkben két ilyen együttest mutatunk be, melyek a szakirodalomban többször szerepeltek már (Bérczi, 2011, 2012).

11. ábra. A díszítőművészeti matematika külön érdekessége a hun-szkíta művészetnek. Eurázsia őskori etnomatematikájának egyik nagy fejezete ez a terület. Itt most a Kul Obában lelt fejék mintázatát mutatjuk be, amelyen három különböző síkbeli szimmetria mintázat van egyesítve: a cm , a pm és a cmm . Ezt az alkotást a hun-szkíta művészet szkíta ágához sorolják (Bérczi, 2011).

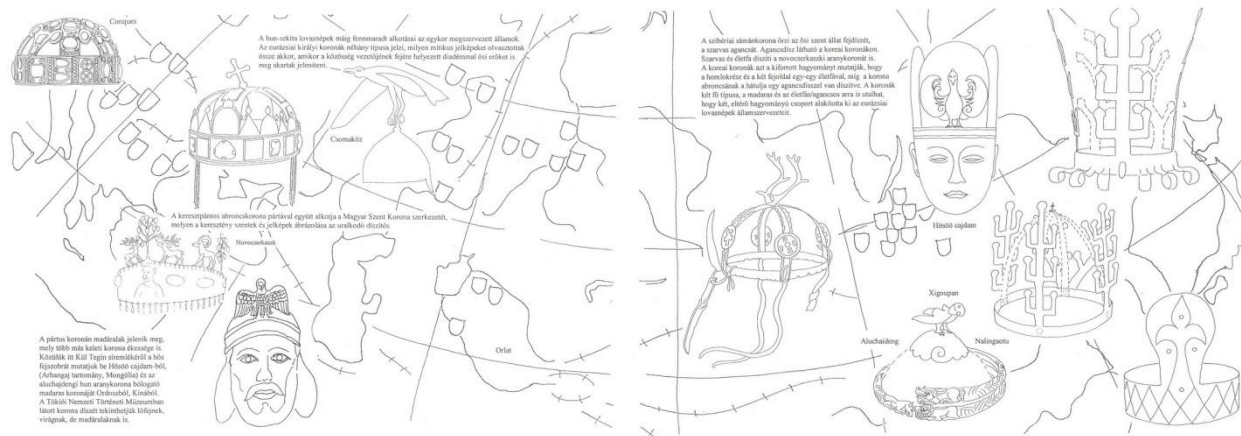
12. ábra. A díszítőművészeti matematika egy másik érdekessége a hun-királysírnak nevezett Noin Ulában föltárt sírból vált ismertté. Szőnyegek mintázata is többretegű eurázsiai ókori etnomatematikát őriz, melyen szintén három különböző síkbeli szimmetria mintázat van egyesítve: a $p1$, a cm és a $p4m$. Ezt az alkotást a hun-szkíta művészet hun ágához sorolják (Bérczi, 2012).

Füzetünk tehát ebből az eurázsiai közös örökségből válogat. Eurázsia a földolgozott művészeti emlékek adathorizontja. A tárgyakból mindmáig fölsejlő egyik legkorábbi horizont az andronovói műveltség, amely a Kr. születése előtti 2. évezredben terjedt el a sztyeppén. E műveltség számos eleme mindmáig él az e tájakon élő népeknél. Ezek közül a legismertebb talán az evőeszközöket és a fegyvereket díszítő állatlakos ábrázolások köre. Ivócsanakokra még a 19. századi pásztorművészetben is kerültek állatábrázolások. Ugyanilyen ősieik az állatküzdelmi jelenetek. Korábban Rugyenko, napjainkban Minjajev mutatott rá arra, hogy mezopotámiai hagyomány folytatódik ebben az ábrázolásban.

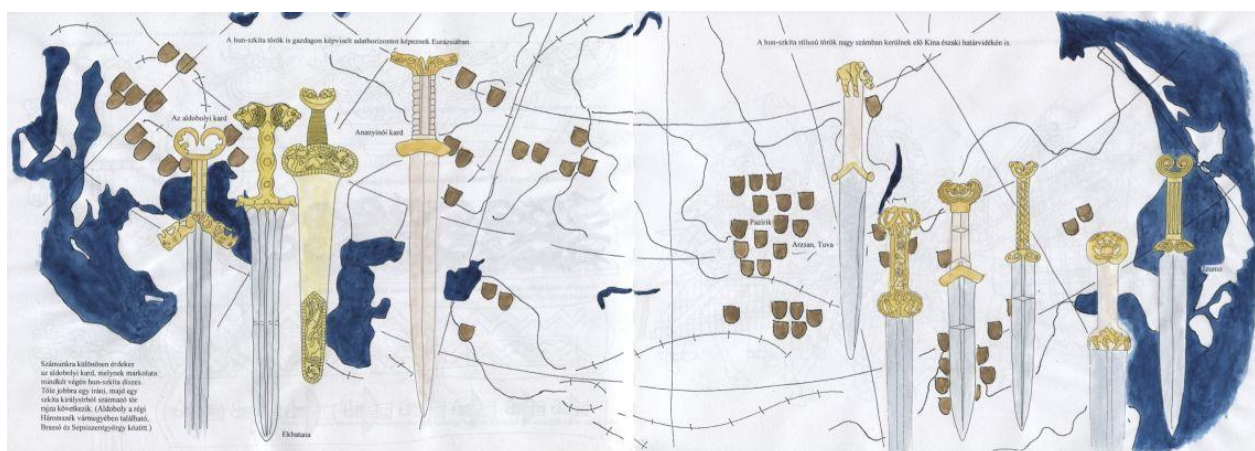
A hunoktól indulva elterjedt számos hagyományt gyűjtött össze Érdy Miklós és fontos összehasonlító munkát végzett a honfoglaló magyaroknak és az előbb ázsiai, de később európaivá vált hunok régészeti leletein. Ezek egyike a legnagyobb

méretű tárgyi lelet, a bronzból öntött hun áldozati üst, amely végigkíséri a hunokat és kirajzolja vándorlásaik útvonalát Észak-Kínától és Mongóliától egészen a Kárpát-medencéig. (A bronz üstök a szkíta királysírokra is jellemzők a dél-oroszországi sztyeppén.). Egy másik fontos leletcsoport a temetkezés módja: ami e lovasnépeknél a részleges és a jelképes lovastemetkezés volt és jellemző mind a hun, mind a honfoglaló magyar sírokra.

Ábragyűjteményünkben koronák és kardok, állatábrázolások és vadászatok, a nomád élet darabjai elevenednek meg. Szerepel kedves emlékünknél, a Szent László legenda is. A füzet megeleveníti az elmúlt 4000 év közös eurázsiai műveltségkincsének néhány jellemző darabját. Olvasásához és festéséhez jó szórakozva- tanulást kíván a szerző.

13. ábra. Az eurázsiai népek díszítőművészetében sajátos helyet foglalnak el a koronák. Az eurázsiai horizontra vetítve láthatjuk, hogy milyen távoli rokonságok is megőrződtek ebben a kultikus tárgyban is. Keresztpántos koronát találunk Koreában is, és Diószegi Vilmos gyűjtéséből ismerünk ilyenek Szibériából is, sámánkoronaként. A koronák egy másik jellegzetes dísze a madár. A hun-szkíta hagyományokat máig sok mindenben őrző népeknél mindkét korona típus ismert és kedvelt volt. Ez a tárgy is mutatja, milyen sok föltáráásra váró kincs rejtőzködik még Euráziában, és hogy milyen sok kérdés megválaszolásában segít majd az összehasonlító eurázsiai műveltségrétegződés kutatás.

14. ábra. Az eurázsiai népek díszítőművészetében a Kr. e. első évezredben az állatdiszítéses török és kardok a Kárpát-medencétől Kínáig elterjedtek voltak a hun-szkíta lovas népek vándorlásai nyomán.

15. ábra. Ugyancsak elterjedt volt a Kr. e. évezredben az edényművészetben az ivócsanakok és asztali tálak olyan megformálása, hogy a csanakot ajkához emelő ember szembe nézzen egy állattal. Ilyen alakú pásztorkésztséget még a 19. században is faragtak a juhászok a Kárpát-medencében.

Irodalom:

- ✚ Artamonow, M., Forman, W. (1970): *Goldschatz der Skythen in der Ermitage (Szkíta aranykincsek az Ermitázsban)*. Artia, Prága és Szovjetszkij Hudozsnyik, Leningrád, 1970.
- ✚ Bakay K. (1997, 1998, 2005): *Őstörténetünk régészeti forrásai. I. II III.* Miskolc;
- ✚ Bárdi L. (1993): *Őseink nyomában a Távols-Keleten. Expedíció a Selyemút mentén*. Pannonia K. Pécs;
- ✚ Bérczi Sz. (1986): Escherian and Non-Escherian Developments of New Frieze Types in Hanti and Old Hungarian Communal Art. in: *M. C. Escher: Art and Science* (szerk. H. S. M. Coxeter et al.) 349-358. old. North-Holland, Amsterdam (ISBN 0 444 70011 0)
- ✚ Bérczi Sz. (1987): *Szimmetria és techné a magyar, avar és hanti díszítőművészetben*. Leuveni Katolikus Egyetem, Collegium Hungaricum, (Katalógus a kiállításokhoz). 59 old. Leuven;
- ✚ Bérczi Sz. (2000): Katachi U Symmetry in the Ornamental Art of the Last Thousands Years of Eurasia. *FORMA*, 15/1. 11-28. Tokyo;
- ✚ Bérczi Sz. (2004): The Role of Curie Principle in Understanding Composite Plane Symmetry Patterns: New Ethnomathematic Relations in Ancient Eurasian Ornamental Arts from Archaeologic Finds of the Period 1. M. B. C. and 1. M. A. D. *FORMA*, 19/3. pp. 265-277. Tokyo
- ✚ Bérczi Sz. (2005a): *Adathorizontok Euráziában I.* TKTE, Budapest;
- ✚ Bérczi Sz. (2005b): *Szibériai művészetek*. TKTE, Budapest;
- ✚ Bérczi Sz. (2007): A hun-szkíta ornamentika geometriai törvényei. *Magyar Szemle*. Új folyam XVI. 1-2. sz. (2007, Febr.) 83-100. old.
- ✚ Bérczi Sz. (2009): Datahorizon from Eurasia in the 1-st millennium B. C. Scythian Archaeological Treasures in Budapest at the Hungarian National Museum. *Journal of Eurasian Studies*, I. No. 2. pp.
- ✚ Bérczi Sz. (2009): Eurázsiai művészetek: Füzet-sorozat és etnomatematika. *Turán*, 2009, július-szeptemberi szám. 18 dal.
- ✚ Bérczi Szaniszló (2009): Szimmetriajegyek az eurázsiai hun-szkíta díszítőművészetben. In: Marácz László, Obrusánszky Borbála (szerk.): *A hunok öröksége*. Hun Idea Könyvkiadó, Budapest
- ✚ Bérczi Szaniszló (2010): A honfoglalás kori magyar díszítő művészet gyökereinek nyomozása. In: Marácz László, Obrusánszky Borbála (szerk.): *A szkíta népek hitvilága*. Hun Idea Könyvkiadó, Budapest
- ✚ Bérczi Sz. (2010): New approach in mineralogy and crystallography education by application of complex symmetry structures in old Eurasian ethnomathematics of Scythian, Xiongnu and Chinese archaeological finds of Ukraine, Russia, Mongolia and China. *20th IMA GM*, Budapest, 2010, aug. 21-27. TM141G (68) S2.
- ✚ Bérczi Sz. (2011): Évezredek etnomatematikája az eurázsiai díszítőművészetben. TKTE (ISBN 978-963-87437-7-0)
- ✚ Bérczi Sz. (2011): Geometry episodes in the ancient Eurasian arts: a booklet series. MATEP Konf. Pécs, 2011, May, 26-28.

- ✚ Bérczi, Sz. (2012): Geometry of Royal Tomb Art of Ancient Eurasia: Scythian, Xiongnu and Chinese Ethnomathematics from Ukraine, Russia, Mongolia and China. *Pollack Periodica (An International Journal for Engineering and Information Sciences)* Vol. 7, Suppl. pp. 197-209. DOI: 10.1556/Pollack.7.2012.S.20
- ✚ Brasinszkij, I. B. (1985): *Szkíta kincsek nyomában*. Helikon, Budapest;
- ✚ Czeglédy K. (1969): *Nomád népek vándorlása Napkelettől Napnyugatig*. Körösi Csoma Kiskönyvtár 8. Akadémiai, Budapest;
- ✚ Czuczor G., Fogarasi J. (1862-1874): *A magyar nyelv szótára* 1-6. köt. M.T. Akadémia, Budapest
- ✚ Csihák Gy. (2000): *Dunhuang barlangképei és a Sánszi agyagkatonák néma üzenete a Magyar műveltség gyökereiről*. ZMTE, Budapest – Zürich;
- ✚ Csomor L. (1996): *Őfelsége, a Magyar Szent Korona*. Székesfehérvár, (ISBN 9630475170);
- ✚ Csornai K. (2007): *Négy égtájon barbár csillag ragyog. Az ázsiai hunok a kínai forrásokban*. László Gyula Történelmi és Kulturális Egyesület, Budapest
- ✚ Cosmo, N. Di (2002): *Ancient China and its Enemies*. Cambridge University Press, Cambridge;
- ✚ Diószegi V. (1998): *Sámánok nyomában Szibéria földjén*. Terebess Kiadó, Budapest;
- ✚ Ecsedy I. (1979): *Nomádok és kereskedők Kína határain*. Körösi Csoma Kiskönyvtár 16. Akadémiai, Budapest;
- ✚ Erdélyi I., Sugár L. (1982): *Ázsiai lovas nomádok*. Gondolat, Budapest;
- ✚ Érdy, M. (1994): An Overview of the Xiongnu Type Cauldron Finds of Eurasia in Three Media, with Historical Observations. *International Symposium, Naples, Istituto Univ Orientale*; 1992 Nov. 379-438;
- ✚ Érdy, M. (1991): *A magyarság finnugor őshazája a történelem társtudományainak térképekre vitt adatainak tükrében*. (In: Szatmári elegyes holmi, szerk. Áts J.) Mátészalka
- ✚ Érdy M. (2001): *A hun lovastemetkezések*. Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, Székesfehérvár;
- ✚ FitzGerald, P. (1989): *Az ősi Kína*. Helikon, Budapest;
- ✚ Fodor I., Kulcsár V. (2009): *Szkíta aranykincsek. (Scythian Gold Treasures.) Exhibition Guide for the Hungarian National Museum*, Budapest
- ✚ Garam É. (1995): *A tiszafüredi avar kori temető. (Das awarenzeitliche Graberfeld von Tiszafüred.)* Akadémiai Kiadó, Budapest
- ✚ Götz L. (1995): *Keleten kél a Nap*. Püski, Budapest;
- ✚ Groot J. J. M. de (1921): *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit. Chinesische Urkunden zur Geschichte Asiens*. Berlin, Leipzig (Hungarian edition: Bakay, Csornai (2007): László Gyula Történelmi Egyesület, Budapest)
- ✚ Hajdú P. (szerk.) (1975): *Uráli népek*. Corvina, Budapest;
- ✚ Halász Z. (1966): *Romvárosok a sívatagban. Stein Aurél belső-ázsiai utazásai*. Móra Ferenc K., Budapest;
- ✚ Hoppál M. (2005.): *Sámánok Eurázsiaiban*. Akadémiai Kiadó, Budapest;
- ✚ Jettmar K. von (1964): *Die Frühen Steppenvölker*. Baden-Baden;
- ✚ László Gy. (1974): *A népvándorlások művészete Magyarországon*. Corvina, Budapest;
- ✚ László Gy. (1943): *A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge*. Der Grabfund von Koroncó und der altungarische Sattel. Budapest
- ✚ László Gy. (1942): *Kolozsvári Márton és György Szent-György szobrának lószerszáma*. Kolozsvár
- ✚ Lóczy L. (1890): *Gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai útjának tudományos eredménye*. Budapest;
- ✚ Miniaev, S. (1995): The excavation of Xiongnu Sites in the Buryatia Republic. *Orientations*, 26, No. 10, Hongkong;
- ✚ Miniaev, S. (1995): New finds of Xiongnu decorative bronzes and a problem of origin of “geometrical style” in Xiongnu art. *Archaeological News*, 4. Sankt-Petersburg;
- ✚ Miniaev, S. (1996): Xiongnu archaeology in Russia - new finds and some problems. *Arts Asiatiques*, 51, Paris;
- ✚ Miniaev, S. (1981): About definition of Xiongnu sites of Siberia. *Proceedings of the Methodical aspects of archaeological researches in Western Siberia conference*. Tomsk;
- ✚ Obrisánszky B. (2006): A magyar társadalomszerkezet keleti gyökerei. (The Eastern Roots of the Structure of the Hungarian Society). *Turán*, IX. évf. 3. sz. 7-38.
- ✚ Obrisánszky B. (2008): *Hunok a selyemúton*. Masszi Kiadó, Budapest;
- ✚ Posta B. (1897): *Régészeti tanulmányok az Oroszföldön*. Budapest
- ✚ Rolle R. (1980): *Die Welt der Skythen*. Bucher, Luzern und Frankfurt;
- ✚ Rugyenko Sz. I. (1953): *Kultura naszelényija gornava Altaja v szkifszkoje vrémja*. Akademija Nauk Sz. Sz. Sz. R. Moszkva i Leningrad;
- ✚ Szász B. (1943): *A hunok története. Atilla Nagykirály. (The History of the Huns. Atilla, the Great King.)* Bartha Miklós Társaság, Budapest (Szabad Tér K. 1994);
- ✚ Sze-ma Cs'ien: *Történeti feljegyzések*.
- ✚ Talbot-Rice, T. (1965): *Ancient Arts of Central Asia*, Thames and Hudson, New York;
- ✚ Tolszov Sz. P. (1950): *Az ősi Choresm*. Hungária, Budapest.

BÉRCZI, Szaniszló: Hunnic-Schythian Art

In this colored summary, Szaniszló Bérczi takes the reader through a historic journey showing the common roots of the art of the two great equestrian civilizations of Eurasia: the Hunnic and the Schythian.

The text and drawings are coming from the author's coloring booklet, which was published in 2008.

~ ~ ~ ~ ~

Pusztai Gábor : Az ismeretlen trópusok

Székely László és Radnai István útja a Holland Indiákra 1914-ben

A magyar-holland kapcsolatok súlypontja egyáltalán nem a tengerentúlon volt, hanem legtöbbször Hollandia egyetemi városaiban. A kutatás is elsősorban a 16-18. században a nagy tömegben, Hollandiában tanuló magyar diákok, a peregrinusok történetére koncentrál.¹ Emellett jelentős történelmi személyek, mint Habsburg Mária (II. Lajos özvegye) vagy Michiel de Ruyter admirális történelmi szerepére összpontosít. Pedig van a holland-magyar kapcsolatoknak tengerentúli, gyarmati aspektusa is. A 18. századi utazó, Jelky András kalandjaiból, a 19. században Andrássy Manó és Xantus János, majd a 20. században Zboray Ernő és Koepe Viktor leírásaiból ismerhetjük meg a Holland Indiák világát. Ebbe a sorba tartozik Székely László és Radnai István 1914-es szumátrai útja is.

Ajaktól Medanig

Székely László egy Kisvárdra melletti faluban, Ajakon született 1892. április 16-án, születésekor azonban még Sichermann László Smielnek hívták.² Apja, Sichermann Lajos Nagyváradról származott, anyját Radnai (Rothfeld) Kornéliának hívták. A zsidó házaspárnak összesen három gyermeke volt, az említett László mellett Pál Ábrahám (1890) és öccsük Ferenc (1897). László 7 éves volt és már elemi iskolába járt, mikor apja elhatározta, hogy megváltoztatja a családnevét és Sichermannról Székelyre magyarosít. Ez hivatalosan a Belügyminiszter 21169/99 rendelete alapján történt meg 1899-ben.³ A fenti adatok alapján megállapítható, hogy a kelet-magyarországi zsidó Sichermann/Székely család elindult az akkor jellemző asszimiláció útján. A családnév magyarosítása mindkét szülő részéről (Rothfeldből Radnai, Sichermannból Székely), valamint a tény, hogy harmadik gyermeküknek a két idősebb fiúval ellentétben már nem adtak zsidó keresztnévet, egyértelműen ebbe az irányba mutatnak.

A család gyermekei Kisvárdára jártak elemi iskolába. Székely László innen ment a *Debreceni Kegyes-Tanítórendi Római Katolikus Főgimnázium*ba, ahová 1902-ben iratkozott be. Nem volt jó tanuló. 1906 júniusában három tantárgyból is megbukott, és ezt pótvizsgákkal nem lehetett jóvátenni. Az értesítő szerint évet kellett ismételnie.⁴ Rossz tanulmányi eredményeihez valószínűleg hozzájárult anyja halála is. Radnai Kornélia 1905. november 21-én halt meg az akkor népbetegségnek számító tüdővészben, 44 éves korában. László 1906 szeptemberétől már nem szerepel a gimnázium tanulói között.⁵ Az ekkor 14 éves Székely László apjával és testvéreivel együtt Budapestre költözött. Nem volt egyedülálló ez a migráció akkoriban. A vidéki zsidóság jelentős hányada költözött ekkor a nagyvárosokba.⁶ A magyarországi zsidó népességnek ekkor a 21,7%-a Budapesten élt.⁷ A fiatal Székely László a fővárosi zsidó lakosság asszimilálódó rétegéhez tartozott. Itt eleveníthette fel a kapcsolatot unokatestvérével, Radnai Istvánnal. Radnai István édesapja Radnai Ferenc (Székely László anyjának, Radnai Kornéliának a bátyja), anyja Fuchs Jolán volt. 1893. január 18-án, a Szabolcs vármegyei Vaja községben (Nyíregyházától 36 km-re, keletre) született.⁸ Gyermekkoráról nem sokat tudunk. Annyi bizonyos, hogy iskoláit rendben elvégezte és valószínűleg gimnáziumi érettségét is tett, majd egyéves önkéntes katonai szolgálatra jelentkezett a Monarchia hadseregébe.⁹ 1912-ben Miskolcon teljesített szolgálatot, a császári és királyi VI. kassai hadtest alá tartozó 6. lovas

¹ Lásd bővebben: BOZZAY-LADÁNYI, 2007; EREDICS, 2008; Den HOLLANDER, MONOK, POSTMA, 2006; CSORBA, 2011; FAZAKAS, 2010.

² Ajak község izraelita anyakönyve IVB/425 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltár, Nyíregyháza

³ Idem.

⁴ A Debreceni Kegyes-Tanítórendi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1905-1906. tanévről. Közzéteszi Dr. Jászai Rezső igazgató. Debreceni Ujság nyomdája. 1906.

⁵ A Debreceni Kegyes-Tanítórendi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1906-1907. tanévről. Közzéteszi Dr. Jászai Rezső igazgató. Debreceni Ujság nyomdája. 1907.

⁶ GYURGYÁK, 2001: 78.

⁷ BIHARI, 2008: 51.

⁸ Budapest VII. kerületi házassági anyakönyv, folyószám: 794. Anyakönyvvezető: Bauer Richárd. Lásd: Budapesti Polgári Anyakönyvek <http://www.hatvany-online.net/MyProgs/crmbp/marriages.aspx> letöltés ideje: 2012. június 23.

⁹ Beszélgetés Deák Katalinnal 2012. június 22-én Harenben (Groningen)

tüzérsztálynál, ahol az év január 1-én tartalékos zászlósnak léptették elő.¹⁰ Leszerelése után, feltehetőleg 1913-ban, a fővárosba költözött és Budapesten élte a fiatal munkanélküliek életét. Radnai Budapesten nem találta a helyét sok mindennel próbálkozott, sok mindenbe belekapott, de nem marad meg semmilyen foglalkozás mellett.

Székely Budapesten nem folytatott iskolai tanulmányokat, ami azt jelenti, hogy nem érettségizett és ezzel nem volt lehetősége felsőfokú tanulmányokat folytatni. Mindkét fiú munkanélküli volt, családjukra voltak utalva anyagi szempontból, mikor 1914 elején úgy döntöttek, hogy elhagyják hazájukat, és külföldön próbálnak megélni. Indulásuk körülményeiről hű képet kaphatunk Székely László *Őserdőtől az ültetvényekig* című könyvéből, mely 1935-ben jelent meg. Székely útítársát és unokatestvérét, Radnai Istvánt, akit könyvében csak Pistaként emleget, így mutatja be az olvasónak:

„Pista foglalkozására nézve tartalékos huszárhadnagy¹¹ volt, azonkívül szeretett volna valamivel foglalkozni. Csakhogy azt nem tudta mivel. Szeretett volna diplomata lenni. Legszívesebben nagykövet Londonban. Vagy esetleg egy nagyvállalat vezetője. Vagy ilyesmi. Vagy egy véletlen folytán egymillió dollárt örökölni. De mivel senkije se volt Amerikában, ez utóbbihoz nem sok reménye volt. Esetleg egy grófkisasszony elragadt lovait megfékezni, ezzel persze a grófkisasszonyt meghódítani, feleségül venni és egy középkori várkastélyban lakni. Egyszer egy önműködő parketta-fényesítőt akart feltalálni, de abból sem lett semmi. Így aztán Pista is csak álmodozott és várta a sült galambot. Pénze vajmi kevés volt, de a nagynénje küldött neki annyit, amennyiből szükösen meg tudott élni, - amint nénjének mondta, csak addig, amíg a szerencse rá nem tekint.”¹²

Radnai tehát csak tétlenül lézengett. Nem voltak céljai, nem volt állása, nem volt családja. Székely is hasonló cipőben járt. Sem iskolába nem járt, se nem dolgozott, csak téblábolt egész nap az utcán céltalanul. Székely László írásának tanúsága szerint egy barátjuk Szumátrán élő ismerősének, egy bizonyos Bandinak a levelén fellelkesülve, kaptak kedvet az utazáshoz. Ez az ismerős valószínűleg Mészáros (Andor¹³), akit Radnai naplójában többször is emleget, és aki valóban Szumátra észak-keleti részén volt ültetvényes a Tebingtingi¹⁴ nevű település közelében, a *Sibaran* nevű dohányültetvényen,¹⁵ mely az Amsterdam-Padag Társaság [Maatschappij] tulajdona volt.¹⁶ A levélből áradt a trópusok édes illata, a kaland, az izgalom, a lehetőség, hogy végre lehet kezdeni valamihez az életben, mert földet ingyen kapni, mert szakképesítés nem kell a munkavállaláshoz, mert jól lehet vele keresni, mert idővel meg lehet gazdagodni. És főleg, mert el lehet menekülni a korlátok közé szorított, számukra akkor kilátástalan tűnő budapesti létből. Szumátrához képest a magyarországi életük nem sok jóval kecsegtetett. Itthon kevés perspektívájuk volt a fiatal, még szakmával sem rendelkező fiúknak. Esélyeiket gyengítette, hogy az 1907-1909-es gazdasági válság miatt ebben az időben tetőzött a munkanélküliek száma. Ismét Székelyt idézzük:

„De hát idehaza mihez kezdjek? Elmenjek egy bankba vagy valami vállalatba írtnak? Húsz, harminc év múlva talán lehetek könyvelő, vagy cégvezető. Diplomás pályára már nem mehetek. Arról lekéstem. Csak valami bankba vagy biztosítóba. Harminc év múlva osztályvezető. De addig valami piszkos, dohos szobában meghúzódni holmi nyegle, kötekedő felettes előtt? Stréberkedni, hazudozni, embereket kitérni a helyükből, mint Géza, aki színész akart lenni, de egy fehérnemű importőrnel gyakornok lett és már három éve egyébről sem tud beszélni, mint barchetről, műselyemről, Schlesinger úr erőszakoskodásáról és az esetleges előmenetelről. Most azon igyekszik, hogy a nyitandó balmazújvárosi fiók vezetését rábízák. Pedig Hamletet és Lear királyt szeretett volna játszani. Én is elmenjek fehérnemű importőrnek?”¹⁷

Ehhez valószínűleg nem sok kedve volt a vállalkozó szellemű fiatal fiúnak, aki inkább indult neki az ismeretlennek, mint hogy Budapesten „rabszolga életet” éljen egy hivatalban, holott apja csak ilyen jövőt tudott elképzelni fiának, s szumátrai terveit csak bohó ifjonti álmodozásnak tartotta.

„Leverten kullogtam le az utcára. Elsején belépés az Atlantikába.¹⁸ Ötven koronás fizetés és alázatos köszönet Jenő bácsinak. Huszonöt év múltán esetleg a kötvényosztály vezetője. Ha szakszerűen gazsulálok valamilyen Schlesinger úrnak, ha kiintrikálom a társaimat, ha igyekszem, és jó fiú vagyok. Túrni, hallgatni, száját befogni, kussolni és igazságtalanságokat eltérni. Fúj! Sumátrában ingyen adják a földet. Jungle - azt írja Bandi - legfeljebb elszegődik az ember egy ültetvényre kétszáz forintért. Öt év múlva négyszáz. Az annyi mint nyolcszáz korona. Meg haszonrészesedés. Vajon mennyi lehet az a

¹⁰ Az adatokat a Budapesti Hadtörténeti Levéltár és Irattár igazgatójának, Dr. Bonhardt Attilának köszönöm.

¹¹ Valójában tűzér zászlós. Ez a valószínűleg szándékos tévedések egyike.

¹² SZÉKELY (a), 1935: 13.

¹³ A könyv német kiadásában Andorként szerepel, ezért feltételezem, hogy ez volt Mészáros Keresztneve.

¹⁴ Tebingtingi, mai nevén Tebing Tinggi ma egy 135.000 fős város Medantól 80 km-re dél-keletre.

¹⁵ Mészáros, A. Assistent Ond. Sibaran – Tebingtingi, Deli In: KLEIAN, 1918.

¹⁶ NN, 1913: 5.

¹⁷ SZÉKELY (a), 1935: 10.

¹⁸ Valószínűleg a Budapest/Fiume székhelyű, Atlantica Tengerhajózási Rt-ről (1907-1920) van szó. Lásd: HORVÁTH, 2001, http://www.hajoregiszter.hu/tarsasagok/tengeri/atlantica_tengerhajozasi_rt/2/tovabb

haszonrészesedés? Tigris. Szerecsenek vagy mi a csodák. Parafacsákó. Bungalow. Kassziát és ehető madárfészket fogok termelni...”¹⁹

A kontraszt az itthoni ismert, lehangoló viszonyok és elhelyezkedési perspektívák, valamint a messzi romantikus és gazdag ismeretlen között hatalmas volt. Székely és Radnai jövőképüket illetően hasonló cipőben jártak. Az 5000 korona²⁰ útiköltséget is sikerült előteremteni egy gazdag nagynéni révén. Ez 1914-ben jelentős összeg volt, amiért egy munkásnak akár 8 évig is dolgoznia kellett. Ha meggondoljuk, hogy Budapesten a kilátásba helyezett fizetése Székelynek 50 korona lett volna, Szumátrán kezdő ültetvényesként viszont 400 koronát kereshetett, egyből szembetűnik a különbség. Az, hogy Székely egyértelmű választás elé került, és döntenie kell az 50 koronás unalmas, hivatali munka és a 400 koronás izgalmas trópusi kaland között, gyakorlatilag már el is döntötte a kérdést. Az egzotikus ismeretlen, az idegen varázsa sokkal vonzóbb volt, mint az ismert, de kilátástalan magyarországi viszonyok, a hivatali „rabszolgamunka.”

A két fiatalember maga mögött hagyva hazáját, egy új, gazdagabb jövő reményében 1914. április 12-én Budapesten vonatra szállt. Először vasúton Fiumébe utaztak, majd onnan hajóval, Abbáziát érintve Velencéig mentek. Itt ismét vonatra szálltak és Milánóig, innen Genováig robogtak. Velencében megnézték a Szent Márk teret és a Dózse palotát, Genovában megtekintették a közismert régi temetőt, a Campo Santot, Nápolyban pedig elmentek az operába. Radnai és Székely a genovai kikötőben szálltak fel a Norddeutscher Lloyd²¹ *Prinz Ludwig* nevű tengeri gőzösére. A genovai kikötőből kifutva, Nápoly érintése után a viharos Földközi-tengeren hajóztak Egyiptomig, ahol a Szezei-csatorna bejáratánál, Port-Szaidban kötöttek ki. Radnainak nem volt túl jó véleménye a városról és lakóiról. Ezt más utazók is megerősítik leírásukban.

„Sok arab lakója van a városnak, ezért sok itt a kereskedő. Nagyon koszosak és elhanyagoltak. Sokan kizárólag koldulásból élnek. Mások a portékájukat dicsérve, szemtelenül magas árat kérnek mindenért. Az ember nyugodtan akár 90%-ot is alkudhat az árból és így is túl drágán veszi meg az árut.”²²

A magyar utazó, Zboray Ernő, aki 1921-ben hagyta el hazáját, hogy Jáván próbáljon szerencsét, szintén partra szállt Port Saidban úton Batávia felé. Ő is nagyon elmarasztalóan nyilatkozik a városról, ahol „mindenhol csupa piszok és bűz.”²³

Port Saidot elhagyva Székely és Radnai Aden – Colombo – Penang útvonalon haladtak. Innen, a Malaka-félszigetről, a Norddeutscher Lloyd *Malaya* nevű gőzösén tették meg az út hátralévő részét a holland gyarmatok felé.²⁴ A *Sumatra Post* című újság utaslistájának tanúsága szerint a két magyar utazó 1914. május 7-én érkezett meg Medanba, Szumátra északi részének legnagyobb városába.²⁵

Székely Lászlónak és Radnai Istvánnak fogalmuk sem volt róla, hogy hová igyekeznek, mikor elindultak Szumátrára. Székely már idézett életrajzi ihletésű könyvében a fiatal magyar utazó a hajón szóba elegyedek egyik holland útítársával:

„- Te hová mész? – kérdi azután.

- Mondtam már; Sumátrába.

- Jó. De melyik részére? Keleti, vagy nyugati part? Medan, Padang, Atjeh vagy Benkulen?

- Hát csak Sumátrára, - mondtam naivan, - Sumatra szigetére.

- Na de ilyet! Ez még azt sem tudja hova megy!”²⁶

¹⁹ SZÉKELY (a), 1935: 12.

²⁰ Az Osztrák–Magyar Monarchia területén 1900. január 1-jétől a korona lett a törvényes fizetőeszköz. 1927. január 1-jétől a koronát a pengő váltotta fel (1 pengő = 12 500 papírkorona, 1 aranykorona = 17 000 papírkorona).

²¹ A Norddeutscher Lloydot 1857-ben alapították Brémában. A 19. század végére a legjelentősebb német hajózási társasággá vált. A 20. század elején az egyik legnagyobb hajózási vállalat volt a világon, 22.000 embert foglalkoztatott és a flotta értéke 1906-ban 160 millió márka volt. Rendszeresen indultak járatok Amerika, Ausztrália és Ázsia kikötőibe. 1970-ben egyesült a Hamburg-Amerikanischen Packetfahrt-Actien Gesellschafttal (HAPAG) és HAPAG-Lloyd AG néven működött tovább.

²² EIGENBROD, 1915: 19.

²³ ZBORAY, 1924: 31.

²⁴ A Norddeutscher Lloyd nem csak Európa és a tengerentúl nagy kikötői között tartott fenn járatokat, hanem kisebb hajókkal, parti gőzösekkel rövidtávra is szállított utasokat. Így volt Penang-Deli és Szingapúr-Deli járata is.

²⁵ NN, 1914.

²⁶ SZÉKELY (a), 1935: 31

Székely nem beszélte sem a helyi nyelvet, sem a gyarmatosítók nyelvét a hollandot. Nem tudta, hogy milyen társadalmi viszonyok uralkodnak a szigeten, mik a helyi szokások, mit szabad és mit nem egy fehér embernek a gyarmatokon. Nem tudta, hogy milyen óriási a különbség fehér és nem fehér ember között, hogy a gyarmati hierarchiában egy világ választja el őt, az európaiat a bennszülötől. Az egyetlen támpont Bandi levele volt, amiben persze csak a pozitívumokat, a csalogató kalandos trópusokat látta, illetve akarta látni. Megérkezésükor egyszerűen csak belecsöppent, vagy inkább belemenekült ebbe az idegen kultúrába, ahol segítség és fogódzó nélkül kellett az idegen környezetben megkapaszkodnia.

Deli, az ültetvényes-paradicsom

Deli különleges területnek számított a Holland Indiákon belül is. Állam volt az államban, egy olyan hely, amit vállalkozó szellemű, kalandvágyó ültetvényesek teremtettek meg a semmiből. Ideérkezésük előtt itt csak őserdő volt, azt követően pedig virágzó ültetvények nőttek ki a földből mindenfelé, melyek hasznat hajtottak nem csak maguknak az ültetvényeseknek, hanem adóforintjaik révén a holland államnak is. Gazdagították a helyi uralkodó, Deli szultánjának kincstárát is és munkaalkalmat teremtettek többszáz ezer kínai és jávai kulinak. Ráadásul az ültetvényesek sokkal hamarabb érkeztek erre a területre, mint a holland gyarmati közigazgatás hivatalnokai.²⁷ Formálisan a holland állam gyarmata volt Deli is, de gyakorlatilag a törvény keze (a holland tisztviselők, bíróság és rendőrség) nem ért el idáig. Ezért az ültetvényesek sajátjuknak érezték nem csak az ültetvényüket, hanem az ott dolgozó kulikat is. Úgy gondolták, ez a hely az övék, ők teremtették a semmiből és ezért joguk van úgy irányítani, ahogy az nekik jólesik. Egyfajta Vadnyugat volt ez, ahol mindig az erősebbnek volt igaza és ez az erősebb mindig a fehér ültetvényes volt.²⁸

A fehér és bennszülött közötti szakadék gyakorlatilag áthidalhatatlannak mutatkozott. Az ázsiaiak számára az európaiak zárt és elérhetetlen világa csillagászati távolságban volt saját bennszülött környezetüktől. Székely így ír erről:

„Az első, amit megtanultam, az volt, hogy kétféle ember van a világon: fehér és színes. A fehér ember úr. A szó szoros értelmében úr. Kényúr. Már a nyelv, amit beszél is nagyúri. Nem kér, parancsol. – Boy! Bier! És a jávai szolga hangtalanul, mint egy sötét kísértet egy pillanat alatt hozza a sört. – *The!* – és egy-kettő, a mezítlásas ragyogó fehér ruhás boy már itt is van a párolgó teával. – *Topi!* – és előtted áll a trópusi sisakoddal. (...) A fehér ember teljesen elkülönítve él. Két világ van: a fehér és a színes. A fehér ember részére a vasúton külön kocsik vannak. Nincs ugyan ráírva, hogy az csak a fehér uraké, írott törvény nincs rá, de ezt mindenki tudja és betartja. A fehérek szállodái, klubjai, éttermei természetesen meg sem közelíthetők a színesek számára. (...) Na, azt sem hittem volna, hogy ilyen sok előnyöm legyen ebből a kis fehér bőrből.”²⁹

Deli központja, a rohamosan fejlődő város, Medan volt, ami az ültetvények gazdasági sikereinek köszönhetően jött létre majdhogynem a semmiből. 1905-re több mint 14.000 fős várossá nőtte ki magát (de ebből csak 954 fő volt fehér).³⁰ A város lakossága 1920-ra túlszárnyalta a 45.000-et.³¹

Ide érkezett tehát Székely és Radnai, frissen és tapasztalatlanul, 22 évesen és naivan. Első útjuk a város legelőkelőbb és legrégibb szállodájába, a vasútállomás közvetlen közelében található *Grand Hotel Medanba* vezetett.³² Radnai és Székely berendezkedtek a szállodában és reménykedtek, hogy hamarosan állást kapnak. Beszéltek telefonon Mészárossal is, akinek a levele akkora hatással volt rájuk, hogy nekivágtak az útnak, de ismerősük ismerőse nem tud nekik segíteni.³³ Munkát nem találtak, hiába próbálkoztak naponta több cégnél is. Pénzüik egyre fogyott, kétségbeesésük egyre nőtt. Rádöbbenek, hogy itt sem egyszerűbb az élet, mint otthon Budapesten. Sőt itt a trópusokon még nehezebb dolguk van. Nem beszélnek a nyelvet, nem ismernek senkit, nem kapkodnak utánuk az ültetvényes társaságok, nem lesznek maholnap milliomosok. A varázslatos keleti ország, az ingyen föld és a gyors meggazdagodás, amit Bandi levele sugallt, és amiért elhagyták hazájukat, mind csak illúzióknak tűnt előttük. Az volt az érzésük, hogy bedőltek a csábításnak és becsapták őket, vagy inkább becsapták saját magukat. Az otthoni tétlenkedést, munkanélküliséget és kilátástalanságot itt, Szumátrán, 15000 km-re Budapesttől a trópusi tétlenkedés, munkanélküliség és kilátástalanság váltotta fel. Medanban ugyanazt találták, ami elől Budapestről elmenekültek. Nem akartak Magyarországon „hivatali rabszolgák” lenni, de Deliben mindent megtettek, hogy a munkafelügyelők „rabszolgaéletét” élhessék az ültetvényen.

²⁷ Formálisan volt már ugyan 1863-tól kormányzója Delinek, de a gyakorlatban a kormányzónak nem volt sok befolyása az ültetvényesekre. De JONG, 1999: 304.

²⁸ Idem.

²⁹ SZÉKELY (a), 1935: 47.

³⁰ VAN KOL, 1914: 63.

³¹ Medan lakossága 1930-ban már 74.976 volt. M. A. LODERICH, 1997: 36.

³² NN, [1900]

³³ Radnai István naplójának 1914. május 8-i bejegyzése.

Anyagi okokból átköltöztek egy kisebb panzióba, ahol a lakbér kevesebb volt, de ezzel csak minimális időt nyertek, hamarosan elfogyott a pénzük és már csak hitelből éltek. Mind Székely, mind Radnai folyamatosan kételkedtek kiutazásuk helyességében és visszavágytak Magyarországra. Annak ellenére, hogy a környezetükben lévő fehérek folyamatosan biztatták őket, hogy hamarosan jobbra fordul minden, hogy meglátják, találnak állást és megélhetést, a két fiatal magyar utazón erőt vett a lehangoltság, az elkeseredés. Radnai kifejezetten megbánta, hogy kiutazott Szumátrára, amiért Székelyt okolta. Naplója május 22-i bejegyzésében ezt írja: „Kár volt a Laci hirtelenkedése után indulni és *ohne weiteres* kiutazni, hiszen ismerhettem már a hebehurgya gondolkodását.” Az ifjú tüzértiszten erőt vett a honvágy, a kilátástalanság és elhatározta, hogy visszamegy Magyarországra. 1914. június 14-én Radnai kölcsönpénzből hajójegyet vett és elhagyta Szumátrát. Néhány nappal később Székely állást talált a Tamboenan nevű ültetvényen³⁴ mint munkafelügyelői (assistant).³⁵ 10 évvel később Deliben ismerte meg Madelon Lulofsot, jövődöbeli feleségét, Székely itt dolgozott grafikusként *Sumatra* című hetilap szerkesztőségében, itt futott be karriert, mint ültetvényigazgató (administrateur, toewan besar), itt született meg 1929-ben a lánya Chlotilde Malvina.³⁶ A házaspár 1930-ban elindult Európába és soha többé nem tért vissza a Holland Indiákra.

A házaspár 1930-38 között Budapesten lakott. Madelon Lulofs minden jelentős regényét itt írta, amivel irodalmi karriert futott be Hollandiában. Ő volt a 30-as évek legsikeresebb holland íróőője. *Rubber* (1931) című regénye bestseller lett, 1935-ben megfilmesítették, szindarabot is írtak belőle, de a következő könyveivel *Koelie* (1932), *Emigranten* (1933), *De hongartocht* (1936) is nagy sikert aratott mind Hollandiában, mind külföldön. Regényeit 10 nyelvre fordították le. Székely László is irodalmi ismertségre tett szert, noha ez főleg Hollandiára korlátozódott. *Őserdőtől az ültetvényekig* (1935) és *Rimbu* (1942) című könyvei valamint 20 elbeszélése Magyarországon és Hollandiában is megjelentek. Műveit angol, német, francia, olasz és holland fordításban is olvashatjuk. A házaspár irodalmi tevékenysége kiterjedt a műfordításokra is. Nekik köszönhetően voltak már a 30-as években hollandul is olvashatóak Márai Sándor, Kassák Lajos, Körmendi Ferenc, Molnár Ferenc, Vaszary Gábor, Földes Jolán, Harsányi Zsolt, Földi Mihály művei.³⁷ De hollandról is fordítottak magyarra, elsősorban az akkori népszerű írók, mint Piet Bakker, Jan de Hartog, Norel és A. Den Hertog írásait.³⁸ 1938-ban a család Hollandiába költözött. Az 1940-es német megszállást követően Székely visszautazott Magyarországra, hiszen zsidó származása miatt veszélyben forgott az élete. Budapesten élt és dolgozott, íróként, műfordítóként és újságíróként. Túlélte a háborút és 1946-ban halt meg szívrohamban. Felesége, Madelon Lulofs Amsterdamban halt meg 1958-ban.

*

Radnai István hazaérkezése után szinte azonnal behívót kapott és 1914. augusztus 4-én már Tarnopolban volt, az orosz határnál. Végigharcolta az I. világháborút és főhadnagyként szerelt le. 1918 után Budapesten élt és magánhivatalnokként dolgozott. Megnősült, de gyermektelen maradt. Pestszentlőrincen halt meg 1940. február 17-én.³⁹

³⁴ A Tamboenan ültetvény 1915-ben bekerül a gyarmati sajtóba, mivel az újsághír szerint 1915. június 10-én az egyik kuli megtámadta az ültetvény igazgatóját és csak az egyik fehér munkafelügyelő közbelépésének volt köszönhető, hogy nem végződött tragikusan az incidens. NN: De „werkman” in Deli. In: Het Nieuws van de Dag voor Nederlandsch-Indie, 1915. június 11. (20. évfolyam, 135. szám) 3.

³⁵ KLEIAN, 1915.

³⁶ Erről a Nieuwe Rotterdamsche Courant hírt is adott 1929. április 6-án. Nieuwe Rotterdamsche Courant, 1929. április 6. (86. évfolyam, 95. szám), 14.

³⁷ PUSZTAI, 1998: 222-236.

³⁸ Idem.

³⁹ Radnai István 42/1940 folyószámú halotti anyakönyvi kivonata, melyet utólag, 1979. szeptember 10-én állítottak ki Budapesten.

Bibliográfia

Primer

- ✚ PUSZTAI Gábor – Gerard TERMORSHUIZEN (szerk., ford.): László Székely en István Radnai: *Dit altijd alleen zijn. Verhalen over het leven van planters en koelies in Deli, 1914-1930* Leiden: KITLV Uitgeverij 2007.
- ✚ RADNAI István: *Dagboek/Napló*. In: *Met vreemde ogen*. Acta Neerlandica, 3 (2004), Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004, 137-165. Fordította: Pusztai Gábor.
- ✚ SZÉKELY László: *Őserdőtől az ültetvényekig*. Utazási Könyvek, Budapest 1935.
- ✚ SZÉKELY László: *Tropenfeber*. Ralph A. Höger Verlag, Wien/Leipzig 1935.
- ✚ SZÉKELY László: *Van oerwoud tot plantage*. Elsevier, Amsterdam 1935.
- ✚ L. SZÉKELY: *Van oerwoud tot plantage-verhaal van een plantersleven*; ingeleid en toegelicht door Cock van den Wijngaard; vertaald uit het Hongaars door Madelon Székely-Lulofs. 2e druk. Conserve, Schoorl, 1991.
- ✚ Ladislao SZÉKELY: *Sumatra*. trad. di Filippo Faber; con 26 fotografie dell'autore, Genio, Milano, 1934.
- ✚ Ladislao SZÉKELY: *Tropic fever; the adventures of a planter in Sumatra*. translated by Marion Saunders, Harper & brothers, New York, London, 1937.
- ✚ Ladislao SZÉKELY: *Tropic fever; the adventures of a planter in Sumatra*. translated by Marion Saunders, H. Hamilton, limited, London, [1936]
- ✚ László SZÉKELY: *Délire des tropiques - les aventures d'un planteur à Sumatra*. Olizane, Genève, 2001.

Secunder

- ✚ BIHARI Péter: *Lövészárok a hátországban*. Napvilág, Budapest, 2008.
- ✚ BOZZAY Réka-LADÁNYI Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595-1918*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2007 (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 15).
- ✚ Jan BREMAN.: *Koelies, planters en koloniale politiek*. KITLV, Leiden 1987.
- ✚ Hans BUTTER: *Nederlands-Indië (1830-1949), een kolonie in ontwikkeling*. Utrecht/Antwerpen, Kosmos, 1993.
- ✚ CSORBA Dávid: *A zászlós bárány nyomában - A magyar kálvinizmus 17. századi világa*, Debrecen, DE Tört. Int. Budapest, Kálvin, 2011.
- ✚ Fr. EIGENBROD: *Mijne ervaringen op reis naar Sumatra*. Buitenlandse Zending der Evangelische Gemeente, Amsterdam, 1915.
- ✚ EREDICS Péter, Ungarische Studenten und ihre Übersetzungen aus dem Niederländischen ins Ungarische in der Frühen Neuzeit, Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien, Peter Lang, 2008 (Debrecener Studien zur Literatur 14);
- ✚ FAZAKAS Gergely (szerk.): *Pántzél Pál önéletírása és más munkái*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2010.
- ✚ GYURGYÁK János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Osiris, Budapest, 2001.
- ✚ August den HOLLANDER, MONOK István, Ferenc POSTMA (szerk.): *Studiosorum et librorum peregrinatio: Hungarian - Dutch cultural relations in the 17th and 18th century*. Universiteit van Amsterdam, Országos Széchényi Könyvtár, 2006.
- ✚ Cees van HOORE: *Als je in het verleden verdrinkt*. In: *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1992. március 6.
- ✚ HORVÁTH József: *Mi lesz veled, magyar tengerhajózás?* In: *Aqua Magazin*, 2001, 17-18. szám, http://www.hajoregiszter.hu/tarsasagok/tengeri/atlantica_tengerhajozasi_rt/2/tovabb
- ✚ L. de JONG: *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. 11A kötet, Leiden, 1984.
- ✚ F. KLEIAN: *Adresboek van geheel Nederlands-Indië*. jaargang 1915. Batavia, Landsdrukkerij 1915.
- ✚ F. KLEIAN: *Adresboek van geheel Nederlands-Indië*. Kolff, Batavia, 1918.
- ✚ H. H. van KOL: *Driemaal dwars door Sumatra en zwerftochten door Bali*. W. L. & J. Bruesse, Rotterdam, 1914.
- ✚ M. A. LODERICH: *Medan*. Beeld van een stad. Asia Maior, Purmerend, 1997.
- ✚ NN: *De „werkman” in Deli*. In: *Het Nieuws van de Dag voor Nederlandsch-Indië*, 1915. június 11. (20. évfolyam, 135. szám) 3.
- ✚ NN: *Grand Hotel Medan: Medan, Sumatra's Oostkust*. Deli Courant, Medan [1900]
- ✚ NN: *Koloniaal Verslag 1913*. – I. Nederlandsch- (Oost) Indie. Bijlage 00. 5.
- ✚ NN: *Passagiers-aangekomen*. In: *Sumatra Post*, 1914. május 11.
- ✚ PUSZTAI Gábor, Olf PRAAMSTRA: *Een 'lasterijk geschrijf'*. In: *Indische Letteren*, 1997. szeptember (3) 98-124
- ✚ PUSZTAI Gábor: *De onbekende László Székely*. In: *Indische Letteren*, 1995. december (4) 194-206.

- ✚ PUSZTAI Gábor: Egy hazánkfia a holland gyarmati irodalomtörténetben. In: *Debreceni Szemle*, 1998/2. 222-236.
✚ Anneke SOETHOUT: *László Székely: navolger of voorloper?* In: *Indische Letteren*, 1992 (7) 86-97.
✚ ZBORAY Ernő: *Az örök nyár hazájában*. Világirodalom, Budapest, 1924.

A Debreceni Kegyes-Tanítórendi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1905-1906. tanévről. Közzéteszi Dr. Jászai Rezső igazgató. Debreceni Ujság nyomdája. 1906.

A Debreceni Kegyes-Tanítórendi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1906-1907. tanévről. Közzéteszi Dr. Jászai Rezső igazgató. Debreceni Ujság nyomdája. 1907.

Ajak község izraelita anyakönyve IVB/425 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltár, Nyíregyháza.

Budapest VII. kerületi házassági anyakönyv, folyószám: 794. Anyakönyvvezető: Bauer Richárd. Lásd: Budapesti Polgári Anyakönyvek <http://www.hatvany-online.net/MyProgs/crmdbp/marriages.aspx> letöltés ideje: 2012. június 23.

Letterkundig Museum en Documentatiecentrum Den Haag, Madelon Székely-Lulofs kollekciójának L.9452 szám alatti feldolgozatlan anyaga.

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 1929. április 6. (86. évfolyam, 95. szám).

Elhangzott a Hollandiai Mikes Kelemen Kör összejevetelnén Viananben, 2013. január 20-án. — *Szerkesztő*

PUSZTAI, Gábor: The Unknown Tropes

This lecture was presented on January 20, 2013 on a regular meeting of the Hollandiai Mikes Kelemen Kör (*Association for Hungarian Art, Literature and Science in the Netherlands*). It deals with a specific type of Dutch-Hungarian relationship, the journey to Sumatra of two Hungarians in 1914.

~ ~ ~ ~ ~

Z. Tóth Csaba : Még néhány szó a Nagyszentmiklósi kincsről

A 2. és 7. számú korszok figurális ábrázolásai és néhány párhuzam

Anélkül, hogy el akarnám dönteni a kincs „nemzetiségét”, az utóbbi években a kutatásaim során felmerült néhány újabb eszmei-tartalmi és ábrázolásbeli párhuzam, melyeket feltétlenül az eddigiek mellé kell helyezni. Az újabb párhuzamok természetesen ismét inkább a keleti, mint a görög-római világhoz kötik a kincset, nevezetesen az elő- és középs-ázsiai őskultúrák, művészeti-mitológiai kánonjához, mely a bronzkor óta a sztyeppe-térsegeben is megjelent a „déli telepések”, elsősorban az **andronovói ősirániak**, de mondhatjuk azt is, hogy **ősturániak** révén, hiszen azokból az irániakból lettek a turániak, akik nem követték Zarathustra új hitét, hanem az azt megelőző ősvallásnál maradtak (az Aveszta közlését, hogy Árja, Tura és Szajrimja/Szarmata testvérek voltak, a genetika is alátámasztja, ld. R1a, R1b Y-DNS haplocsoportok Észak-Indiától Európáig, és az elő-ázsiai J2 Y-DNS). Irániak és turániak távolabb kerültek egymástól földrajzilag, szokásban, nyelvben, különösen a nomadizmus, a ló hátalásának fokozatos elterjedésétől, kb. i. e. 2000-1500-tól kezdve. A turániak, hunok, szakák, kusánok és mások, keveredtek a mongoloid népekkel Belső-Ázsiában, majd részben visszavándoroltak nyugatra, s immár felvették a zoroasztriánus vallást. Az iráni/turáni őshitnek viszont fennmaradtak nyomai az Avesztában és a Védákban, elsősorban a termékenység, természeti és őskultuszok képzeiteiben. Nézzük mindennekeelőtt a 2. korszok képeit, melyek őrizni látszanak egy ilyen ősvallás, őshagyomány tartalmait, mind jelentésben, mind ikonográfiai hasonlóságban (a korszok képei Hampeltől, elnevezésük László Gyulától).

„Győztes fejedelem”

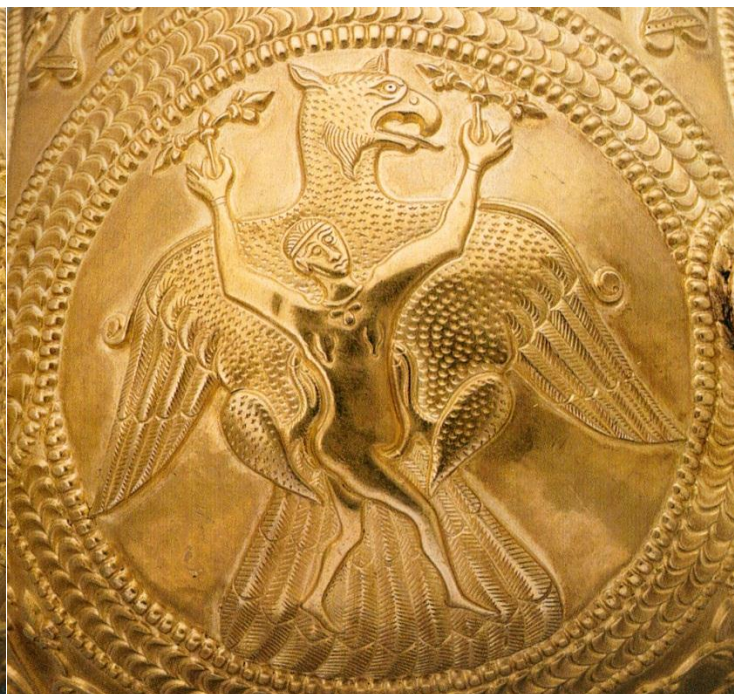
„Állatküzdelen”

„Égi vadászat”

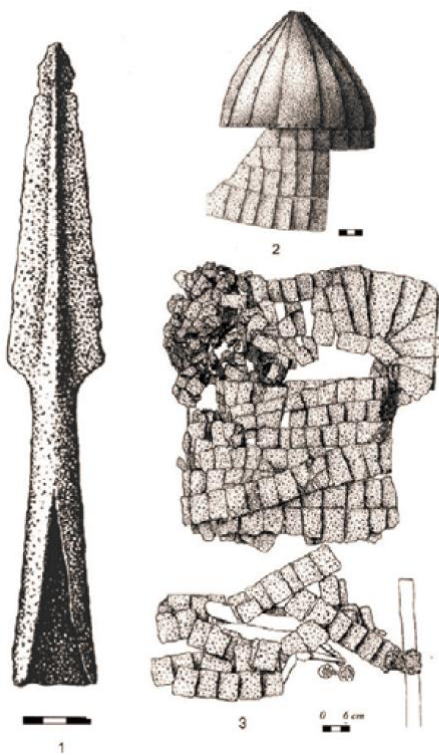
„Égberagadás”

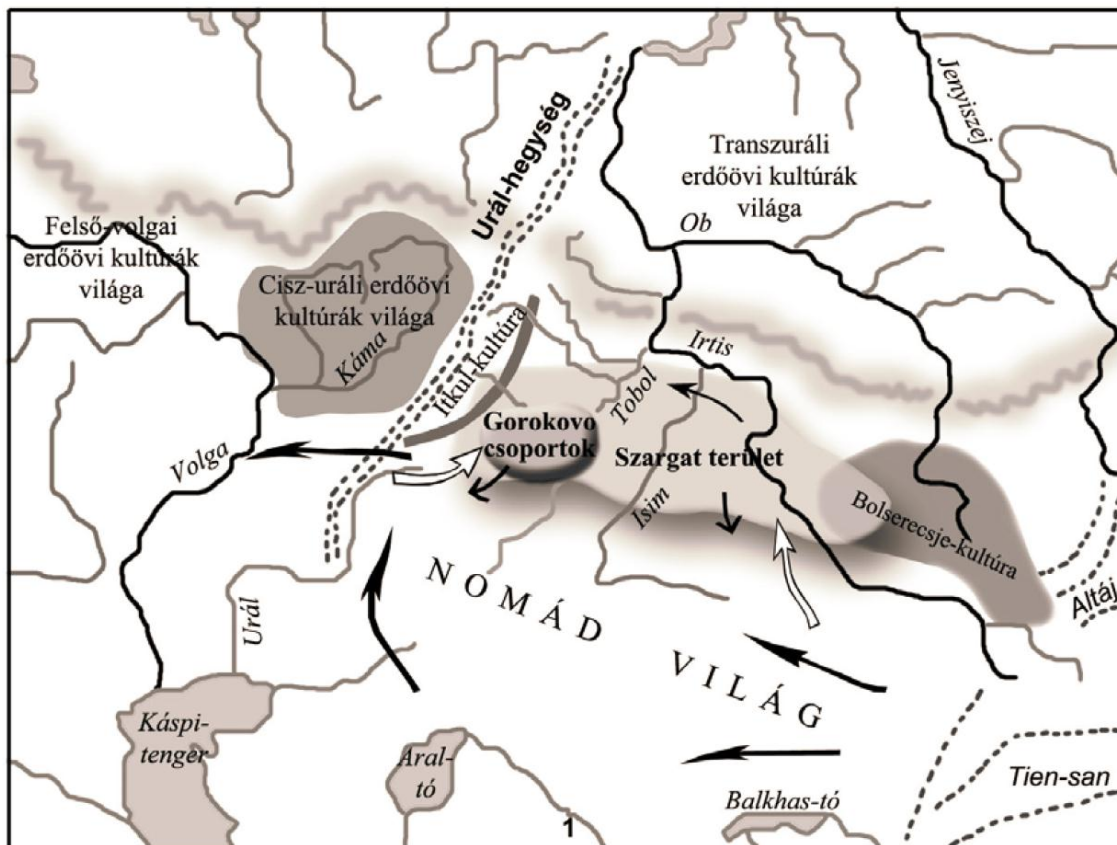
„Győztes fejedelmek”, „égi vadászatok” Eurázsia történelmében

Valójában bármely turáni nép fejedelmét és legyőzött ellenfeleinek valamelyikét felismerhetjük a 2. korszak „győztes fejedeleme” ábrázolásában, az i. sz. 4-9. század között, így hunokat, avarokat, kazárokat, vagy akár előtte, a számos antik párhuzam miatt pl. a szármatakat, pártusokat is, akik a perzsák vagy a greko-baktriai királyság ellen harcoltak Közép-Ázsiában (i.e. 3-2. sz), vagy a rómaiak ellen Mezopotámiában (Carrhae). Néhány új adat azonban ismét felveti a lehetőséget, hogy az **ogurokat**, a kínai források ui-beigo népét, a „tie-lö” törzsszövetség tagjait lássuk a kincs eredeti tulajdonosai, készítettőiként, akik a hunok, avarok, kazárok szövetségesei is lettek rövidebb-hosszabb ideig. Vagyis az **onogur/”hungár” teória** a kincs eredetéről nem tekinthető semmisnek, Bálint Csanád avar-bizánci teóriája után sem (2002).

Az ogurok nagy valószínűséggel a **Szargat-kultúra** megteremtői voltak Nyugat-Szibériában, a Tobol és Irtis-folyóknál i. e. 7. század és AD 4. sz. között. A szargatiak szoros, cserekereskedelmi kapcsolatokat áptak a szomszédos, bronzkori gyökerű, protoárja Itkul-kultúrával, mely az Urál-hegységtől keletre, az Iszety-folyó térségében, a mai Szverdlovszk/Jekatyerinburg környékén virágzott i. e. 8-3. század között (minden jel szerint ők lehettek Hérodotosz „isszedonjai”, s a szavárd-magyarok ősei, ld. ZTCs.: Isszedónia, 2012), és a Gorokovo-kultúrával, melyet szaka jellegűnek határozott meg a régészet, s i.e. 5-3. század között jelentkezett a Toboltól nyugatra. A Szargat-kultúra harcosainak sírjaiban **lemezes fémpáncélok**, **sisakokat** is találtak, melyek régészetileg alátámaszthatják a nagyszentmiklósi 2. korszak győztes fejedelmének hovatartozását (ld. még Fedorova, térképek, időrend). A 2. korszak a lovas **láncpáncélt** visel, melynek készítéséről a kaukázusi műhelyek is híresek voltak (ld. Kmoskó, 2000). A **hunok** (az Aveszta hyaonái, chiönok) leletei i.e. 3. századtól bukkannak fel a Szargat-kultúra keleti területein, eleinte szórványosan (Kor.-Epi., 240, 287, 291, 298, 311). Itt volt tehát az ogurok, hunok régóta keresett hátszaga, mielőtt Európába jöttek, ahogy már utalt erre Érdy Miklós az orosz régészet nagyszerű eredményei nyomán (A hun lovastemetkezések, 2001). Az ogurok jelentős államszervezők voltak (ld. még Onoguria a Meótisznál, Dunai Bulgária, Volga Bulgária, Ujgur birodalom), nem kellett Bizánctól „kölszönözniük” a győztes fejedeleme, vagy egyéb ábrázolást (Az avarok aranya, 2002, 76).

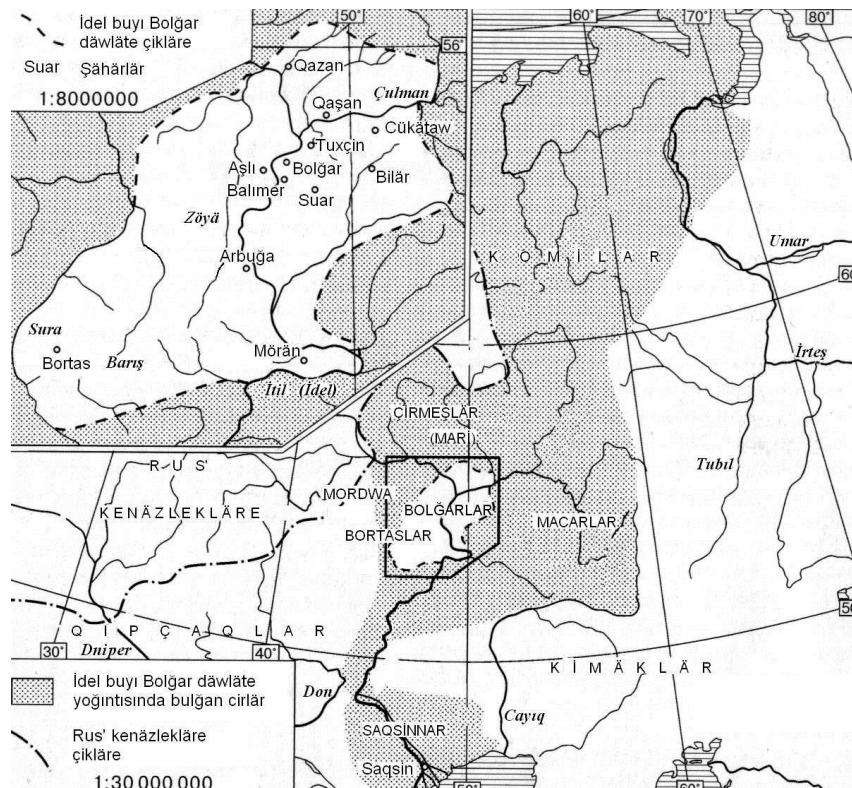

A Szargat-kultúra emlékei: balra lándzsacsúcs, lemezes mellvért, öv, sisak, jobbra a harcos elit embertani rekonstrukciója (Kor.-Epi. 306, 309, térkép 289)

Ezüsttálak, balra: Muzsy, a „győztes fejedelem” gyengébb kezű párhuzama, itt kengyellel, jobbra fent: tál belseje, mindkettő Transzurál, 10-14. század, Natalia V. Fedorova volgai bulgár terméknek határozta meg őket (transoxiana.org); jobbra lent: ezüsttál belseje (Kudeszeva nyomán); alább: *Idel*, a volgai Bulgária térképe, 7-13. század (Wikipedia, tör. *Macarlar*: magyarok, *Suar*: Szuvar, a szavárd-magyarok egyik volgai települése a kazár korban, v.ö. Szuvar lakói híres fémművesek voltak a Dzsagfar Tarihi kiadója szerint)

Avar sírokban nincs fém páncél, noha ismerünk Nagyszentmiklós „égi vadászához” hasonló stílusú nyilazó avar ábrázolást (balra: Mödling, 144. sír, 8. század, bőrpáncél?); az avarok a Káma-térségben is megfordulhattak (ld. Csallány D.: Az avar törzsszervezet, és Fóthy E.); jobbra: csont szíjvég, Orlat, középső szarmata vagy hun kor, J. Ilyasov nyomán; itt is megjelenik a fém- vagy bőrpáncél, a lovak álla alatt csótár, s a középső, sötét szőré ló farka befonva, szügyénél emberfej lóg; a figurák hun-típusú karos íjat, kardot, valamint fokost, lándzsát viselnek, bal alsó lovasnál szkíta sárkányos zászló (v.ö. Markus Mode, transoxiana.org)

Kentaurolovas „égi vadászata”, bronz zablaoldaltag, Lurisztán, Ny.-Irán, i.e. 3-2. évezred (Hančar, ESA, IX., 1934); F. Hančar rámutat a kaukázusi fémművesség lurisztáni gyökereire, s arra, hogy a korai szkíta művészet is táplálkozott ebből a forrásból, ld. a kobáni övcsatokról, Hančar, ESA VI., 1931., melyek a legszorosabb párhuzamai a honf.kori hajfonatkorongjainknak; v.ö. a káma-menti Ananyino-, a kelet-uráli Itkul-kultúra és a kaukázusi Kobán kapcsolatáról, Kor.-Epi., 191, 194.

Hasonlóak a Nyilas-csillagkép keleti ábrázolásai (India, Grúzia, arab tál részlete)

Heftalita hun ezüstcsésze, vadászjelenettel, tamga- vagy rovásjelekkel, a lovas lábánál zoroasztriánus szalaggal, Pakisztán, 5-6. század (v.ö. heftalita pénzek)

Az ősiráni hagyomány termékenység-mítosza, ókori „állatküzdelmek” és párhuzamaik

Rashn Yast, X. 17.: „Te teremtetted, Ó szent Rashnu, a **Szaena fáját**, mely a Vorukasa-tenger **közepén** áll, melyet a jó gyógyírek fájának neveznek, az erős gyógyírek fájának hívnak, minden gyógyírek fájának, és amelyen minden növény magva pihen...” (Darm. p.173). Szaena későbbi neve **Szinamru** vagy **Szimurg** (az indiai Garuda), melynek *‘fészke egy fán van, mely minden magvak Jad-besh-e, távol minden ártalmas dologtól; amikor a madár felemelkedik, ezer ág hajt ki a fából s amikor leszáll rá, ezer ágat tör le róla és szétszórja a magvaikat. A **Kannmros** madár is ott él a közelben, és az a dolga, hogy összegyűjtse a fáról lehulló magvakat, és odavigye őket, ahol **Tishtrya** (Sirius) őrzi a vizeket, és Tishtrya minden magot az esővel együtt szétszór a világon’* (Minokhired LXII, 37; trl. E.W. West, in Pahlavi Texts, ed. F. Max Müller; Bund. XVI. 4, XVII. A; v.ö. szaena = ‘sólyom’?). Tishtrya vagy Tishtar fehér ló alakjában küzd a szárazság-démonnal, Apaoshával, aki fekete ló alakját ölti (Tir Yast, VI. 20-28, v. ö. „táltosküzdelmek” a népi hiedelmeinkben, Diószegi).

Az avesztai, ősiráni hagyományban minden fa és növény őrzője **Ameretat/Amurdađ istennő**, akinek alakja már Zarathustra előtt meglehetett az árja ősvallásban, és nem meglepő, hogy belekerült az „égberagadás” jelenetekbe (ld. még Female Solar Deities, IDD, religionswissenschaft.unizh.ch, Jürg Egger). A „minden magvak fája közelében” van a **Gaokerena** fa is (Bund. VI. D 5-6), mely a szent Haoma növényt adja; ezt a fát a **Kar** nevű halak védik, nehogy az Ahrimán által teremtett gyík elpusztítsa a haomát (Bundahisn, XVI. 4, XVII. A., XXIV. 1-5, C. 8, XXVI. 113; v.ö. a 7. korszó békászó daru ábrázolását).

A teljes, természeti körforgást ábrázoló ősmítoszi kép tehát ez: **életfa** a **világtenger** közepén, melyet **istennő** őriz, egy **madár** a röptével növeszti, letöri a fa ágait, szétszórja a **magvait**, egy másik **madár** összegyűjti azokat és felviszi a **Sirius csillaghoz**, ahonnan a magok az esővel együtt szétszóródnak az egész világon (ld. nyári áradások a Sirius keltekor). Az ábrázolások ezt az összetett, eleven, termékenységi mítoszt nyilván leegyszerűsítették, s az istennő alakja **Anahitát**, a vizek istennőjét is rejtheti (ld. a vizek atyja és anyja: Ardvī Szúra férfi, Anahita nő, egy személyben, Bundahisn, III. 17, XV.1, XXVI. 90-91). A Kézai-krónikában szereplő Eneth ősanynév az Anahita istennőnévvel azonosítható, itt a szarvas-mítosszal és a turul név és -nemzetség említésével találkozunk, míg az Emese nevet és a turul-álmot, mint Álmos névadási hagyományát Anonymus említi (v.ö. Eneth és az elő-ázsiai istennőnevek: *Zerpanitu* vagy *Sarpanitum*, *Nintu*, *Ninti*, R. W. Rogers: *A History of Assyria and Babylon*, 1900; hettita szövegben: *en-ta-an-ni*, vagy *een-ti* = 'a papnő', ld. V. V. Ivanov: *Comparative Notes on Hurro-Urartian, Northern Caucasian and Indo-European*, v. ö. 'isten' szavunk eredete: ősiráni-anatóliai *yazatan*, *estan*, *istanu*, G. Beckman, 2002).

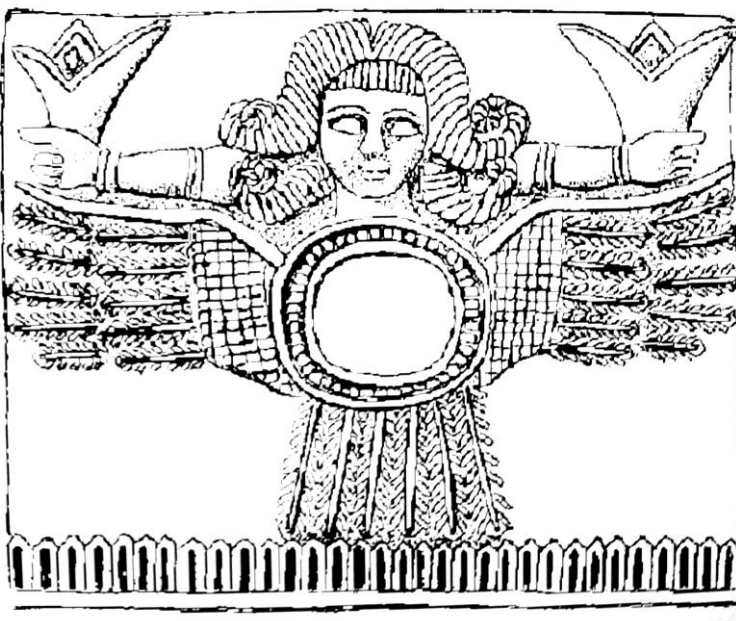
A mítosz lényege, hogy az életfolyamatokban szellemiséget észleltek, s a kultuszok révén biztosítani akarták az áramlást a szellemi és a földi élet között, istenek és ember, természet között. A mítikus **égberagadás** (szellemi-beavatási, „samanisztikus” utazás) ábrázolásai megjelennek már az őskultúrákban, így **Etana** mítoszában a suméroknál, **mannaj** csésze ábrázolásán, vagy a **madaras végű sámánfák** esetében a szkítáknál, sztyeppei népeknél (ld. még Berze Nagy J.). Bálint Csanád (2002) a „hellenizmus” hatását, közvetítő szerepét említi Nagyszentmiklós „égberagadási” jelenete, vagy egyes technikai kivitelezése kapcsán, ám ez minden bizonnyal tévedés, s legfeljebb utólagos görög-keresztény hatásról beszélhetünk, pl. a kincs egyes felirataiban (Róna-Tas nyomán is inkább az ogurokat sejtethetjük a kincs mögött, 2002). A sztyeppei művészek saját hagyományból meríthettek, vagy jóval régebben jutottak az egyéb stílusokhoz, motívumokhoz, mint a görögök (ld. Marszadolov, Kuzmina):

„Állatküzdelmek” (W. H. Ward, 1910., p.30, 32, 36, v.ö. Rakamazi turulos korong)

A sumér Etana-eposz „égberagadás” jelenete pecséthengereken (W. H. Ward, p. 142);
a mítoszban Etana férfi, és a termékenységet biztosító növényt keresi

Balra: termékenységistennő szárnyas napkoronggal és lótusszal (Shalmaneser erőd, Nimrud, IDD, Female Solar Deities; v.ö. hattian = napistennő), fent: a Szűz jegye, Grúzia, 12. sz. (Amiranavili, 1950)

Életfa magvait vagy haomát gyűjtő sas-istenek, óperzsa ábrázolás
(W.S.W. Vaux, 292, v.ö. szkíta és honf. kori hálófónatok!)

Életfa emberfejű őrzőállatokkal, és nőalak sasszárnyakkal,
sumér pecséthengerről (W.H. Ward, 304)

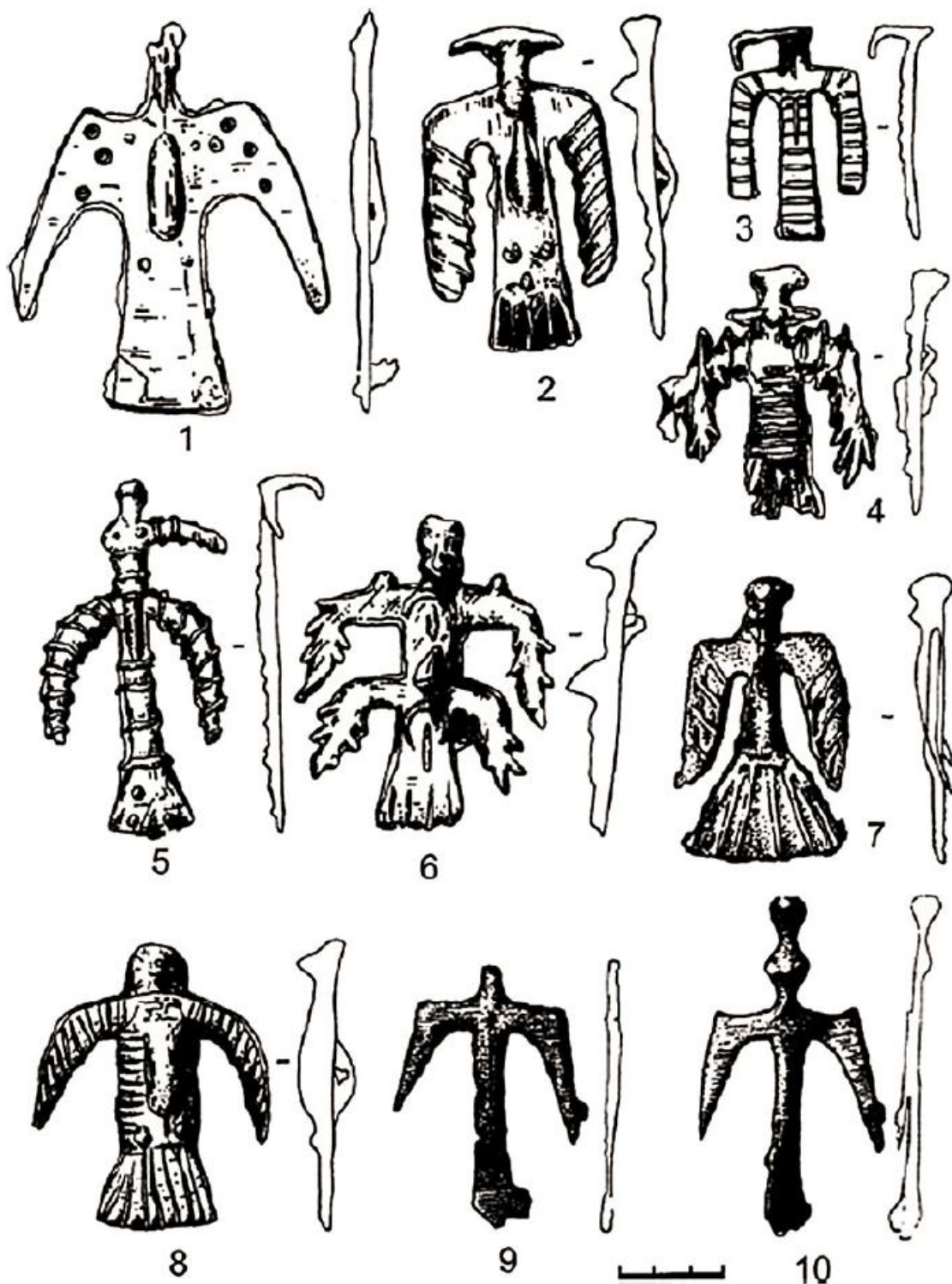
Istenség (Nimród?) kezében életfával, dámszarvassal (Vaux, 233)

„Égberagadás” és oroszlánlovas manna aranycsészén, Hasanlu, Ény.-Irán, i. e. 9. század (Metropolitan Museum, ld. B. Brentjes, és R.H. Dyson, cais-soas.com)

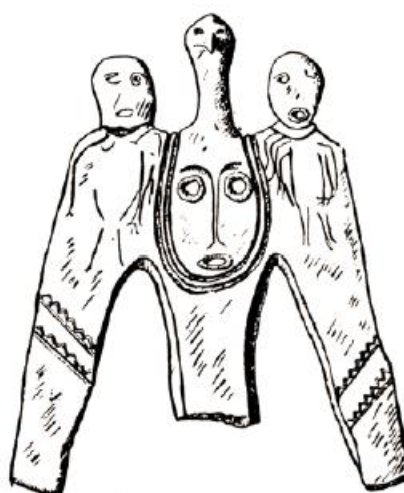
A közismert cserdyni (vagy Bolsije Anikova-i) ezüsttál, Szverdlovszk/Jekatyerinburg környékén, az uráli őshazánkban találták, 6-7. sz., szászánida kor (Bong.-Levin, Grant., 153); Anahita vagy Ameretat istennő a Szimurggal, kezében haomával vagy az életfa magvaival, a két kis figura alul az életfákat védő és pusztító erőket jelképezheti; hiányuk a nagyszentmiklósi korszakon nem perdöntő, nyilvánvaló, hogy a tál az „égberagadásokkal” azonos minta alapján készülhetett, csupán másik mester kezétől)

Az Urál környéki ősárja népeknél is megvolt a sas kultusza, közvetetten a mítikus égberagadás-képzet, erre utal, hogy sas formájú idoloikat nagy számban találtak itt, s a fémanalízis nyomán a fejlett bronziparral rendelkező Itkul-kultúra (n.b. a szavárd-magyarok) termékeinek tartják őket, i.e. 8-3. sz. (Kor.-Epi. 285)

Amulet szkíta kurgánból (A magyar nemzet története, I. köt.)

„Szárnyas karszok” az Urál környékéről, i.e. 4. század, i.sz. 2. század (Bong.-Levin, Grant., 158-159; v.ö. óir. **Kanmrosz**, és uráli **Karsz** nevek valószínű kapcsolatát)

Ami uráli kapcsolatainkat illeti, álljon itt egy részlet az utóbbi idők egyik legátfogóbb régészeti munkájából: „... az **Andronovó** kulturális szövetség kapcsolódó ágai protoiráni (vagy indoiráni) nyelvi hovatartozásának feltételezése ahhoz a következtetéshez vezet, hogy e nyelvek elterjedése megnövekedett és részben átfedte a proto-ugor nyelvek elterjedési területét. ... Minden adat, mely az andronovószerű kultúrákra vonatkozik a nyugat-szibériai erdős-sztyeppeövből és a déli erdőövből, igazolja azt a feltevést, hogy **az indoiráni és a finnugor nyelvek között nagyon élénk kapcsolat** volt, amit kifejez számos kölcsönös átvétel, melyeknek egy része az i.e. 2. évezredhez kapcsolódik.” (Kor.-Epi., 159-160, ford. ZTCs., v.ö. Tóth T.)

„Égberagadás”, 7. korszak

A 7. sz. korszak (Hampel nyomán) és egy alkímiai ábra (S. Klossowsky de Rola, 1973)

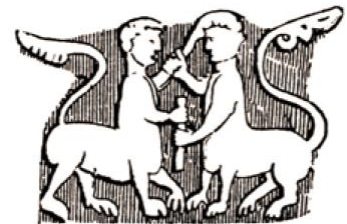
A korsó oldala... és egy görög csésze, mitológiai jelenettel, az Észak-Kaukázusból, Sziverszkaja járás (Fettich nyomán, a szerző rajza)

A 7. korsó szkíta-turáni „tetramorfjai” vagy „kerubjai” (v. ö. Ezék. 1,5-28, a bibliai szárnyas lények Ezékiel látomásában bika-, oroszlán-, sas- és emberarcúak; a Biblia összeállítói is gyakran merítettek ősbibliai hagyományokból, a papság benne élt a babiloni, egyiptomi vallási képzetvilágban; erre utal, hogy e négy „lelkes lény”, vagy a Genézis történeteinek ábrázolásával már jóval a Biblia kialakulása előtt találkozhatunk Elő-Ázsiában); amikor a korsóból italt öntöttek, a kép „animált”, mozgott, és a sást is jelképesen megittatta a figura

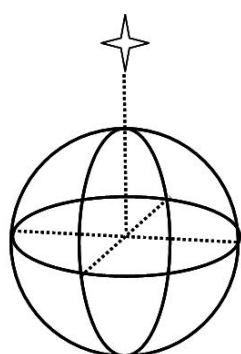

Fríg kályhacsempék, Pararli, Törökország, i.e. 7-6. század

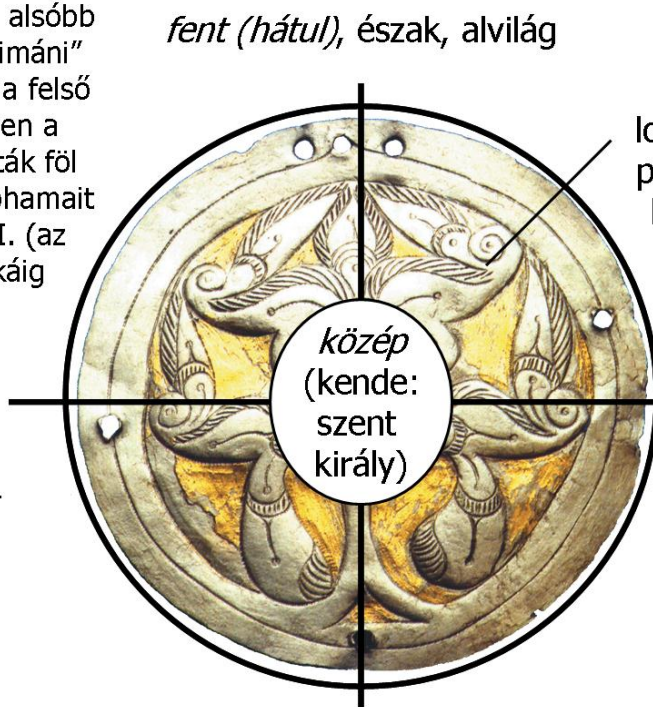

Kentaurok a görög mitológiából, és a „Lehel”-kürtről (Hampel, 1903)

Az Avesztában (az árják délre költözése után!) észak jelentette az alsóbb világot, a poklot, ahol az „ahrimáni” hideg, a tél uralkodik, míg dél a felső világ, paradicsomi hely; ebben a szakrális összefüggésben fogták föl az irániak az északi turániak rohamait (Vendidad, I. 3,4, Darmest. I. (az Urál és Nyugat-Szibéria sokáig az árja világ része volt)

bal,
nyugat,
(horka:
közigaz-
gatási
vezető)

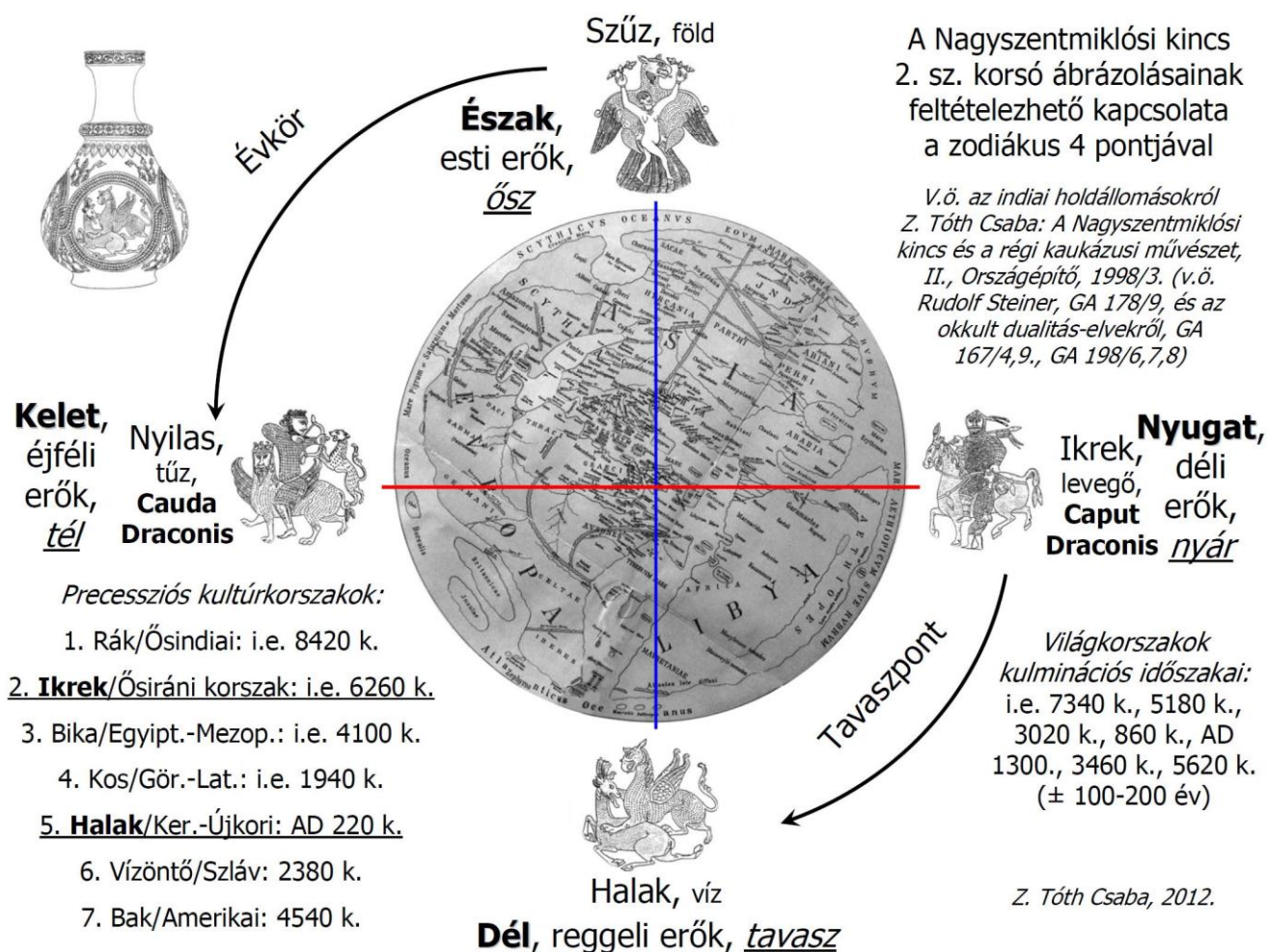

Életfa, világfa,
lombkoronájában
planétaszellemek
laknak (Anarcsi
hajkorong)

jobb,
kelet,
(gyula:
hadsereg-
parancs-
nok)

lent (elől), dél, menny (közép is)

Az ősiráni/magyar világszemlélet vázlata; a Szent Korona keresztpántos kialakításának is ez a szakrális világtengely-összefüggésrendszer az alapja, bár a Korona bizánci-velencei keresztény alkotás, v.ö. az Aveszta életfa-mítoszáét, Rashn Yast, X. 17., északról, télről: Vend. II, VIII. 3,21, XIX. 28, Aban Yast, XXX. 129: Anahita hódprém öltözete, Bund. XXV., XXXVI. 12.

Az Avesztában (az árják délre költözése után!) észak jelentette az alsóbb világot, a poklot, ahol az „ahrimáni” hideg, a tél uralkodik, míg dél a felső világ, paradicsomi hely; ebben a szakrális összefüggésben fogták föl az irániak az északi turániak rohamait (Vendidad, I. 3,4, Darmest. I. (az Urál és Nyugat-Szibéria sokáig az árja világ része volt)

- ✚ *fent (hátnál), észak, alvilág*
- ✚ *bal, nyugat, (horka: közigazgatási vezető)*
- ✚ *lent (elől), dél, menny (közép is)*
- ✚ *jobb, kelet, (gyula: hadseregparancsnok)*
- ✚ *közép (kende: szent király)*

Életfa, világfa, lombkoronájában planétaszellemek laknak (Anarcsi hajkorong)

A Nagyszentmiklósi kincs 2. sz. korszak ábrázolásainak feltételezhető kapcsolata a zodiákus 4 pontjával, V.ö. az indiai holdállomásokról Z. Tóth Csaba: A Nagyszentmiklósi kincs és a régi kaukázusi művészet, II., Országépítő, 1998/3. (v.ö. Rudolf Steiner, GA 178/9, és az okkult dualitás-elvekről, GA 167/4,9., GA 198/6,7,8)

Szűz, föld, Észak, esti erők, ős
Nyilas, tűz, Cauda Draconis, Kelet, éjféli erők, tél
Ikrek, levegő, Caput Draconis, Nyugat, déli erők, nyár
Halak, víz, Dél, reggeli erők, tavasz

Precessziós kultúrkorszakok:

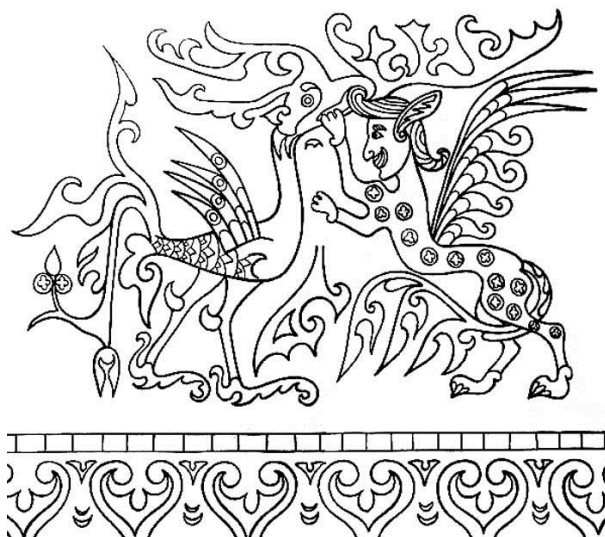
1. Rák/Ősindiai: i.e. 8420 k.
2. Ikrek/Ősiráni korszak: i.e. 6260 k.
3. Bika/Egyipt.-Mezop.: i.e. 4100 k.
4. Kos/Gör.-Lat.: i.e. 1940 k.
5. Halak/Ker.-Újkori: AD 220 k.
6. Vízöntő/Szláv: 2380 k.
7. Bak/Amerikai: 4540 k.

Világkorszakok kulminációs időszakai: i.e. 7340 k., 5180 k., 3020 k., 860 k., AD 1300., 3460 k., 5620 k. (± 100 -200 év)

Évkör

Tavaszpont

A 2. korszó képei sorrendben; ha igaz az analógia, érdekes, hogy a 4 sarkalatos pont a mai, AD 220 óta tartó Halak-korszaknak felel meg, de a korszó készítője mintha észak (a sztyeppe!) felől nézné őket, felcserélte keletet és nyugatot (ld. az ogurok, hunok fejjel északra temetkeztek, míg a magyarság fejjel nyugatra, arccal a kelő nap felé temette az elhunytait); v.ö. az indiai Nakshatrák meglepő egyezéseit a korszó képeivel, és a holdpálya metszéspontjait az ekliptikán: Ikrekben a „Sárkányfej”, Nyilasban a Sárkányfarok”

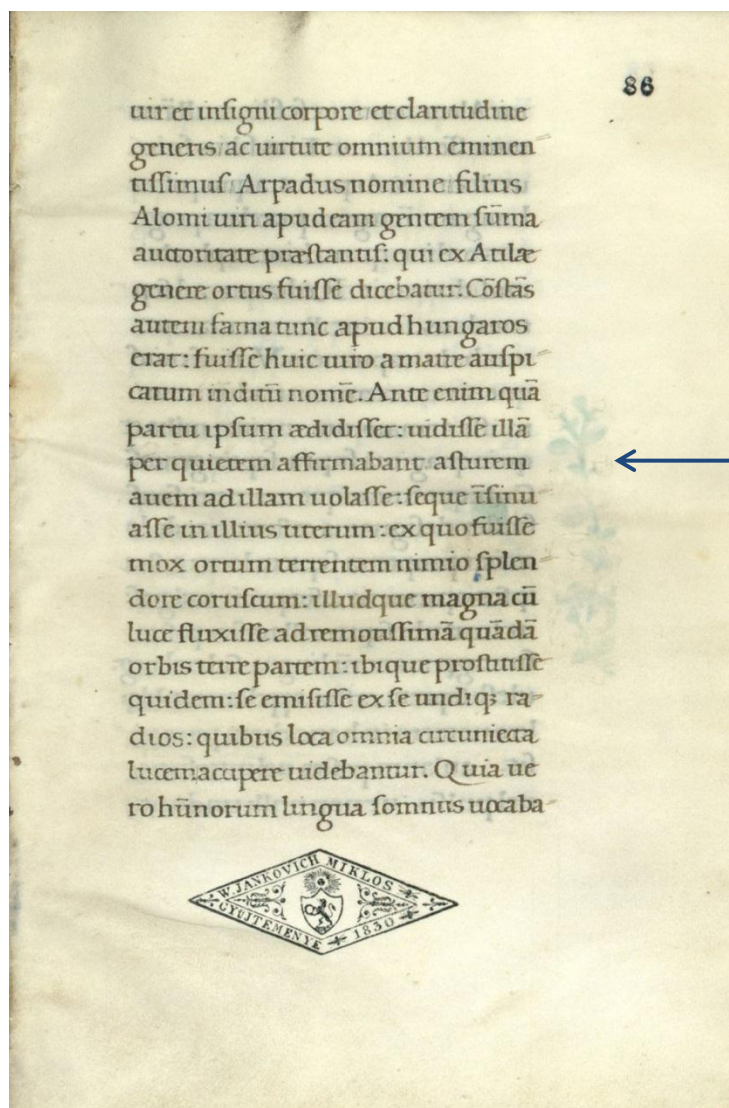

„Mítikus küzdelem”; nem szerepel a Nagyszentmiklósi kincsen, de jól illusztrálja, hogy az elő-ázsiai képtípusok, motívumok a szkítákkal is északra kerülhettek. Fent: Marduk és Bél harca, asszír pecséthenger, Ward, 202, Marduk szkíta fokossal küzd, ami fordított átvétel; alatta: szkíta nemezkárpit rekonstrukciója, Pazirik, 5. kurgán, i.e. 5. század (Ermitázs)

Szarvasra támadó sas, Pazirik (Bongard-Levin, Grantovszkij, 129)

Az avesztai termékenység-mítosz kései megjelenése az onogur-magyar dinasztikus mondában

Petrus Ransanus, Epithoma rerum Hungarorum, 8. fejezet, Emese álmáról: „...vidisse illam per quietem affirmabant, asturem autem ad illam volasse, seque insinuassee in illius uterum, ex quo fuisse mox ortum torrentem nimo splendore corruscum, illudque magna cum luce fluxisse ad remotissimam quandam orbis terrae pertem, ibique perstitisse quidem, sed emisisse ex se undique radios, quibus loca omnia circumiecta lucem accipere videbantur.” (= látásában megerősítettett, mert egy sólyom/astur repült hozzá, s behatolt méhébe, ahonnan azután csodálatosan fénylő patak tört elő, hatalmas fénnel áradt a földkerekség legtávolabbi részei felé, ott megállapodott ugyan, de mindenütt sugarakat bocsájtott ki magából, s a fényt az egész környék befogadni látszott; könyv-e.hu; Turóczi krónikája is „torrens persplendissimus”-ról, ragyogó forrásról beszél, ami lényegében az éteri-lelki naperóket jelenti, ld. ZTCs.: Új napkelet, 4., 22. jegyz., és Nsztm, II, Országépítő, 1998/3)

Előfordulhat, hogy egy nép a korábban már elnevezett dolgokat később egy másik nép hatására annak nyelvén kezdi elnevezni. Ez történhetett a **sassal**, **sólyommal** kapcsolatos szavainkkal, mítikus, termékenységképzeteinkkel, melyek ogur-török nevet, jelleget kaptak, s így lett az óiráni Szaena-mítoszból **Turul-monda** az ogurok érkezése után (i. e. 7. századtól, legkésőbb AD 7-8. századtól, ld. *turul* név a voguloknál, jakutoknál, evenkiknél, vagy a Sahnamében *tughral* alakban). A Turul-mondánkban megvannak az avesztai mítosz alapelemei: madár, nőalak, termékenység/„családfa”, víz, míg az életfa rendszeresen megjelenik a honfoglaláskori művészetünkben és népmeséinkben. Ogur népréstől eredt a hun származási hagyomány és a Turul-, valamint Csodaszarvas-mondák (székelyektől? vagy még Keleten? valószínűleg török eredetűek a Jenő és Gyarmat törzsneveink), illetve e mondák nálunk is ismertek lehettek korábban, más, szavárd-magyar, óiráni néven (ld. még Prokop.: Kuturgur és Uturgur testvérpár, azaz a 9- és 30-ogur törzsszövetségek szarvast üzve találják meg az utat a Meótiszon át; v.ö. nővé változó szarvas a kaukázusi oszétek Nart-mondáiban, a perzsa 1001 nap meséiben, s a hatlábú szarvas, a Jávorcstillag/Nagymedve *szarp*, *szorb* neve az obi „ugoroknál”, ill. a nyolclábú *szaraba* Indiában, Atharva Veda, V. 1., 9, Bong.-Lev., Grant., 125). **Lovas szavaink** is átalakultak a késő iráni nomádok hatására a ma használtakra, korábban az ősíráni szavainkat használhattuk (szavárd-aszpa = lovas szavárd, ld. -aszpa az óiráni, óturáni személynevekben; v.ö. a ló, lótarás kusan szavai, Harmatta, 1997).

A Nagyszentmiklósi kincs készülhetett **Kuvrat**, **onogur-bolgár kán** egyik anyai őse részére, amikor az nőül ment Attila fia Irnikhez, vagy valamelyik utódjának, talán a Meótisznál maradó Batbajánnak, másképp Bezmernek, aki kazár szövetségben egy győztes hadjárat vagy ugyancsak fejedelmi házasság révén jutott a pompás étkészlethez (a 21. sz. csészén a török nyelvű görög betűs felirat *Bojla*, *Butaul* személynevei és a *zoapan*/csoban/ispán méltóságnév, a Csaba személynév „eredetije”, ismert volt a bolgároknál és a türköknél is; a csoban/zsupán tisztségnév nem szláv eredetű, hanem ótörök, s kínai forrásokban *ch'up-an* alakban szerepel, ld. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, 1973, 396, 402-403). Az sem kizárható, hogy egy **onogur-hun** és **szavárd-magyar** dinasztikus házasság révén éppen az Árpádok őseihez került a kincs, majd utolsó tulajdonosa, leginkább a már korábban feltételezett Ajtony, a Nagyszentmiklós falu körüli területek egykori ura, az istváni üldözések miatt jókor eláshatta. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a 2. korszó „turáninak” nevezett győztes fejedelme **szarmata** rövidfejú antropológiai típust is megjeleníthet; a szarmaták iráni nomádok voltak, páncélviselő, állatalakos művészeti stílusuk ismert, s koponyaalkatuk közel állt a bronzkori andronóviákhoz és a honfoglalókhoz egyaránt (Tóth T., Éry, v.ö. Anonymus, 14., 32.: a „hungar”/onogur a honfoglalók gúnyneve volt), míg a szkíták hosszúfejú europidok voltak. Még mélyebbre ásva, Nagyszentmiklós tükrözi a déli kultúrák, elsősorban az ősi Elő-Ázsia, és a sztyeppe irányából a bronzkor végétől (i.e. 1500-1200) ismét benépesülő Irán felfogását, művészeti stílusát, melynek ismerete elsősorban volgai-meótiszi ogur-hun és szavárd-magyar, esetleg kárpát-medencei késő avar ötvös(-ök)-re utalhat, a közép-ázsiai, kaukázusi (inkább alán, szarmata, mint örmény, grúz vagy görög) mesterek mellett. Bizánc más úton, később, vagy épp sztyeppei mester révén merített ebből az ősforrásból (ld. a képrombolás korszaka után keletkezett magyar Szent Korona vagy a velencei Pala d'Oro oltártábla zománcképeinek „iráni” díszítőelemeit).

Nem arról van szó, hogy mindenáron ősi magaskultúrákban gyökereztessük a sztyeppei művészet emlékeit (s ezáltal a magyarságot), hiszen mind a mitológiai vonatkozások, mind a természeti, emberi környezet, győztes és legyőzött fejedelmek, állatküzdelmek, égberagadások és vadászatok adottak voltak az ázsiai sztyeppéken is évezredekken keresztül, sőt talán jellemzőbb módon, mint délen. Mindössze a *lehetséges* összefüggésekre akartunk rámutatni, a régészeti, történeti, vallástörténeti *tények* alapján, de arra is, hogy a magyar, ogur/szavárd-magyar honfoglalás lényegében nem a Kelet vagy Ázsia honfoglalása volt a Kárpát-medencében, hanem az *eredeti* indoiráni népek családjába tartozó néptörzseink utolsó hulláma Európa benépesítésében, egy nagyon enyhe mongoloid beütéssel. Csupán a sztyeppei, erdős-sztyeppei nomadizmus, a nagyállattartó, lovas-harcos jelleg, felfogás volt ősi és szokatlanabb a 9-10. századi – olykor, a kereszténység ellenére „barbárabb”, elmaradottabb – Európa számára.

Utóhang

A rejtély mindazonáltal rejtély marad. Az ábrázolások elemzésével közel kerülhetünk a kincs készítői környezete vagy az egykori tulajdonos(ok) felfogásához, de ez nem tárja fel a kincs valódi eredetét (ha valóban ogurokhoz köthető, ez arra is mutathat, hogy e rokonnépünk, hozzánk hasonlóan, az ősíráni, pre-zoroasztrianus vallást követte, s ők is az andronóviák utódai lehettek, akik azonban keletebbre, az Altáj-hegységen túlra hatoltak a történelmük során). Nagyszentmiklós pompás aranyedényei, ábrázolásai némán ragyognak, akárcsak ősmúltunk titkai a felszín alatt, s mindig újra megérintik a kutatókat, nemzedékről-nemzedékre. Talán a kincs „üzenete” éppen ez: ahogy a sas az égbe ragadja a korszó alakjait, úgy emelkedik fel szellemünk is az ember és a világ titkainak megértéséhez, s „örök ellenfeleink”, a tévedések legyőzéséhez.

Időrendi vázlat

i.e. 7. évezred: iráni őskor (Aveszta ősi rétegei, első város, első Zarathustra, aki pap, harcos és földművelő, Irán-Turán háborúk)

i.e. 5-4. évezred: ló háziasítása a sztyeppén, bronzkor

i.e. 2300-2000 k.: kelet-iráni népek a Dél-Urálnál költöznek (*Szintasta*, „erődvárosok országa”, küllős kerekű szekér, ló hátalása megkezdődik, nyereg, lószerszám kialakulása, tűzkultusz, állattáldozat, fejlett bronzipar, kerámia); utódkultúrák: *Petrovka*, *Alakul*, *Fjodorovo* (szavárd-magyarok)

i.e. 1750-1500 k.: északi gyarmatosítás, első kapcsolat a „finnugorokkal” (erdőövi őslakók), feleségszerzés, javak, technikák, nyelv, kultúra cseréje; iráni-finnugor vegyeskultúrák (*Cserkaszkul*, *Mezsovka*); keleten nomád kultúrák kialakulása (szkíták), árják nagy része a sztyeppéről Iránba, Indiába költözik

i.e. 800 k.: vaskor, *Itkul-kultúra* (Hérod.: „isszedonok”, az Iszet-folyónál, Szintasta-Mezsovka gyökerű szavárd-magyarok); letelepült, pásztori, állattenyésztő kultúra, főként bronzművesség; újabb kapcsolat a „finnugorokkal” (*Gamajun*)

i.e. 700 k.: *szauiromaták* a Dél-Urálnál, ogurok a Tobol-Irtisnél (*Szargat*), erődített és nyílt települések, kurgán-temetkezések, nagyállattartás, félnomadizmus

i.e. 500 k.: szakák a Tobol nyugati oldalánál (*Gorokovo*), erődített és nyílt települések, kurgán-temetkezések, kapcsolat az itkuliakkal (akik a szauiromatákkal is kereskednek) és a szargatiakkal (akik kiterjesztik befolyásukat az Urál és az Altáj között); újabb „szarmata” törzsek megjelenése; itkuliak fokozatosan nomadizálódnak

i.e. 300 k.: a hunok első megjelenése a Szargat-kultúra keleti részén (Szidorovka, Iszakovka); az Itkul- és Gorokovo-törzsek az Uráltól nyugatra költöznek a szarmaták szomszédságába

i.e. 4-3. század: a szauiromaták elfoglalják Európai Szkítiát, a szarmaták egy része visszamegy Kelet-Iránba (az Achaemenida perzsa birodalom legyőzése, Párthia felemelkedése)

i.e. 2. század: alánok felemelkedése (Kang-kü, majd Kelet-Európa, Észak-Kaukázus), jüe-csik (kusánok), vuszunok (aorszok, varsányok), részben Közép-Ázsiába mennek (Greko-Baktria legyőzése)

AD 2. század: a *hunok* nagy tömegben elindulnak Mongóliából, és egy részük a Szargat kultúrában telepszik le, másik részük Kelet-Iránba költözik a Jaxartészhez (későbbi heftaliták)

AD 1-2. század: *magyarok* és *szavárdok* első megjelenése a nyugati forrásokban: *Metere*, *Mattzaris*, *Materi*, *Sardi*, *Scythae*, *Souardeni*, *Sardenae*

375: a *hunok*, *ogurok* és szövetségeseik átkelnek a Volgán és megdöntik az alánok uralmát

AD 453: Attila király halála; a korábbi hun törzsszövetség szétesik, Attila fiainak harcai a nem-hun törzsekkel (Jordanes, 50, 266, Almos)

463: *avar* támadás hatására a *szabirok* (szabir/szovárd-magyarok) megtámadják az ogurokat (Priscus), valószínűleg a Volga-Don-Meótság térségében

520: Boarek, *szabir* királynő a bizánciak oldalán harcol seregével a hunok (Tyrax és Glones) ellen, akiket legyőznek

555: lazikai háborúban a *szabirok* és alánok a bizánciak oldalán, a hunok, ogurok a perzsákkal (változó szövetségek, néha testvérharcok)

558: avarok a Kárpát-medencébe költöznek (közép-ázsiai var és chión/hun törzsek, elenyésző mongoloid elemmel)

610 k.: Onogoria a Meótsznál (onogurok országa, Kuvrat kán)

630 k.: *kazárok* (nyugati türkök) megjelenése, uralmuk alatt egyesítik a sztyeppéi törzseket

631: Kuvrat onogur-bolgár kán 5 fia közül Kuber a Kárpát-medencébe, Kotrag a Volgához megy, Batbaján a Meótsznál marad; szavárd-magyar és onogur kapcsolatok kezdete (?)

8-9. század: besenyő támadás; *szavárdok* elköltözése a Dél-Kaukázusba

895: magyar honfoglalás a Kárpát-medencében, „Hungaria/Onoguria” (régí nevünk: *Savartioasphaloi* = szavárd-aszpa, Konst. DAI, 38., 950 k., magyar követek közlése alapján)

A honfoglaló magyarság embertani analógiái és a régészeti kultúrák
A magyarság kialakulásának, fejlődésének vázlata a proto-indoiráni kortól az államalapításig,
a régészeti, antropológiai, nyelvtudományi kutatások és a történeti források fényében
Z. Tóth Csaba, 2012.

SZAVÁRD-MAGYAROK

1. Szintasta-Andronovo kultúracsalád, i. e. 2100 k., korai városok, bronzipar, küllös kerekű kocsik, pásztorkodás (Közép-Ázsiából a Dél-Urállhoz)
2. Petrovka, Alakul, Fjodorovo, i. e. 1750-1500 k., kapcsolat az erdőövi uráli ("finnugor") népekkel (Nyugat-Szibéria), a sztyeppe proto-árja törzsek nagy része elfoglalja Iránt és Indiát
3. Itkul ("isszedonok"), i. e. 8-3. század, kapcsolat a sazuromatákkal, ogurokkal (Szargat), szakákkal (Gorokovo), "finnugorokkal" (Gamajun), i. e. 7-5. századtól (Kelet-Közép-Urál, Isszet-Tobol-térség)
4. Szarmaták (Prokorovo), szirákok, alánok, i. e. 3. század - AD 4. század (Délnyugat-Urál, Alsó-Volga, Don-Meótisz, Kaukázus), hunok megjelenése a tobol-irtisi Szargat-kultúrában (i. e. 3. századtól)

ONOGUR/HUN-MAGYAROK ("HUNGAROK")

5. Újabb kapcsolat az ogurokkal, hunokkal, AD 4. századtól, vagy a kazárok megjelenése után, 6-7. sz., gör. kereszténység elemei (Meótisz, Kaukázus, Don, Volga-Káma)
6. Besenyő támadások, szavárdok kiválása (Dél-Kauk.), szorosabb ogur-hun, kabar szövetség, AD 8-9. század ("vérszerződés", Dentumagvaria, Etelköz; régi nevünk "szavartiaszfali" = óiráni szavárd-aszpa, lovas szavárd)
7. Honfoglalás, 895, majd 1000: római kereszténység, magyar állam megalapítása (Kárpát-medence)

i.e. 2100 - 300 (kb. 1800 év), letelepedett életmód (ősiráni nyelvi, kulturális koiné, majd "finnugor" nyelvi, társadalmi, kulturális elemek, középső bronzkor, korai vaskor)

i.e. 5-3. század - AD 9. század (kb. 1200 év), részleges nomadizmus (iráni, majd turáni/ótörök nyelvi, kulturális koiné, középső és késői vaskor, korai középkor)

Hivatkozások:

- ✚ László Gy., Rácz I.: A Nagyszentmiklósi kincs, 3. kiadás, 1977.
- ✚ Z. Tóth Csaba: A Nagyszentmiklósi kincs és a régi kaukázusi művészet, I. Östörténet, II. Motívumpárhuzamok, Országépítő, 1998/2,3., orszagepito.hu
- ✚ A Nagyszentmiklósi kincs – az avarok aranya, Bp., MNM, 2002.
- ✚ Hampel J.: A Nagyszentmiklósi kincs, Archeologiai Értesítő, 1884.
– : A Lehel-kürt, Arch. Ért., 1903.
- ✚ Natalia V. Fedorova: Volga Bulgaria Silver of the 10th-14th centuries (on materials of the Trans-Urals collections), transoxiana.org
- ✚ The Zend Avesta, I-II., Vendidad, Yasts and Shirozah, ford. J. Darmesteter, archive.org
- ✚ Greater Bundahisn, B.T. Anklesaria, Bombay, 1956., Yasna, K.F. Geldner, avesta.org, Denkard, irantari.kh.com, iranica.com
- ✚ E. W. West: Pahlavi Texts, I-V. (Minokhirad)
- ✚ K.F. Geldner: Avesta, Stuttgart, 1896.
- ✚ F. Hančar: Einige Gürtelschliessen aus dem Kaukasus, Eurasia Septentrionalis Antiqua, 1931.
– : Kaukasus-Luristan, ESA, IX., 1934.
- ✚ P. O. Skjærvø: Introduction to Zoroastrianism, 2006.
- ✚ A.V. William Jackson: Zoroaster, 1899.
- ✚ W.S.W. Vaux: Nineveh and Persepolis, London, 1851.
- ✚ W.H. Ward: The Seal cylinders of Western Asia, 1910.
- ✚ Iconography of Deities and Demons, religionswissenschaft.unizh.ch, 2008.
- ✚ Baksi Iman: Djagfar Tarihy, 1-2. köt., Orenburg, 1994., szerk. F. G.-K. Nurutdinov és R. S. Saripov
- ✚ Berze Nagy J.: Az égigérő fa, Pécs, 1958.
- ✚ Bongard-Levin, Grantovszkij: Szkítiától Indiáig, Bp., 1981.
- ✚ Diószegi Vilmos: A pogány magyarok hitvilága, 4. kiadás, 1983.
- ✚ Fettich N.: A honfoglaló magyarság fémművészete
- ✚ Kmoskó Mihály: Mohamedán írók a sztyeppe népeiről, I. 1997, II. 2000.
- ✚ Tóth Tibor: A magyarság etnogenezise, Turán, 2009/1.
- ✚ Éry Kinga: Újabb összehasonlító statisztikai vizsgálatok a Kárpát-medence 6-12. századi embertanához, Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 1982.
- ✚ Harmatta J.: A magyar nyelv iráni jövevényszavai, in Honfoglalás és nyelvészet, 1997.
- ✚ L. Marszadlov: Kimmer és kisázsiai hagyományok az Altáj-hegységben, Turán, 2009/3.
- ✚ E. Kuzmina: Korai városias életmódból a nomadizmusba, Turán, 2010/1.
- ✚ L. Koryakova – A.V. Epimakhov: The Urals and Western Siberia in the Bronze and Iron Age, 2007.
- ✚ Z. Tóth Csaba: Magyar őstörténeti tanulmányok, Mikes Int., Hága, 2010.
– : Restitutio Historiae Veterum Magarii, 2012.
– : Isszedónia: emberevés, nőtisztelet, igazságosság – vaskori kultúrák az Iszety-folyó térségében és a szavárd-magyarok, 2012

AJANTA.

I. PAINTED PANEL FROM CEILING OF CAVE I.

J. Burgess.

W. GRIGGS, PHOTO LITH. LONDON. S. E.

Indo-szkíta vagy kusán király, Adzsanta,
I. barlang, i.e. 2-1. század (Fergusson, 1880)

Z. TÓTH, Csaba: A Few More Words on the Treasure of Nagyszentmiklós

In this paper the author provides a very detailed analysis of the civilizational roots of the Treasure of Nagyszentmiklós. This analysis is the result of his many years long dedicated reserach of the ancient civilizations of Iran and Turan.

~ ~ ~ ~ ~

IRODALOM

Kukucska Ferenc : A találkozások utcája

Gábor egyre jobban megkedvelte a néhány napja vásárolt számítógépet. Órákat hosszát töltött előtte, észre sem véve a délutánok múlását. Mikor munka után haza ért, már ült is a gép elé, amit egyelőre csak írógépnek használt, mert valójában lerobbant írógépét cserélte le a modernebb technikára. Egy Johnny Depp filmből merítette az ötletet, ahol az író elvonul valami magányos erdőbe a számítógépével - amit egy lapos táskában akárhová magával visz - és csak ír, nem zavarja senki. Nincs körülményes javítgatás, papíreldobálás, számtalan újragépelés. Ugyanis Gábor hobbiból és unalomból írt. Komoly meggyőződéssel, hogy a legnagyobb csattanók az ő agyából kápráztatják majd el a kritikus olvasót. Két rövid írása megjelent vidéki lapokban, amire volt szeretője úgy reagált egy sms-ben: Eddig is tudtam, hogy hülye vagy, de még reklámozod is? - Ez nem vette el Gábor kedvét, tovább írt. Szerda délután becsöngetett hozzá a szomszédból Sanyika.

- Csókolom Gábor bácsi, anya átküldött, hogy kérdezzem meg, magánál járt-e már a postás ma? Mert anya pénzt vár apától, de a postás nem akarja hozni!

- Gyere be gengszter! A postás volt ma. Tegnap este viszont a folyosó végén találtam a labdádat, hát behoztam. Így még játszatsz vele. Máskor jobban vigyázz rá! Ott van a tévészekrény mellett. – Sanyika gyakran benézett Gáborhoz, ismerte a járást, hát beszaladt az előtérén át a nappaliba, tekintete a labdát kereste, szeme azonban megakadt az íróasztalon.

- Gábor bácsi vett lap-topot? Jól mutat! – hümmögött felnőttesen, - de az én gépem biztos többet tud! – Wifi van benne, meg legalább ötszáz giga? – kérdezte félvállról.

- Minden van, de még nem értem igazán – válaszolt mosolyogva a férfi. – Tegnap hozták be az internetet.

- Hány évesnek tetszik lenni? Mert, hogy nem mai gyerek azt régóta látom!

- Ötvenkettő vagyok.

- A maga baja. Ha elfogad egy-két tanácsot ebben a... meglelt korban egy zsenge profitól, kisegíthetem. Menő vagyok internetből, bár a nőkkel baja lehet, ha nem hallgat rám!

- Jól hangzik. És mi az ára?

- Egy kisebb zsák csokiban kiegyezhetünk, de azt be is hajtom! És még... Anyának erről nem szólhat, mert ha megtudja, nem veszi meg a napi Milka-adagomat.

Másfél óra múlva Gábor megértette az internet csínját-bínját, és a számítógép kezelésének az alapjait. Sanyika feltelepítette a Skype programot és megjegyezte végül: - Gábor bácsi csak a nőket hagyja békén a Skype – on, mert galibát okoznak! - A fiú flegma arcot vágott.

- Sándor, van erről a tényállásról valami rossz tapasztalatod, kemény tizenkét évesen? – Gábor mesterkéltén összeráncolta homlokát, szigorúan a fiúra nézett. Sanyika felnevetett.

- Akad. Húsz évesnek adtam ki magam egyszer, két hétig leveleztem egy huszonnyolc éves csajjal, az meg hozzám akart jönni feleségül. Anya fel is pofozott, amikor rám talált a csaj, és becsöngetett. Na, csókolom, várom a csokit. Csak nehogy Anya hisztizzen, mert elmaradtam ennyi ideig! – Felkapta a labdáját a fotelból, s elrohant.

Gábor becsukta a fiú után az ajtót, leült a számítógép elé. Indította a Skype-programot, keresni kezdett az Egyesült Királyságban – ezen belül Skóciában – a magyarul beszélők között. Vonzotta az ország történelme, tájai - kíváncsi volt az ott élő magyarokra. A nőkre főként, mint itthon is. Szeretett velük levelezni, telefonon csevegni, sms-t küldeni nekik és kapni tőlük. A lányok és az asszonyok gyakran írtak érdeklődő leveleket, kedvelték Gábor stílusát. Jelenleg három asszony ült Skóciában a számítógép előtt, akik elérhetőek voltak, és magyarul beszéltek. Megnézte a fotóikat, Magdit találta a legszimpatikusabbnak. Írt egy üdvözlő üzenetet neki, hamarosan választ kapott.

A férfi elgondolkodva sétált az utcán. A nyomda előtt lépkedett, a bejáratánál megállt. Benézett az udvarba. Dolgozók, összekötegetelt újságokat pakoltak gépkocsira, az épületből gépek zöreje hallatszott. Sietett mindenki valamerre, csak a portás szalonnázott ráérősen. Tehát itt dolgozott Magdi évekkal ezelőtt! – gondolta Gábor. Pár éve kikerült Floridába, majd egy kicsit

közelebbre – vissza, Skóciába. Bátor nő, nem félt a világtól. Gábor a telefonjára nézett és sietve elindult. Magdi fél óra múlva végez a munkahelyén, aztán a vezetékiesen hívja őt.

- Rendben, értem, hogy június elsején megy vissza a férjed. És miután haza ért, nem is beszélhetünk, nem is írhatunk egymásnak? – kérdezte csendesen a férfi. Átvette bal kezébe a kagylót, megtörölte izzadt homlokát.

- Gábor! Nagybetűvel hiányzol! De ő oltárian féltékeny, óvatosnak kell lennünk.

- Magdi meghülyítettél, oda vagyok érted! Tudom, még nem is láttuk egymást, csak a számítógépen, de amit beszélek akkor is igaz!

- Tudom, hogy igaz kedves, érzem. És ez jó. Nem tudom, mi van velem, így még nem voltam senkivel, mint veled. Csak olvassuk egymás távolból írt sorait, és valami kezd megváltozni. Ha dolgozom, eszemben vagy, alig várom, hogy hazaérjek, a gép mellé ülhessek.

- Drága, én sem ismerek magamra. Járkálok fel-alá a lakásban, az utcán nekimegyek embereknek, nem figyelek, csak rád gondolok. Vén ma...na hagyjuk, mi vagyok. Találkoznunk kell, mielőtt elmegy az eszem!

- Figyelj édes! Tudom, hogy találkoznunk kell, én is nagyon igénylem. Éppen ezért Magdi mama készült, csak semmi aggodalom! A tervem egyszerű, ha neked is megfelel... Szóval arra gondoltam, mielőtt hazaér a férjem a lányától, kijössz hozzám. Három nap szabadságot veszek ki, már beszéltem a főnökkel. – Ezek után Magdi részletesen elmagyarázta Gábornak az úttal kapcsolatos teendőket, aki felgyorsult pulzussal hallgatta.

- Ja, és hívj fel majd, ha leszállsz Glasgow-ban! Ott várlak.

Vidáman búcsúztak. Búcsújuk tovább tartott, mint a tegnapi. Most is, mint minden alkalommal, egyre hosszabbá vált. Magdi kikapcsolta a gépet, az ablakhoz ment. Csendes eső változtatta meg az utca színeit, kukás autó csörömpölt az aszfalton. Az emberek ernyőjük alatt siettek... mint otthon – gondolta Magdi. A skót főváros élte megszokott hétköznapijait.

Gábor nem volt biztos benne, helyes-e amit tesz. Hasonló kalandban még nem vett részt, egyébként is eddig kerülni igyekezett a férjes asszonyokat. Agglegényként tisztelte a házasságot, amiben még nem volt része. Hogy ki hibájából? Vénységemre becsavarodtam... - korholta magát erőtlenül, de érezte, önvádja messze nem önmarcangolás. Szerencsére! Nem vagy elég meggyőző! – üzent belülről gáncsokodó énjének, s már nyugodtabban várta, hogy fizethessen a pénztárnál. A szép arcú barna lány megszámolta a pénzt; átadta a repülőjegyet. Gáborra mosolygott, mutatójával lassan köröket írt az asztalra.

- Uram, nagyon szép helyre megy. Én is aludtam abban a szállodában, az utcában több magyar lakik. Találkoztam ott egy ismerőssel... - A lány szégyenlősen az ujjaira nézett.

- Azt beszélik az ott élők, hogy a Találkozások utcája... Bocsásson meg! -

Gábor megértően bólintott. A lánynak már sikerült a szerelem ott, ahova ő most készül.

Gábor a repülőgépen sokáig gondolkodott, míg rájött honnan ismerős az előtte ülő utas. Ilyen nincs! – szorította ököibe kezeit. Felnyitotta a lap – topot, bekapcsolta. Megkereste Magdi interneten küldött képeit. Az egyik Kenyában készült fotón Magdi és a férje együtt pózolnak egy népviseletbe öltözött fekete asszonnyal. A képen nevető férfi most békésen szunyókált a Gábor előtti ülésen.

- Uram parancsol? – a stewardess mosolyogva fordult Gábor felé, finoman lefékezve a zsúrkocsit, amit maga előtt tolt. Gábor lehajtotta a számítógép fedelét, mert a lány rátekintett a képernyőre, utána a Gábor előtti székben alvó utasra. Gábor észlelte a lány szemében a felismerést. Nem mintha számítana, de jobb a véletlenek sorát szűkíteni!

- Egy pohár chardonnay - t, ha lenne szíves. - A stewardess szája sarkában apró mosollyal átadta Gábornak a poharat, aki azt nem köszönte meg. Tolakodónak találta a nőt.

- Végre egy csodás szó: chardonnay! – szólalt meg egy álmos hang. Felébredt az előbb ülő férfi. Nyújtózott, szemeit öklével törölgetve mohó tekintettel meredt a zsúrkocsin álló üvegekre.

- Döntsön nekem is egyet kislány, aztán ha visszafele jön, akkor se kerüljön ki! – vigyorgott, és elvette a stewardessától a felé nyújtott poharat. Gáborhoz fordult. – Díjazom az ízlését haver - a poharára nézett – chardonnay, ez igen! A kedvencem.

Nem baj, ha átülök magához? Mind a ketten unatkozunk – s már helyet is foglalt új ismerőse mellett. - Merre tart, ha nem titok? – Gábor sejtette, Londontól újra egy gépen utaznak - kár mellébeszélne. Ivott egy hosszú kortyot a borból.

- Glasgow – ba repülök – válaszolta kurtán és kinézett az ablakon. – Onnan vonattal megyek tovább.

- Akárcsak én. És hova tovább?

- Hamar megöregszik! Egyébként Edinburgh – be.

- Remek, cimbor! Akkor együtt megyünk végig. Londonban lesz időnk, hogy dobjunk a bélnek egy kereskedelmi mennyiségű chardonnay-t. Bognár Jenő, szevasz! – s kezét nyújtotta, amit Gábor elfogadott. Ez a kéz öleli Magdit – gondolta, amit most szorongatok. A mázlista barom! Álmaiban sem kívánt Jenővel találkozni, azért rendelte a repülőjegyet mára. Így még maradt volna két egész napja Magdival kettesben. Most minden borul!

- Völgyi Gábor.

- Üzleti út, vagy rokonlátogatás? – Jenő meglazította nyakkendőjét, levette a zakóját.

- Egyik sem igazán. Megnézem a várost, a tengert, ilyesmi.

- Akkor még nem jártál kint. Nagyszerű! Én ott élek, ismerem a várost meg a környékét, majd megmutatok mindent. – A stewardess visszaért a kocsival, türelmesen megállt Jenő mellett. Jenő megdermedt egy pillanatra, majd magasra emelt orral Gáborra nézett.

- Ne szólj semmit eme történelmi pillanatban barátom! Kilátástalan helyzetünk ideiglenesen rendeződni látszik. Új muníció érkezett. – A stewardess-hez fordult. - Csak bátran anyukám, tele a poharakat! -

Londonban több órát kellett várni a glasgow-i gépre. Az első két üveg bor hamar elfogyott. Amíg Jenő elment az utánpótlásért, Gábor felhívta Magdit.

Glasgow-ban zuhogott az eső. A repülőtér előtt a taxikat megrohanták az utasok. A két dülöngélő, egymásba kapaszkodó férfit látva a feléjük araszoló taxis fontolgatta, hogy tovább hajtson – e? Jenő elővett egy tízfontost, és lobogtatni kezdte. A mogorva sofőr a bankjegyre nézett, majd fintorogva fékezett. Jenő és Gábor bekászálódtak a hátsó ülésre, Jenő a vasútállomást jelölte meg úticélul.

Edinburgh évszázados sötét – komor épületei csillogtak az esőben. A város fölé magasodó vár, a skót történelmet lehelte az emeletes buszon utazó, vagy az esernyők alatt siető emberekre. Megázott japán turisták kattogtatták szorgosan kameráikat, észre sem véve az esőt. A helyiek lelassították lépteiket és kedélyesen szemlélték a turistákat. Ilyenkor érezték igazán, hogy Edinburgh a legszebb város a világon. A pályaudvarról a két friss ismerős elbotorkált a közeli taxiállomásra. Beszálltak egy fekete kocsiba, - alig kellett lehajolniuk az autó magassága miatt - Jenő bement a címet, a sofőr bólintott és indult.

- Apukám, veszi a periszkópod, hogy ezek még a kormányt sem tudják a helyére tenni? - Jenő részeg vigyorral figyelte a sofőrt a jobb oldalon, aki ránézett a visszapillantó – tükörből.

- Te még ezt nem szoktad meg? – kérdezte Gábor akadozó nyelvvel. – Három éve itt élsz.

- Három éve? Hát ezt meg honnan tudod, cimbor! Nem is mondtam neked! – Jenő bambán rázta a fejét.

Gábor agya veszélyt jelzett. Pillanat alatt kijózanodott. Már csak játszott a részeg dadogást.

- De, mondtad Jenci pajtás, Londonban, amikor vedeltük a bort.

- Nem én! Tudom, hogy nem! De te honnan tudtad, hogy három...? – tovább rázta értetlenül a fejét. A taxis finoman fékezett. Gábor kifizetette a viteldíjat, a visszajárót eltette, - utána kiszállt. A csomagtartóból a sofőr kiemelte a bőröndöket, addigra Jenő is melléjük botorkált, még mindig elgondolkodva. Két épülettel feljebb, piros skót szoknyában fújta egy dudás harsány dallamait, behúzódva az eresz alá. Fején kék sapka, rajta piros bojt. Hangszere nyitott tokja a járdán feküdt, az arra haladók dobtak bele némi aprópénzt. Gábor elolvasta az utca névtábláját a feje fölött. Oké. Ebben az utcában van a szállodája, és... ebben a házban lakik Magdi Jenővel! Megérezte, hogy Jenő követi a tekintetét. Zavarában ellépkedett a dudáshoz, bólintott felé, s pénzt dobott a hangszer tokba. A dudás bólintással köszönt meg. Gábor a kitolató taxit figyelve Jenőhöz ment, s a kezét nyújtotta felé.

- Akkor a legjobbakat Jenőkém, itt van mindjárt a szálloda, ahol szobát foglaltam.

- Mit gondolsz, miért ide hoztattam magunkat, és nem a hotel elé? Azért haver, hogy gyere be hozzám, nézz körül, és ismerkedj meg az asszonnyal. Majd utána! - áthurcolkodunk a lakosztályodba. Nincs apelláta! – próbált artikulálva beszélni Jenő, és megragadta Gábor egyik bőrdíjét. Elindult fel a lépcsőn, vissza sem tekintve.

Magdi szendvicseket készített a két férfinak. Keze remegve kente a vaját a kenyérre. Gábor szavai – pár órával előbb a telefonból - félelemmel töltötték el.

Még fel tudott ugrani egy induló vonatra, így előbb hazaért, mint a férje. De hogy Jenő Gáborral a lakásukban... Nem volt könnyű uralkodnia magán. Természetesnek akart látszani, de érezte, nem igazán tűnik annak. Észrevette, férje a részegség álarca mögül valamiért titokban figyel. Csak nem sejt valamit? Erre gondolni sem akart. Felidézte korábbi ötletét – hogy Gábor ne menjen szállodába, ellesznek a lakásban. Amiért másként döntött, a szomszédok kíváncsisága volt. Ha most Gábor nem foglal szobát a hotelban...

- Gyere már házisárkány, éhen hal a barátom! – kopogott poharával az asztallapon röhögve Jenő. – Addig nézek egy kis gyorsítót a frigóban, amíg lassan ide érsz. – Kinyitotta a hűtőt, belenézett, és teátrálisan összezsápta a tenyereit.

- Micsoda tárháza ételnek, itálnak! Mint egy afrikai segélyszállítmány. Drágám meghívtad a királyi családot személyzettel együtt? – Gáborhoz fordult – Mit szólsz hozzá, cimbi? Hű hitvesem várt valakit, de hogy nem engem, az tuti! Mert nem tudta, hogy ma érkezem, meglepetésnek szántam. De ha nem engem várt, hát akkor kit? Van ötleted?

Magdi szendvicsekkel megrakott tálcát hozott a konyhából. Hallotta férje szavait, a keze még inkább remegni kezdett. Jenő látta felesége idegességét, élvezte annak vergődését. Már biztos volt benne - ahogy Gáborra nézett -, ismerik egymást, és készültek valamire.

- Én ebből kimaradnék! – Gábor felállt, a bőrdíjjeihez indult.

- Tapodtat sem világi barátom! Most jön a nap fénypontja. A mesedélután. Olyat hallasz, hallotok! – itt a feleségére nézett –, amit még senkinek nem mondtam el. – Kivette Magdi kezéből a tálcát, az asztalra tette, három pohárba whyskit töltött. Az asztalhoz ült.

- Mit vagytok berezelve ennyire? Koccintsunk! Az élet szép, szeretjük egymást, mindannyian remélünk még valami csodát. – Magdi és Gábor tétozva felemelte a poharat. Erőtlenül koccintottak, leültek. Jenő felhajtotta az italt, újat töltött. Felállt, sétálni kezdett a szobában. Az utcáról behallatszott a skót duda hangja. Jenő becsukta az ablakot.

- Ez a vén marha mindig itt fűjja... Nos! Az első feleségem nagyon jó nő volt – nyelvét megforgatta a szájában. – Azért is vettem el. Nem mintha a második Szörnyella lenne... – vigyorgott Magdira. Tekintete lassan elkomorodott, kezeit ökölbe szorította. – Rájöttem, megcsal az a bűdös kurva! Egy rendőrrel... Szóval elkaptam a nőt. Egészségekre! – ivott, majd újra töltött. – A kurva fejével megpuhítottam a konyhában a csempét. Arra ügyltem, hogy életben maradjon, nem akartam sokat ülni. De minő fájdalom! - hülye maradt a kezeléstől... A két gyerekünket az asszony bátyjához rakták, engem a sítire. Mikor kijöttem, megtudtam, a rendőr megint a közlemben kakaskodik. A gyerekek látogatása ürügyén – vajon van köze hozzájuk? - összejött a sógorom feleségével, a gyerekek nevelőanyjával. Sok mindent bevesz a gyomrom, de ettől besokalltam. Hogy hol és miként az mindegy, de kicsináltam a rendőrt. Azóta sem jöttek rá. Ha jól tévedek, ennek tizenegy éve. Nos, ez a szerény tanmese - törvény. Az én törvényem! – Gábor szemébe nézett. – Ami enyém, ahhoz másnak, kuss! – Az ajtóhoz ment, kitérta.

- Most pedig húzzál el kispajtás, a saját kibaszott érdekedben! Nem szeretném még egyszer látni a pofádat... Söprés, dolgom van a feleségemmel! – Magdi zokogva rohant ki a szobából. Magára zárta a WC ajtaját.

Reggel óta esett. Sötét felhők kavargtak a város felett, a szél még próbálkozott, de kezdte elhagyni az ereje. A taxisok egykedvűen figyelték a lehetséges kuncsaftokat, akinél ernyőt láttak, lenézően mérték végig. Gábor elballagott a droszt mellett, az egyik sofőr érdeklődve nézett rá, mivel sapkában, esőkabátban - ernyő nélkül – lépkedett. Gábor balra fordult, elindult fel, a vár felé. Letekintett a párában csillogó városra - az otthon is ismert képre -, a siető emberekre. A világ mindenütt egyforma – gondolta. Eső, munka, megcsalás. A pénztárhoz ért, megváltotta a jegyét. A tegnap esti zúr után kíváncsi lett a skótokra – mi mással tölthetném itt az időm? – villant át agyán. Ez tehát az edinburgh-i vár! Évtizedekig várt a pillanatra, hogy beléphessen a kapuján... Most, hogy megtette, pótcselekvésnek érezte, megalázó menekülésnek. Magdihoz köze nem lehet, és ha már itt van... Beült a vár „presszójába”, sört rendelt. Zsebében megcsörrent a telefon. Felvette. Magdi hangját hallotta.

- Szia, mégis dolgozom, nincs sok időm. Ami tegnap történt, azért mindketten felelősek vagyunk. Az a vadállat rájött valahonnan. De nem akarom, hogy nélkülem... emlék nélkül menj el. Holnapra szabadságot kértem, Jenő nem tud róla...

- Mire gondolsz?
- Reggel 8-ra kijössz a hotel elé, és ha tiszta a levegő, felmegyünk hozzád.
- Jenő bekattan, ha rájön...
- Akarsz vagy nem?
- Reggel várlak a hotel előtt.

A recepciós érdeklődve figyelte a párt. Feszültség sugárzott a mosolyukból, a nő széles mozdulatokkal gesztikulált. Túl szélesekkel. Valahonnan ismerősnek találta. Persze! A nagy melleire figyelt fel egyszer az utcán. A pizzafutár felesége! Érdekes... Akkor mi a francnak kíséreti egy tegnap este érkezett vendég? Aki ráadásul a világ másik végéről jött...

Gábor látta a portás kíváncsi tekintetét, de természetesnek tartotta, ez is a dolga. Felmentek Magdival a lépcsőn, beléptek a szobába. Lassan bezárta az ajtót, mire megfordult Magdi melltartó nélkül állt előtte. Az asszony megfogta Gábor fejét, és a gyönyörű mellei közé húzta. A vanília illatú igéző dombok azonnali erekciót váltottak ki a férfinál. Magdi észlelte Gábor hirtelen változását, lábai közé nyúlva simogatni kezdte a heréit, kigombolta a nadrágját, kezébe vette péniszét...

Jenő az utca végén álló szálloda felé tartott. Utána indult el, hogy Magdi dolgozni ment. Érezte, nincs még vége a felesége és a mamasz idegen közti vélt, vagy valós „kontaktusnak”. Amikor Gábor kijött a szálloda elé, és idétlenül tekintgetett jobbra-balra, Jenő behúzódott egy fa mögé. Nem kellett sokat várnia, sietve érkezett Magdi, és rögtön eltűnt Gáborral a hotel ajtaja mögött. Jenő rágyújtott, elhatározta, megvárja asszonyát, meddig lesz bent Gáborral. Egyik cigarettáról a másikra gyújtott, véresre rágta alsó ajkát. Düh és tehetetlenség tombolt benne. Bármennyire is érezte megaláztatását, most nem törleszthet. Kiutasítanák az országból, az itt keresett pénzre pedig szüksége van. De a bosszúnak is eljön az ideje!

Két és fél óra múlva látta kilépni a szállodából mosolygó feleségét. Nyoma sem volt rajta a tegnap délutáni rettegésnek. Magdi leintett egy taxit, és elhajtattott a Princess Street irányába.

Jenő hallotta a zárnyílást kereső kulcs tétova hangját.

- Nincs bezárva! – próbált könnyed lenni, ahogy kitárta az ajtót felesége előtt. Magdi ijedten hátralepett, lélegzete felgyorsult. - Itt ültél az ajtó mögött, és vártál?

- Ahogy mondd. Itt ültem és vártalak. Miért olyan furcsa ez? Elvégre a férjed vagyok – Jenő hangja tompán szólt. Magdi érezte benne az ideges vibálást.

- Mert nem szoktál... Megyek, lezuhanyzok.

- Nehéz napod volt? Sokat dolgoztál? – Magdi elpirult. Hogy ne vegye észre Jenő, az ablakhoz lépett, kinézett az utcára.

- Csak a szokásos. De már tényleg beállok a zuhany alá. Utána eszem valamit. Mert éhes is vagyok.

- Hozattam pizzát. Még meleg. – Magdi meglepődött. Jenő nem szokta étellel várni, és főleg a tegnapi események után nem számított ilyesmire... Valamire készül, gondolta. Tíz perc múlva megfürödve, átöltözve leült az asztalhoz, ahol hatalmas sonkás pizza várta, mellette egy üveg bordeaux-i. Magdi tányért, evőeszközt hozott, és a fele pizzát férje elé tette. Szó nélkül ettek.

- Köszönöm – mondta Magdi.

- Tudod, – Jenő töltött a poharakba – gyakrabban lenne ilyesmire szükségünk. Máshogy is élhetnénk. Nyugodtabban. Akkor biztos nem fordulna elő olyan cirkusz, mint a tegnapi. Ég a képemen a bőr, hogy mekkora bunkó voltam. Nézd el nekem, a pia beszélt belőlem. - Óvatosan felesége poharához koccintotta a sajátját. – Egészségedre!

Magdi a második pohár bor után kérdezte meg Jenőt.

- Jenő! Nem vagyunk már gyerekek. Őszinte leszek. A tegnap délután óta nagyon félek tőled. Amiket a rendőrről is meséltél...

- Nem kell félned drágám. Más idők voltak, érzékenyebb voltam akkoriban, vagy mit tudom én. Téged szeretlek. Meg aztán egy életre elég volt a börtönből.

- De mi volt a célod a pizzával és a borral? Nem ismertem rád.

- Megbántam a tegnap délutánt. Elfelejtani már nem tudjuk, de legalább próbáljuk meg, lehet – e másként? Jobban. Legszívesebben Gábortól is bocsánatot kérnék. – Magdi hitetlenkedve csóválta meg a fejét. Halkan fűzte hozzá:

- Életedben nem kértél még bocsánatot senkitől.

- Szeretnék tőled is és Gábortól is. Mindkettőtöktől egyszerre. Érzem, ha ezt megteszem, nem csak a ti szemetekben, a sajátomban is nőnék. – Finoman megfogta Magdi kezét. – Szükségem van rá, hogy elkezdjek változni. – Jenő újra töltött Magdinak, de a felesége megrázta a fejét. A pohárban még imbolygó rubinvörös italt nézte.

- És hogy gondoltad ezt a... megkövetést... egyszerre? – Jenő élénkebb lett a kérdés után, derű ült ki az arcára.

- Hasonlóan, mint most. Vagy rendelünk valami kaját, vagy – felesége tekintetét kereste – készítesz valamit. Nekem ez a megoldás jobban tetszik, mivel nagyszerű háziasszony vagy. – Próbált pajkos lenni Magdival, de a feszültség csak nem akart elillanni közülük. Jenő krákogva folytatta. – Vennék italt, s miután ettünk, elbeszélgetnénk. Természetesen Gábort is elhívnánk. S itt arra gondoltam, de mondd el, ha más ötleted van! – hogy holnap reggel elmennének a hotelhoz, ahol lakik, én a hallban megvárnálak, amíg felmennél hozzá.

- Én menjek fel hozzá? – kerekedett el Magdi szeme. - A te ötleted ez a bocsánatkérés...!

- Drágám! Lehet, hogy megsértődött. Egy nőtől másként fogadja a férfi még a rossz szót is, mint egy férfitől. Nem hogy a jó. Velem biztos nem állna szóba. Ezért gondoltam erre a megoldásra. – Magdi érezte, hogy baj lesz. Viszont Jenő régen beszélt vele ilyen hangon. A sok durvaság, amit kapott tőle az utóbbi időben – és a mostani szokatlanul megértő, kedves hang gyanútlanná tette. Pedig ismerte férje kiszámíthatatlanságát. Az egyik ilyen eset tavaly év vége felé történt - emlékezett vissza.

December eleji hideg pénteki nap volt. Magdi késő délutánig dolgozott, fázósan ért haza, fáradtan ment a fürdőszobába. Jenő meztelenül osont utána, ott mutatta meg a holnap reggeli indulásra szóló repülőjegyeket.

- Magdi! Holnap lesz a születnapod. Megnézzük a feldíszített Dublint. Örülsz? – Jenő kidobta a fürdő ajtaján a repülőjegyeket, és a zuhany alatt magáévá tette Magdit. Pedig már egy hete nem beszéltek előtte, Jenő beteges féltékenysége miatt.

Dublin-ban a Trinity College mögötti sétálóutca varázslatos karácsonyi díszbe öltözött. Az írek jókedvűen, a szokásostól is hangosabban örültek az ünnepek előtti készülődésnek. Magdi néma csodálattal szemlélte a mesebeli világot. Átballagtak Jenővel a Liffey-folyó gyalogos-hídján, benéztek néhány pub ablakán. Megcsodálták a Tűtorony magasba szökkenő karcsúságát, ahogy ezüst testén a fények ugra - bugrálnak. Visszafelé a James Joyce szobornál megálltak. Egy arra haladó, nevetgélő csoportra figyelt fel Magdi, annak is a vezetőjére, a magas őszülő szakállú férfira, aki hasonlított az egyik edinburgh-i szomszédjukra. Jenő pillanat alatt elkomorodott.

- Mit bámulsz azon a fazon? – förmedt Magdira.

- Úgy néz ki, mint a szomszédunk az az író, nem? – kérdezte Magdi.

- Azzal is lefektüdtél mi? Hát akkor erre az íróra is másszál rá! – és belevágta Magdi fejét James Joyce szobrába. Magdi homlokát úgy kellett összevarni.

Jenő és Magdi az utca végén lévő hotel felé tartottak. Nem fogták egymás kezét, nem beszélgettek, elmerültek gondolataikban. Mint két idegen, akik egymás mellé csapódtak a nyüzsgő utcán – mondhatta volna a várost szemlélő turista. Jenő tegnap esti közeledése - ami inkább erőszak volt! – mélységesen felháborította Magdit. Néhány pohár bor a pizza után és ez a gyilkos azt képzei, mindent megtehet vele. Gábor gyengéd volt délelőtt, Jenő szabályosan megerőszakolta délután! És most itt kell mellette lépkednie - útban Gáborhoz. Kiszolgáltatottsága még tehetetlenebbé tette. Igyekezett rejtegetni félelmét, de a férjét nem tudta kijátszani.

- Itt vagyunk drágám! – szólt Jenő, és elmélázott, feleségét a könyökénél fogva navigálta be a hotelbe, a recepcióhoz. Magdi félelme egyre nőtt az utcán, már pánik kerülgette, hogy felismeri a portás, és a férje előtt elszólja magát a délelőtti randevúról. Amikor meglátta az ismeretlen csinos fekete nőt a recepciós pult mögött a délelőtti kíváncsi portás helyén, megnyugodott. Jenő lopva a feleségére - majd a portásnőre pillantott. Értetlenül meredt rájuk, mivel semmiféle egymással szembeni felismerés nem csillant a két nő szemében. Jenő, Magdihoz hasonlóan nem tudott a portás – váltásról. Krákogva köszöntötte a fekete nőt, aki figyelmesen végighallgatta, majd a telefonért nyúlt. Magdi megkönnyebbült, amikor meglátta

Gábort a lépcsőn. Fekete bőrkabátot, sötét nadrágot, utcai cipőt viselt. Hála az égnek – gondolta. Nem kellett felmennie hozzá, mint egy kurvának, akit a férje áruba akar bocsátani.

- Szevasztok – szólta Gábor Magdira nézve.

- Szia – Magdi ujjá hangosan roppant a beállt csendben, ahogy a combjához szorította a kezét. – Készülsz valahova? – Mivel Gábor nem válaszolt, folytatta: - Arra gondoltunk, valamit tegnap nagyon elrontottunk, és ezért elnézést kell, kérünk. Szeretnénk, ha eljönnél hozzánk...

- Tegnap kirúgott a férjed, minek mennék? – válaszolta Gábor Magdi szemeinek.

- Ne haragudj haver, piás voltam – mondta Jenő a cipőjét bámulva.

- Nem voltál te annyira piás. Mi a lófaszt akarsz ezzel a bárgyú trükkel? Újra eljátszani a rendőrsztorit? – Gábor elhallgatott, mert észrevette, a recepciós figyelte őket.

- Piás voltam és alaptalanul rágalmaztalak benneteket – mondta halkan Jenő. – Szeretném, ha megkövethetnélek, hiszen úgy támadtalak le, hogy szinte nem is ismertelek. Ez fontos lenne nekem. – Gábor Jenő szemeit figyelte, de azok meg sem rebbentek. Megcsóválta a fejét. Érezte, valami nem stimmel. Vagy szánalmasan rossz emberismerő vagyok – gondolta, és félreismertem ezt a pszichopata gyilkost, vagy átver, mert egy zseniális színész, aztán engem is kicsinál, mint a rendőrt.

- Miért hinnék neked a rendőrrel találkozó után?

- Magdi megmondja, nem szoktam nap mint nap megbocsátást kérni.

- Ez így van – mondta lakonikusan Magdi.

- Rendben van... ha nehezen is, hiszek neked. Előtte, azonban egy pillanat türelmet. – Gábor a recepciós pulthoz ment, papírt kért, írt rá, miközben összehajtogatta azt - beszélt a fekete nőhöz.

- Indulhatunk – tért vissza a házaspárhoz. Az utcán hármuk közül senki nem akarta elkezdni a beszélgetést. Szó nélkül ballagtak egymás mellett. Mint ide felé – gondolta Magdi.

- Hogy bírja ez az öreg egész nap? – próbálta oldani Magdi a feszültséget, ahogy a skót dudáshoz értek. – Alig hagyja abba...

- Hagyd drágám, ez a munkája – mondta unottan Jenő. Az öreg ember bólintott feléjük, miközben játszott tovább a hangszerén. Megismerte Gábort, rá mosolygott. Gábor a zsebébe nyúlt, pénzt dobott a hangszer tokba.

Mikor felértek a lakásba Jenő telefonon pizzát rendelt, amit a futár fél órán belül kiszállított. Az előtte elfogyasztott üveg whisky jótékony hatással volt mind a hármójuk bélflórájára, a két hatalmas pizza percek alatt eltűnt az asztalról. Jenő Chardonnay-t bontott, töltött, majd rágyújtott.

- Tudod haver – koccintotta pohara talpát Gábor poharáéhoz – nincs itt kint rossz élet. A skótok jó emberek. Jól élnek, szeretik az életet. De itt vagyunk mi magyarok. Elszeretjük a barátunk feleségét, megdugjuk a ribancot, aztán ártatlanul nézünk az idióta férj szemébe. - Gábor felállt a székből.

- Na, ebből nekem elég. Tegnap előtt ugyanezt eljátszott... - Nem tudta befejezni, az ütés a gyomrára érte. Összegörnyedt, erre Jenő az arcába térdelt. Mielőtt eldőlt, érezte orrában a csont recsenését. Magdi sikított.

- Megölöd te örült! Hagyd békén, hívom a rendőrséget – nyúlt a telefon után. Jenő keményen mellbe csapta feleségét. Magdi levegőért kapkodott. A következő ütés a halántékát érte. Elvesztette az eszméletét.

Gábor tért magához előbb. Iszonyúan fáj a feje, reszketett. Hideg fuvallat szaladt át a hátán és a fenekén. Emelni akarta a kezét, de nehéznek találta. Valami megmozdult alatta.

- Te mit keresel itt... rajtam? – Magdi lehelt az arcába. Most jöttek rá mind a ketten, hogy egymáson fekszenek ruhátlanul. Nem tudnak szétválni, mert lábaik, kezeik, derekuk össze van kötözve. Gábor érezte, erekiója támad Magdi fanszörzetétől. Tapsot hallottak.

- Minő öröm zord lelkenek, hogy újra itt vagytok velem – Jenő abbahagyta a tapsot, becsukta az ablakot. – Tudjátok irigyelni foglak benneteket, amíg élek. A tiétek az igazi szerelem. Az utolsó pillanatban is látjátok és érzitek majd egymást. És

ez a pillanat hamarosan elérkezik. De előtte elszórakozunk egy kicsit. – Gyerekcsukló vastagságú fekete kábel darabot vett elő a szekrény mögül és Gábor hátára vágott vele. Széles véraláfutás maradt az ütés nyomán, Gábor felnyögött.

- Ja, és még annyit, ha valamelyikőtök is hangoskodni mer a „kezelés” alatt, betömöm a szátokat. Gyorsabb út az örökkévalóság felé! Hogy őszinte legyek, szeretem a nyüzgéseket hallani miközben ápollak benneteket, sajnos a szomszédok nem biztos... - Újra ütött ezúttal erősebbet. Utána még erősebbet. - Most mutasd meg majom, mekkora kan vagy! – mondta Gábor felett. – Jó volt dugni a ribancot délelőtt? – lihegte Jenő. – Az is élvezte mi? - Látva Gábor szenvedését, gyorsabban kezdte csapkodni. Már izzadt, bort töltött a poharába, ivott.

- Ha nem érek vissza a szállodába sötétedésig, hívják a rendőrséget. Itt fognak először keresni – Gábor nehezen préselte ki magából a mondatokat.

- Blöffölsz majom! Nem fog téged a kutya sem keresni, sem itt sem máshol – Jenő felugrott, lesújtott Gáborra a kábeldarabbal. Leguggolt, megfordította az egymáson fekvő párt, most Magdi került felülre. Magdi hiába könyörgött, hogy hagyja békén, Jenő élvezettel verte.

- A recepción felírtam a címeteket, mikor a portással beszéltem. Nem bíztam benned. - Gábor szavaira Jenő megállt, eldobta a kábeldarabot.

- Most sokat segítettél majom. Akkor nem itt nyírlak ki benneteket. De azért gondolom, érdekel, mit terveztem hirtelen felindultságomban? – Jenő a szekrényről egy szamuráj kardot vett le. Óvatosan Magdi lapockájára engedte a fegyver hegyét. Vér buggyant Magdi bőréből.

- Így gondoltam áttolni rajtatok ezt a nemes acélt. A lábaitoknál kezdve, egészen fel, gondosan útba ejtve... a délelőtti pásztorórátok egymástól bűzlő alkatrészeit. Lassan, finoman, de alaposan. Azonban felvilágosítottál cimbora, hogy ez mennyire helytelen, csúnya dolog lenne. Ebből is látszik, örök vesztes vagy. Nekem segítesz, hogy még precízebben nyírlak ki. Ha valóban meglátogatnának a rend derék őrei, miután a terv szerint itt végeznék veletek – csuda egy felfordulás várná őket. Ezért jobb ötletem támadt. – Jenő kiment a konyhába, műanyag zacskókat hozott magával. Kivett a kötegből kettőt, a többit a földre dobta. Az egyiket Gábor fejére húzta, a nyakán körbe tekerte szigetelő szalaggal. A másik műanyag zacskóval Magdit fosztotta meg a levegőtől.

- Huhu! Hallotok? Most már nem lesz felfordulás, nem mocskoljátok össze a szobát... Ezért szeretem a filmeket. Sok jó ötletet lehet tanulni belőlük. Aztán, ha végetek lesz, lehordalak benneteket a kocsiba, és Jenő papa elrejtí büntetés porhüvelyeket valahol a szellemek lakta skót éjszakában. És örökre ámen. Mint otthon a rendőrnek. - Magdi és Gábor remegtek a légszomjtól, mikor Jenő lyukat tépett a fejükre húzott műanyag zacskókon. Zihálva szedték a levegőt.

- A börtönben döglesz majd meg – rázkódott Magdi teste.

- Az csak legyen az én nyűgöm hűséges hitvesem. De miért nem becsülöd meg az értékes levegőt? – Jenő új zacskókat húzott a fejükre, ismét körbe tekerte szigetelő szalaggal a nyakuknál. Kinézett az ablakon.

- Rengeteg időnk van még estig, ne aggódjatok. Nem fogtok unatkozni sem, mert felváltva jön a zacsi a fejetekre, utána a testápolóvá előléptetett kábel darab. Remélem, élvezitek a műsort legalább annyira, mint délelőtt egymást... - Mikor látta, hogy Magdi közel jár a fulladáshoz, lyukat tépett a műanyag zacskón. Gábort is így juttatta levegőhöz.

- Ugye mondtam, hogy nem lesz egyhangú? – Lehajolt a kábel darabért. – Most pedig közkívánatra jön a testápoló... - Csengettek. Jenő mozdulatlanul dermedt. Az ajtó felett újra megszólalt a csengő. - Maradjatok csendben! – szűrte a fogai közül fenyegetően. Felemelte a szamuráj kardot, hogy Gábor is lássa, és Magdi nyakához tette a hegyét. – Mert áttolom a torkotokon!

A csengő újra megszólalt. Most már hosszan, türelmetlenül. Zsivaj hallatszott a folyosóról, mint ha többen állnának az ajtó előtt. Előbb finoman kopogtak, majd dörömbölni kezdtek. Jenő homlokáról veríték folyt a szemébe. Az ajtóhoz ment, résnyire kinyitotta, amíg a biztonsági lánc engedte...

Megismerték egymást. A stewardess mosolyogva megemelte a palackot, mutatta a címkéjét. Chardonnay - olvasta Gábor. Megrázta a fejét. Tudta, egyhamar nem fog chardonnay – t inni, hiába ez a fajta bor a kedvence. A stewardess tréfásan összeráncolta a homlokát, mikor Gábor két Colá-t kért. Az egyiket Magdinak adta.

- Megfelel kedves? – kérdezte Gábor miután megcsókolta Magdi nyakát. Magdi belé karolt, kinézett a kicsiny ablakon a remegő szárnyra, s lassan bólintott.

- Mind a kettő. A csók is, a Cola is. Te nem iszol chardonnay – t, én nem fogok skype – olni. – Elgondolkodott. – Legalább is egy ideig. Mert minden azzal kezdődött...És ha nincs az ötfontos, be is végződik mind a kettőnknek. Ennyire nem bíztál Jenőben?

- Aki egyszer megégeti magát... Éreztem, hogy készül valamire. Be akartam magunkat biztosítani. Még ha ilyen rezgőléces formában is. Ha nem történik semmi, azt mondtam volna: viccnek szántam!

- Még szerencse hogy bevette a sztoridat a rendőrségről. Megölt volna bennünket a karddal mindjárt.

Hát igen – Gábor savanyú szájjal érzett. Maga előtt látta a kezeit tördelő Magdi a hotelben, mögötte Jenőt a gyanús póker arcával.

- Mit is mondtál a recepciós nőnek? – Magdi jobbra-balra ingatta a fejét.

- Hogy ne lepődjön meg, a barátomat meg akarom tréfálni. Tehát kértem tőle egy papírlapot, amire ráírtam angolul: egy óra múlva csengessen be ebbe a lakásba – a ti címeteket írtam fel! – és ha ott eljátszik egy dalt, még tíz fontot kap. Meglepetés a barátoméknak! Igazság szerint még egy órát sem akartam maradni. Ha valami baj van, jól jön az öreg jelenléte, ha nincs, akkor is oda adtam volna neki a tízest. Szóval összehajtottam a cetlit, beletettem egy ötfontosba, és így együtt ismét összehajtottam a kettőt.

- És bedobta a skót dudás hangszerének a tokjába, mikor elmentünk mellette.

- Tudtam, egész nap ott van. Többször is mondtátok. Gondoltam megnézi az összehajtott pénzt.

- Ez mentett meg bennünket. Rázós! – Magdi beharapta az alsó ajkát. - A velünk szemben lakó öregasszony mindig leskelődik – mondta kis idő után. - Mikor a skót dudás becsengetett és Jenő nem akarta beengedni, kijött a szomszéd néni és bizonygatta, hogy mi biztos itthon vagyunk, ő tudja. Ekkor kezdtek kopogni, utána dörömbölni, hátha valami bajunk történt. Jenőnek ki kellett nyitnia az ajtót. Utána elég volt kiabálnunk.

- A dudás meg hitt a szomszédodnak, hisz nem látott bennünket újra kilépni az utcára. – Gábor felidézte maga előtt, ahogy Jenő feltépi az ajtót és kirohan. Pillanatokkal később hallották a kocsija motorját indulni. Jenőt még keresi a rendőrség.

- Otthon visszamegyek a nyomdába – mélázott Magdi.

- De előbb hozzám költözzöl...

~ ~ ~ ~ ~

MŰVÉSZET

Murakeözy Éva Patrícia : Leideni gyöngyszemek

Ködös, esős, keddi napon vonatoztam Leidenbe. Uticéloom *“Az igazgyöngy a művészetben, a természetben és a táncban”* című képzőművészeti kiállítás volt a Lakenhal múzeumban. A vonaton összeismerkedtem egy Gonya nevű fiatal lánnyal. Akkor elegyedtünk beszélgetésbe, amikor a lábára léptem – egyszerűen nem vettem észre, hogy ott áll. Ő egyáltalán nem haragudott, sőt, úgy tekintett rám, mintha a sors különös ajándéka lettem volna. Elmesélte, hogy képes a bőrében élni. “Amikor ott vagyok...,” mondta, és ezzel mintegy felmentést is adott nekem, ”majdhogynem láthatatlan vagyok”.

Beszélgettünk és ő elmesélte, mint lett a bőre az évek során egyre vékonyabb, míg végül egészen áttetszővé vált. Aztán egyszer csak eljött a nap, amikor látta, hogyan megy be a kolbász az egyik oldalán, majd jön ki a másikon. Egy különbség volt csak: amit belül látott, az nem a kolbász képe volt, hanem az édesanyjáé, amint Kondor nagybácsival veszekszik. Kondor nagybácsi ugyanis egy időben sokat ivott, kivették a fél gyomrát, emiatt el volt tiltva a kolbásztól, és mindig ideges lett, amikor kiszagolta, hogy mama kolbászt sütött. Gonya azt is mesélte, hogy az ilyen személyes emlékek csak a bőrhöz közeli tartományban okoznak kis zavarokat, és azon túl egyforma táj terül el mindkét oldalon. Tulajdonképp nem számít, kifelé vagy befelé néz-e az ember. Kíváncsiságból megtapintottam a bőrét: sima volt, selymes és intenzív meleget árasztott.

A vonat megállt, mi kiszálltunk és elindultunk a múzeumépület felé. Sűrű, szürke köd burkolt mindent, az utcai lámpák sápadt fénye csak nehezen hatolt át rajta. Amint a ködben haladtunk előre, egyszer csak távoli dobszó ütötte meg fületem. Az utcai lámpák halvány fénye eltűnt és vörösbarna feketeség vett minket körül. A dobszó egyre hangosabb és egyre pergőbb lett. A gyomromban vibrált az ütem, és a csontjaim mélyéről hívta elő egy valamikori törzsi lét emlékeit. Rajzokat láttam, nőkről, akik a felgyorsult ütemű tánc hevében forognak, s testük elveszni látszik a karok és lábak forgatagában. Itt-ott gyöngysorok villannak elő a szorosan egymás mellé fektetett, pörgő-hullámzó vonalak gyűrűjéből.

Kinke Kooi: Örök tánc (2003) 37*53 cm, copyright Kinke Kooi

Aztán megláttunk egy fiatal bennszülött lányt, amint a tenger habjain lebeg. Gyöngyhalászatra indult barátnőivel, de eltávolodott tőlük, amikor egy hal kacérkodni kezdett vele. Váratlan trópusi vihar támadt, felkorbácsolta a hullámokat, amik messzire vitték a lányt kedves otthonától. Mintha maga is egy gyöngyszem lett volna, kiszakítva a kagylóhéjból, Siluce szinte élettelenül sodródott a hullámok között.

Végül északra került, a messzi, hideg Németalföldre, egy gyöngyszállító hajó rakománya között. Szomorúan, egyedül, elvesztve fiatal ártatlanságát - szebb volt, mint valaha. Egy ékszerdobozba rakták őt is, mint *Marlene Dumas* Barbie-ját.

Marlène Dumas: Barbie (1997), copyright Marlène Dumas

Egy idő múlva Siluce felfedező útra indult az ékszerdobozban. Sorra bejárta a rekeszeket és egyenként örült mindennek, amit talált. Voltak ott aranyláncok rubin kövekkel, gyöngyfülbevalók, smaragd karkötők, gyémánt brossok, aranymíves kámeók... Minél többet látott Siluce, annál nagyobbra nőtt lelkesedése. Elbűvölték őt az ékszerek, a gazdagság, a luxustárgyak. Legfőképpen az igazgyöngyöt imádta. Szerette a gyöngyöket a szájába tenni, majd lassan, egyenként kiengedni őket és érezni, amint meztelen testén végiggördülnek. Olyankor egy volt ő is *Michael Schumacher: Chasing Pearls* (2012) című filmjének szereplői közül.

Mire harminc lett, Siluce túl volt már minden dekadens extremitáson. Kitágult: gyönyörűen kivilágított, kétszintes családi ház lett belőle, melyből hívogató melegség, kényelem és állandóság légköre áradt. Gyerekzsivály népesítette be és véglegesen megtelepedett egy városzéli lakónegyedben. Egyik szomszédja egy borús, kis ablakú, keskeny ház volt, a másik egy kis coquette, csigás oromdíszekkel és galambdúccal. Távolabb egy sor félénk, mindig lelakatolt ház állt. Kétségtelenül Siluce volt a legvonzóbb mind között (*Kinke Kooi: Female view*, 2007).

Siluce behívott minket magához, a legtisztább női szépség birodalmába.

Kinke Kooi: Ásás (2011), 80*57 cm, copyright Kinke Kooi

Sűrűn egymás mellé helyezett, dúsan hullámozó vonalak sora jellemezte e női világot. Ahogy betekintettünk a hüvelykujj és a mutatóujj között elhúzott, gazdagon redőzött függöny mögé, millió apró csodát láttunk: faragott székeket, asztalokat, lámpákat, ékszereket, kagylóhéjakat és fonalgombolyagokat.

Végül elbúcsúztunk Siluce-től, megígértük, hogy hamarosan visszatérünk, és felmentünk az emeleti kiállítóterembe. Gyorsan elfeledkeztem ígéretemről, amint körülnéztem odafent. Nagy lelkesedés töltött el. Már-már azt hittem, hogy eltévedtünk, és egy természettudományi múzeum raktárában kötöttünk ki. Csak remélni tudtam, hogy lesz elég időm körülnézni, mielőtt a teremőr elzavar.

Elsőre egy csapat delfincsontváz és egy raj tengeri teknőspreparátum tűnt a szemembe, amint a fejem felett a levegőben úsztak. Lenyűgöző látvány volt. A csontok bizonyos helyzetekben szomorúságot árasztanak, mivel az elmúlásra emlékeztetnek. Gondolok itt a homoktengerben elszórtan heverő koponyák vagy bordacsontok látványára (a hatást erősíti, úgy mondják, ha még a víz/benzin készletünk is a végét járja). A fejem fölött némán elúszó csontváz-raj azonban nem tűnt nyomasztónak. A Formát láttatta; a sok-sok egyéni formát, melyet a palackorrú delfinnek nevezett faj létrehozott. És ez csodálatot keltett és tiszteletet parancsolt.

Kissé távolabb három papírkollázs ötlött a szemembe. A gondosan felragasztott kicsi papírdarabok formájuk és elrendezésük révén a tűző napon fehérre aszalt csontokra emlékeztettek. Ősi, totemisztikus hatást keltettek. Mintha –beismerve képtelenségünket a természetes rend megértésére- egy új, egyszerűsített, esztétikai rendet hoztunk volna létre.

Tengeri tájkép (2012), decoupage fénydobozon. A Willem Barentsz galéria kölcsönzése.

A hosszú terem baloldali végében kis faragott istenszobrok és tengeri állatok preparátumai váltották egymást. A valamikori állatok színevesztett maradványaival teli üveghengerek külön-külön szemlélve visszataszítóak lettek volna. Megfosztva eredeti környezetüktől és jelentésüktől, folyékony tartósítószerben úszva tengervíz helyett, a színehagyott, puffadt testek örökre megrekedtek a lebomlás folyamatában. Mégis, ez az installáció boldog izgalmat keltett és én nem tudtam eldönteni, hogy vajon a kis idolk csendes mosolyának tudható-e ez be vagy a szépség és a szörnyeteg illetén párosításának.

A bejáratától jobbra, egy pódiumon, több szobrot láttam. Az egyik szobor egy ellapult testet ábrázolt, tartása alapján az i.sz. 76-os Pompei-i vulkánkitörés egyik áldozata is lehetett volna. Húsnélküli bőre rászáradt csontjaira: milyen tökéletes tananyag a vázrendszer tanulmányozásához!

Joep van Lieshout műhelye: Lesoványodva (2009), Bölcsőtől bölcsőig, copyright AVL

A fekvő alak mellett egy furcsán kitekert, négykézláb álló női test borzolta a kedélyeket: a hasa felnyitva és tartalma: a testhez még kapcsolódó belek, húgyhólyag, méh, húgyvezetékek, petevezetékek... mindez nagylelkűen kipakolva az érdeklődő nagyközönség elé. Talán e szobrok fehérsége és arcnélkülisége okozta, hogy szörnyűség tekintetében eltörpültek a mennyezetről lelógó két régimódi bűváröltözet mellett. E nehéz és esetlen öltözetek úgy lógtak, mint két víziszörny és az elmúlás bűzös lehelletét árasztották. A nyugati elme analízáló kedvének dicső példái.

A terem jobb végében kerámiatárgyakkal teli vitrinek álltak. Nagy tömegben, békésen pihentek bennük a kerámiák, mint elsüllyedt hajó gyomrában az amforák – tökéletes érdektelenséget mutatva a teremben található többi tárgy iránt.

Lázasan jártam körbe; a sokféle benyomás nagy lelkesedéssel töltött el. Valószínűleg letértem már az igazgyöngyök és Siluce útjáról és Gonya is véglegesen eltűnt szemem elől. Egyszer csak történelmi emlékek között találtam magam; az állandó kiállítás egyik termébe kerültem. Két nagyméretű kép ötlött a szemembe, Leiden város XVI. századi ostromával kapcsolatosak. A németalföldi szabadságharc idején történt, hogy többezren éhenhaltak a spanyol katonák által körbezárt városban. Egy nehéz pillanatban *van der Werff* polgármester úgy biztatta kitartásra a polgárokat, hogy saját testét kínálta fel eledelül (a polgárok nem fogadták el a nagylelkű ajánlatot). Végül, 1574 október 3-án sikerült a felmentő seregnek áttörni az ostromgyűrűt és az első élelemszállító hajók befutottak a kikötőbe. (Fehér kenyér és hering volt az első étel, ami a városba került. Azóta minden év október 3-án fényes ünnepséget rendeznek, melyen a városi önkormányzat kenyeret és heringet oszt.)

*Mattheus Ignatius van Bree: Pieter Adriaensz. van der Werff polgármester felajánlja kardját a népnek (1816-1817),
a Leiden-i Museum de Lakenhal gyűjteménye*

*Erwin Olaf: Szabadság – Pestisjárvány és éhínség Leiden ostroma alatt (2011),
a Leiden-i Museum de Lakenhal gyűjteménye*

Néztem az egymás mellé akasztott két képet; *van Bree* XIX. századi historizáló festményét és *Erwin Olaf* XXI. századi fotómontázsát. Ami leginkább szembeötlő volt számomra, az a polgárok viselkedésének különbözősége. *van Bree* festményét erős érzelem hatja át, a polgármester úgy áll rajta, mint a nép atyja, az emberek várakozással néznek felé. Szinte láttam, hogy a környező házak padlásáról a legeslegutolsó gabonaszemet is lesöpörték már, hogy a közösség tagjai között szétoszszák. A közösség együtt szenved és a vezetője késznek mutatkozik rá, hogy meghaljon érte. Ezzel ellentétben *Erwin Olaf* képe sok-sok különálló egységből áll. Semmi más, csak a közös tér köti össze az ezeket emberi sorsokat. Nincs egyetlen nagy dráma, csak rengeteg apró dráma. Milyen igaz..!

Egy ideig még járkáltam a termek között. Láttam *Lucas van Leyden* csodálatos szárnyasoltárát, és sok egyéb nagyszerű alkotást. És aztán újra elmentem, újra meg újra.

Az igazgyöngy a művészetben, a természetben és a táncban című kiállítás kurátora *Karin Post* koreográfus volt, aki táncművészeti, képzőművészeti, irodalmi és természettudományi elemeket kombinált össze egyetlen alkotássá, az igazgyöngy témája köré. Az időszakos kiállítási elemeket nagyszerűen ötvözte az állandó kiállítás részeivel; az egyedi műalkotásokat gyakran szélesebb dramaturgiai keretbe helyezte. A kiállítás a Leiden-i (Hollandia) Museum de Lakenhal-ban volt látható, 2012 szeptember 15 és 2013 január 13 között.

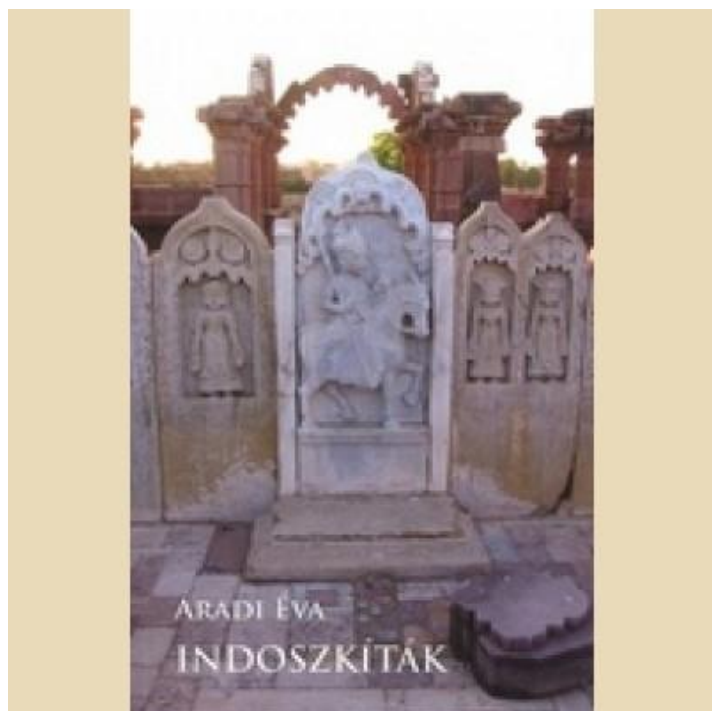
MURAKEÖZY, Éva Patrícia: Leiden Pearls

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, January-March 2013, pp. 121-127. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

~ ~ ~ ~ ~

KÖNYVAJÁNLÓ

Aradi Éva : Indoszkíták

Szerző: Aradi Éva

Cím: Indoszkíták

Kiadó: HUN-Idea, Budapest

Megjelenési év: 2012.

Nyelv: magyar

Terjedelem: 168 oldal

ISBN: 9789637014666

FÜLSZÖVEG:

Aradi Éva 2005-ben megjelent, *A hunok Indiában*, majd a 2008-ban kiadott, *Egy szkíta nép: a kusánok* című könyveivel két nagy nép, illetve törzsszövetség indiai történetét dolgozta fel: a kusánokét és a heftalitákét. Mostani könyve, az *Indoszkíták* még régebbi három népcsoporttal foglalkozik, a több mint kétezer évvel ezelőtt Indiában megjelent indoszkítákkal és indopártusokkal, valamint az időszámításunk utáni első évszázadban hódító nyugati ksatrapákkal. A szerző a könyv első részében e népek történetét írja le, a második rész az elsősorban Nyugat-Indiában élő utódaikkal foglalkozik. Gazdag képanyaggal mutatja be az indiai kutatásai alkalmából lefényképezett köfeliratokat, sírköveket, várromot és a ma élő leszármazottak kézművességét. A sírköveken lévő ábrázolások meglepően hasonlítanak a magyarság honfoglalás-kori fegyverzetéhez, viseletéhez. A szobrokon a Nap és a Holdsarló állandó jelenléte pedig a székelő kapuk ábráit idézi.

ÖSSZEGZÉS

A szakák az ázsiai szkíták. Közép-Ázsiában hatalmas birodalmuk volt időszámítás előtt a 6-ik századtól a 3-ik századig.

A hsziung-nuk legyőzték a jüeh-csiket körülbelül időszámítás előtt 174-ben, ezért a jüeh-csik nyugat felé menekültek. A szakák területek nagy részét elfoglalták, így ezek dél felé indultak el. Először a Pártus Birodalomban telepedtek le, a pártusok vazallusai lettek, de később szövetségeseik. Együtt foglalták el az ókori Baktriát, az Indus folyó deltavidékét, később India északi részét; elsősorban *Taxilát*, sőt egy rövid ideig a közép-indiai *Mathurát* is. Az indopártusok az Indus delta vidékén hódítottak. Időszámítás után a második századtól a kusánok és a nyugati szakák (a történészek nyugati ksatrapáknak nevezik őket) szövetségeseik lettek.

Az indoszkíták leghíresebb uralkodói a *nyugati ksatrapák* voltak. India nyugati részét, a mai *Gudzsarát* tartomány területét foglalták el, fővárosuk *Uddzsén* lett. Időszámítás után 398-ban veszítették el birodalmukat. Az indoszkíták és indopártusok

összesen négyszáz évig uralták India számos területét, valamint Kasmírt és Baktriát. Hatásuk máig érezhető elsősorban Gudzsarát néhány törzsénél, főképpen az északnyugati félszigeten: Kácson (Kutcc). Ezeken a területeken sok síremlékük, sírkövik található, ezek a *páliák*. A múzeumok, a régi temetők és egy ezeröttszáz éves heftalita várrom *Kanthakotban* őrzik emlékeiket. Kácson még megtalálható néhány törzs a régi szkíta népességből, bár a félsziget népe keveredett az árjakkal és a heftalitákkal, majd a későbbi arab hódítókkal.

ARADI, Éva: Sakas, Indoschythians, Indoparthians and Western Ksatrapas

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, January-March 2013, pp. 150-151. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

~ ~ ~ ~ ~

ÍGY ÍRTUNK MI

~ Válogatás a XX. századi nyugati magyar emigráció sajtójából ~

Szabad Európa Rádió

1967. május 1.

Sulyok Vince : Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK sorozatunkban felolvassuk Sulyok Vince oszlói levelét.

Narrátor: Bartók Bélával és Kodály Zoltánnal világviszonylatban is élvonalba került néhány évtizeddel ezelőtt a magyar zene. Különösen Bartók kompozíciói jelentettek újat és eredetit, tematikailag éppúgy, mint a zenei technika dolgában. A modern zene, a huszadik század zenéjének történetében joggal illeti meg őt külön fejezet, alkotásainak hódító utja még ma, több mint húsz évvel halála után is változatlanul is egyre tart még. S lényegében ugyanezt mondhatjuk el március elején elhunyt Kodály Zoltán nevére és életművére is, mely különösen az angolszász világban aratott jelentős sikereket az elmúlt évek folyamán.

Sokáig úgy tetszett azonban, hogy a magyar yene eme két óriása után nehezen, vagy egyáltalán nem tudunk világviszonylatban is jelentős alkotótehetséggel jelentkezni újból, ki tovább erősíthette és öregbithette volna a magyarság zenei hírnevét. Az aggodalmakat különösen indokoltá tette az a magyarországi kultúrpolitika, mely adminisztrációs intézkedéseivel, maradi felfogásával és izlésével úgyszólván teljesen elszigetelte a magyar zenét és annak művelőit a nagyvilág, elsősorban Nyugateurópa, zenei áramlataitól, kísérleteitől. Utkeresésétől.

Az utóbbi évek folyamán azonban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy – ha egyelőre csak egyetlen egy zeneszerző erejéről is! – de sikerült újból felzárkoznunk a nemzetközi mezőnyben, méghozzá olyan mértékben, hogy ennek az egyetlen magyar zeneszerzőnek a működését máris korszakalkotónak nevezik nemzetközi zenei szakkörökben. Már is – pedig ennek a magyar zeneszerzőnek mindössze tíz szabad év állott a rendelkezésére ahhoz, hogy ezeket az eredményeket elérje. S ráadásul ezek az évek is, legalábbis a kezdetiek, bővelkedtek a hazátlanságból adódó egzisztenciális és lelki problémákkal. Egy aránylag fiatal emberről van szó: idén lesz 44 éves. A jelek szerint ítélve most van alkotóerejének és alkotókedvének teljében.

A magyar zenének ezt az új nagy ígértét és egyéniségét Ligeti Györgynek hívják.

Ligeti György az erdélyi Dicsőszentmártonban született 1923-ban, zenei tanulmányait a kolozsvári konzervatóriumban és a budapesti Zeneművészeti Főiskolán végezte. Tanárai közül elsősorban Veress Sándornak és Farkas Ferencnek köszönhet sokat. Az ötvenes évek elejétől ő maga is tanár volt a Zeneművészet Főiskolán, az összhangzattan és az ellenpontozás tanára, s ilyen minőségben több fontos zeneelméleti könyvet és tankönyvet adott ki. 1956 végén ő is elhagyta Magyarországot, s először Bécsben, majd Kölnben telepedett le, később pedig Svédországban élt egy ideig. 1964-ben tagjául választotta őt a svéd királyi zeneakadémia, ahol zenepedagógiai munkásságával is jelentős eredményeket ért el.

Ennél azonban sokkalta fontosabb az az átütő siker, amelyet zeneszerzőként vivott ki nemzetközi viszonylatban, mint a modern zene egyik új ágazatának, az elektronikus zenének tulajdonképpeni létrehozója és máig legkiemelkedőbb művelője. Az elért nemzetközi megbecsülés egyik megnyilatkozása volt az is, hogy 1964-ben „Apparitions” című kompozíciójának ítelték oda Société internationale de la musique contemporaine, azaz a Mai zene nemzetközi szövetségének nagydíját.

Talán svédországi működésének következtében is, de különösen nagy népszerűség és megbecsülés veszi körül Ligeti Györgyöt egész Skandinávia-szerte. A legjelentősebb dán irodalmi-kulturális folyóirat, a Vindrosen, tavalyi karácsonyi számában huszonhat oldalas mellékletet közölt Ligetinek a zeneformáról szóló nagyfontosságú tanulmányával kapcsolatban. A mellékletben a dán zenei és irodalmi élet nyolc jelentős

személyiségét szólaltatta meg Ligeti zeneelméleti és zeneszerzői munkásságával kapcsolatban, akik az osztatlan elismerés hangján méltatták a magyar művész eredményeit és jelentőségét.

Röviddel ezelőtt pedig Oslóban járt Ligeti György, norvég zenei körök meghívására. A Munch-múzeum hipermodern, csupaüveg nagytermében tartott előadást, melyen a norvég főváros úgyszólván valamennyi zeneszerzője és zenei szaktekintélye megjelent. Ligeti előadóként is a legkitűnőbbek közül való. A norvég sajtó elragadtatva számolt be az eseményről, melynek fénypontja és hosszú időkre feledhetetlen élménye a magyar zeneszerző egyik legujabb művének, a Lux Eterná-nak hangszalagról történő lejátszása volt.

A legnagyobb norvég napilapnak, az Aftenposten-nak adott fényképes nyilatkozatában hosszasan elidőzött Ligeti életének 1956-ig terjedő időszakánál. Annál a totális elszigeteltségnél, amely teljesen lehetetlenné tette számára a nyugati modern zene legfrissebb törekvéseinek megismerését. Munkái, melyeket főiskolai tanári elfoglaltsága mellett 1956 előtt komponált, a bemutatás és a kiadás legkisebb remény nélkül zsufolódtak össze íróasztalfiókjában. Mai alkotásaihoz, Ligeti „mai” művészi-esztétikai felfogásához mérve természetesen csak kezdeti próbálkozások voltak ezek. Annál csodálatosabb az az üstökös-szerű pálya, amit Ligeti a nyugati világban töltött egy évtizede alatt futott be. Korunk Sztravinszkijának nevezik, az elektronikus zene legkiválóbb művelőjének ismerik el, s egy-egy új alkotásának ősbemutatója, miként tavaly Stockholmban a Requiem-é is, nagy nemzetközi zenei eseménynek számít.

Zenei elmélete és az erre az elméletre felépülő zenéje gyökeresen újat jelent a zenetörténetben. „Nem hiszem, mondta Oslóban, hogy a zene pusztán dallamból, ritmusból és összhangból áll. Vannak más értékskálák is, mint például a dinamika és a térhatás.”

„Atmoszférák” című 1961-ben komponált műve csupán sűrűsövésszerű hangtömegből áll, mely egységes és finom szövetével teljesen betölti a zeneteret. A mű zenei formáját ennek a sűrű és egységes hangmasszának a belső mozgása artikulálja. Az élmény, melyet ennek a zenének a meghallgatása szerez, igen kevésbé hasonlít korábbi tradicionális zenei élményeinkhez, de mindenképpen és rendkívüli mértékben fascinátor. – Nagy érdeklődéssel várják a zenei világban, hogy sikerül-e Ligetinek újszerű zenei módszerével az operazenét is megújítani. Első készülő operájának a stockholmi operaházban lesz az ősbemutatója, előreláthatólag két éven belül.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK sorozatunkban Sulyok Vince levelét olvastuk fel.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. május.

Sulyok Vince : Bergeni ünnepi játékok

Műsorvezető: Sulyok Vince beszámolóját olvassuk fel a norvégiai Bergenben jövő héten kezdődő ünnepi hetek műsorának várható érdekességeiről.

Hang I: Tizenötödik alkalommal kerülnek most megrendezésre a bergeni ünnepi játékok. A fesztivál időtartamának 18 napja alatt 92 különböző eseményre kerül sor az idén, vagyis körülbelül többre, mint tavaly.

A hangversenyek hétszáz esztendőös koronázási palotában, a Hakonshallban /ejtsd: Hókonszshall/, a bergeni Hangversenypalotában, a Székesegyházban, Mária-templomban, valamint a Troidhaugen-on, Grieg múzeumát átalakított egykori villájában kerülnek megrendezésre. A hangversenyek mellett jelentős színházi tevékenységre és több kiállításra is sor kerül a fesztivál idején.

Lássuk most röviden az idei ünnepi játékok legígéretesebb műsorszámait.

Hang II: Ami a hangversenyprogramot illeti, a megnyitó- és zárókoncerteket – a tradíciókhoz híven – s város több mint 200 éves zenekara, a Musikselskabet Harmonien végzi, túlnyomó részben norvég művek, Grieg és Saeverud

alkotásainak bemutatásával. Nagy várakozás előzi meg a híres lipcsei Gewandhaus-zenekar föllépését, amely Vaclav Neumann vezényletével többek közt Beethoven 2. Szimfóniáját, Grieg négy szimfonikus tánacát, Brahms 1. Hegedüversenyét és Dvorak 5. Szimfóniáját adja elő. Az Óslói Filharmónikusok műsorán Hindemith, Brahms, Csajkovszkij és norvég művek szerepelnek, Öivin Fjelstad vezényletével. A Trolldhaugenon az ünnepi játékok tartama alatt minden este megrendezésre kerülő úgynevezett intim-koncerteknek egyetlen tárgya Grieg különböző alkotásainak az előadása norvég és skandináv művészek közreműködésével. Mikor az időjárás ezt megengedi, a villa kertjében rendezik a koncerteket, s ezeknek a kerti hangversenyeknek különös varázst szoktak kölcsönözni a nyáreleji északi fehér éjszakák, a maguk ezüstös derengésével. Az idei előadóművészek közül Etna Skaug, Kjell Baekkelund, Robert Levin, Arve Tellefsen és Elisabeth Söderström neve emelkedik ki, a bemutatásra kerülő Grieg-művek között pedig különböző humoreszkek, norvég népdalfeldolgozások, balladák és szonáták szerepelnek. – A zenei élet további fontos eseményei közé tartozik Igor Oistrach és Vladimir Askenazy föllépése; Oistrach Beethoven, Schubert, Weinberg és Paganini-műveket hegedül, Askenazy pedig Mozart, Beethoven és Schuman-műveket játszik zongorán. Korunk modern kísérleti zenéjének kedvelői nagy várakozással tekintenek Karleinz Stockhausen föllépésére, aki az elektónikus zene kezdeményezője és Ligeti mellett legkiválóbb művelője, valamint az úgynevezett totálisan determinált zenei szerkesztés elméletének megalkotója. Koncertjére május 29-én kerül sor a Hakonshall 700 éves falai között.

Ami az operaelőadásokat illeti, két sokat ígérő vendégszereplésre kerül sor az idén: a dániai Arhusból/ejtsd:Órhusz/ a Jydske/ejtsd:Jüdszke/ Opera Verdi "Trubadúr"-ját adja elő, a düsseldorfi Deutsche Oper am Rhein pedig Joseph Haydn 1959-ben Budepsten újra fölfedezett érdekes operáját, a "L'infedelta delusa"-t, azaz a póruljárt hűtlent játsza. Az oszlói Norvég Színház balettcsoportja többek között Csajkovszkij Hattyuk tavá-nak előadásával szerepel.

A bergeni ünnepi játékoknak általában mindig akad Magyar vonatkozása és színfoltja is – idén sajnos mindössze kettő, az egyik Bartók Béla "Csodálatos mandarin"-jának a színrevitele a koppenhágai Királyi Balettegyüttes által, a másik pedig Kodály Zoltán "Este" című vegyeskari dalművének előadása a Norske Solistkor programjának keretében.

Hang I: A fesztivál színházi vonatkozása közül a következő műsorszámok emelkednek ki: a bergeni Nationale Scene Ibsen "Vadkacsá"-ját, valamint a lengyel Mrozek "Tangó"-ját adja elő; a svédországi Malmö városának színháza Strindberg "III. Gusztáv"-jával szerepel. Nagy várakozás előzi meg a prágai Fekete Színház bergeni vendégszereplését is. Műsoruk címe: "A ráncok alatt".

Az oszlói Nemzeti Színház egyik nagy tavaszi bemutatósikerét, a norvég Hans Wiers-Jensen "Anne Pedersdotter" című drámáját viszi színre a bergeni ünnepi játékok során.

Hang II: Az idei fesztivállal egyébként a rendezőség új rétegek megnyerésére is kísérletet tesz: az ifjuságéra. A legifjabb generációt bábjátékok rendezésével próbálják aktivizálni, a teenager-nemzedéket pedig jazz-koncertek és dalestek beiktatásával, míg a költészet idősebb és fiatalabb kedvelői számára néhány költői előadóestet szerveznek.

Az ünnepi játékok ideje alatt több kiállítás is megrendezésre kerül, így a nagy norvég expresszionista festő, Edvard Munch alkotásaiból két helyütt is: a Rasmus-Meyer-gyűjteményben korai korszakainak képeit, a Bergeni Képtárban pedig 1909 után készült festményeit mutatják be bő válogatásban. A Bergeni Művészegylet helyiségeiben ugyanakkor az absztrakt művészet hívei tekinthetik meg az 1921-ben született Gunnar S. Gundersen non-figuratív faldiszeit, míg a Nyugatnorvég Műipari Múzeumban Synnöve Aurdal 1950-től napjainkig készült gobelinjei és szőnyegek kerülnek bemutatásra.

Műsorvezető: Sulyok Vince ismertette a jövő héten kezdődő bergeni ünnepi hetek műsorának fő érdekességeit.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. május 29.

Sulyok Vince : Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK...Felolvassuk Sulyok Vince oszlói levelét.

Narrátor: Az az útszéli jelzőtábla, amely arról tudósított bennünket, hogy a norvég-svéd országhatár egy kilométerre van előttünk, nem ért túlzottan váratlanul bennünket, hiszen a fővárosból, Oslóból kiindulva szabályos időközönként bukkantak fel hasonló jelzőtáblák a műút mentén, tájékoztatva az éppen aktuális kilométertávolságról. Tréfából és kíváncsiságból lefordítottam egyszer norvégra a "határsáv" kifejezést, s megkérdeztem egyik északi ismerősömet, sejtje-e, mit jelent gyakorlatilag ez a kifejezés. Nem sejtette. Sőt, nem is értette egészen, mivelhogy ez a fogalom itt Skandináviában sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem létezik. Hosszasan kellett hát neki magyaráznom, hogy a határsáv az a több kilométernyi mélységű zóna a tényleges országhatár előtt, amelybe – például Magyarországon – már illetéktelenül, indokolatlanul és külön engedély nélkül nem léphet be senki. "Magyar állampogár se?" – kérdezte norvég ismerősöm kicsit meghökkenve. Meghökkenése tovább fokozódott, mikor megtudta, hogy elsősorban Magyar állampolgár nem léphet a határsávba! – S végül is abban egyeztünk meg, hogy a határsáv-rendszernél tulajdonképpen kettős határa van az illető országnak: a belső, ahol a határsáv elkezdődik, s a külső, ahol az ország ténylegesen érintkezik egy másik országgal. "S mit csinál az, akinek a határsávban van a hűtője, azaz a nyaralója?" – kérdezte még ismerősöm a norvég élet tipikus adottságaiból kiindulva. Norvégiában ugyanis igencsak ritka az olyan család, amelynek ne állana rendelkezésre az ország egyik-másik esetleg több helyén is, szép, fürdésre, sielésre, halászásra és pihenésre alkalmas kis faházikó.

Ennek a kis beszélgetésnek a felelevenítésével csak azt kívántam hangsúlyozottabban illusztrálni, milyen jóleső és kellemes érzésekkel értesültünk az említett útszéli jelzőtáblán arról, hogy autónkkal egy kilométerre megközelítettük már az országhatárt, anélkül persze, hogy akár rendőrnek, katonának avagy pénzügyőrnek színét is láttuk volna egész utunkon. Mostantól kezdve enyhe lejtőn gurultunk lefelé; oldalt különféle benzinállomások feliratai tudósítottak bennünket arról, hogy Esso, Shell, illetve BP-benzinnel norvég földön utoljára náluk tölthetjük fel tartályunkat. Aztán hirtelen kettévált a műút, s jobb és baloldali karja kis sárga épületet ölelt körül, melyen óriási norvég zászlót lobogtatott a friss tengeri szél. Lelassítottunk, sőt egy pillanatra le is álltunk az autóval az épület bejáratával szemközt, ahol aranybetűs table hirdette, hogy az ajtón belül az állami vámhivatal található. Vámtisztet, határőrt vagy akárcsak határsorompót azonban továbbra sem fedezhetünk fel sehol. Ellenben ott láttuk magunk előtt a csodálatos svinesundi/ejtsd: szivneszundi/ panorama: több mint 400 méter hosszú, elegáns vonalú hidat, amelynek 156 méteres középső íve teljes 65 méter magasságban nyúlik át karcsún, szinte anyagtalannul-könnyedén az alatta kéklő fjord ragyogó tükre fölé. A fjord két partján fenyőfákkal borított ligetes hegyoldalak, teleszórva számtalanul sok, fából épült, színes kis nyaralóval. Egészen alul csónakházak nézték tükörképüket a mélykék vízben, mely tele volt könnyű lepkeként libegő vitorlásokkal, sebesen száguldo motorcsónakokkal és kirándulóhajókkal. Az innenső partok házacskáinak udvarán norvég zászlók lobogtak a zászlórudakon, a tulsó partról pedig már svéd lobogók integettek vissza, az ott máé Svédország volt. A két országot elválasztó határvonal a hid közepén megy át, kettéválasztva azt is, meg alul a fjordot, a festői szépségű öbölt is. A gyakorlatban azonban mindennek sehol semi látható jele. A vizen teljsen szabadon cikáznak a hajócskák és csónakok a svéd parttól a norvég partig és vissza. A mi autónk is hasonlóképpen észrevétlenül gördült át a hid felezőpontján, mert ott sem állt sem határőr, sem finance, sem határsorompó. De minket is egészen lefoglalt a távány ritka természeti szépsége, s mire valahogy föleszmelkedtünk, már svéd földön is voltunk. A hid svédországi végénél lévő széles térségen, körülveve ujságos- és csokoládés- kioszkokkal, étteremmel, postaépülettel. A svéd állami hatóságok jelenlétéről a tér sarkában látható vörös házon lobogó óriás svéd zászló, valamint falán a cimeres aranybetűs table tanuskodik. Velünk és autónkkal azonban itt sem törődött senki. Leparkoltunk s az étterem tágas teraszán a napernyők alá telepedtünk le, hogy frissítőitalok mellett pihenjünk egy keveset, mielőtt utunkat Svédország belseje felé folytatnánk.

A fehér kerti székeken üldögélve óhatatlanul arra terelődött a szó: van-e vajon ehhez a svinesundi határállomáshoz hasonló hely széles e világon? A táj szépsége dolgában is persze, méginkább azonban ami a két skandináv ország: Norvégia és Svédország közti érintkezés és közlekedés egyedülálló szabadságát illeti!

Van-e még két nép e földön, amelyik ennyi nyitottsággal és bizalommal viseltetve egymás irányában, mint svédek és norvégok? Akiknek ennyire nincsen félni és félténivalójuk egymástól? Akik a teljes szabadság, jószándék és bizalom jegyében ilyen testvéri módra sarkig tárnak egymás felé és előtt az országhatárok kapuit? Európa legtöbb államhatárán fegyveres örök, szigorú vám- és útlevélvizsgálat állanak a szabad érintkezés útjában. Bizalmatlanság, gyanakvás, százados gyökerű gyűlölet néznek farkasszemet egymással a határsorompók százai mögül.

A svinesundi hid – had reméljük! – szimbóluma és előhírnöke a szabadság, bizalom és barátság ama légkötetnek, amely az elkövetkező évek-évtizedek során bizonyára egyre általánosabb jellemzője lesz majd Európa népei egymás közti érintkezésének. S talán nem nagyon sokára annak az ideje is eljön, amikor könnyedén és szabadon járhatunk országról országra körbe, mint ezt ma Svédország és Norvégia között tehetjük. A határsávok, aknamezők, szögesdrótok, állig fegyverzett határőrök, gyanakvó útlevélellenőrök korszaka pedig lejár, aminthogy a vámellenőrzést is szükségtelenné teszi majd a mind szélesebb körben és alaposabban kifejlődő nemzetközi gazdasági együttműködés, a vámok leépítése

Mindez utópiának tűnik Reménytelenül távolinak és elérhetetlennek tetsző vágyálomnak? Aligha. Sok jele van máris annak, hogy kontinensünkön feltartóztatlanul egyre előrébb halad ez az örvendetes folyamat. Időközben pedig a svinesundi gyönyörű hidon, a két skandináv országot látogatva, évente addig is több száz ezer európai autos turista kap izelítőt az igazi szabadság, az igazi nemzetközi megértés és barátság légköréből.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK című műsorunk hangzott el. Felolvastuk Sulyok Vince oszlói levelét.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. június 22.

Sulyok Vince : Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK. Felolvassuk Sulyok Vince oszlói levelét.

Narrátor: Néhány nappal ezelőtt, egy hüvös, de tiszta estén Ole Mörk Sandvik, a norvég zenei élet köztisztelőben álló nagy öregjénél járhattam látogatóban. Nem sokkal előbb töltötte be kilencvenkettedik évét. A friss mozgásu, szikár, eleven férfi azonban a valóságban hetven évesnek se látszott, főleg nem középeurópai szemmértékkel nézve. Villája tágas, faburkolatu nappali szobájának ablakaiból a legcsodálatosabb oszlói panorama tárult elé, amiben valaha részem volt: a karalyban álló dombsorok kertes villáitól a völgykatlan mélyében elhelyezkedő központi városrészekig villanylámpák lüktető, sziporkázó tizezei izzottak a leszálló estében, visszatükröződve a görögös, apró szigetekkel teleszórt fjord holdas vizében.

A szoba sarkában, a kandallóban ropogva-lobogva égtek a fahasábok, mikor a kávéhoz telepedtünk a kandalló körüli karosszékekbe. A berendezés, a hatalmas zongorát leszámítva, norvég parasztbutorokból állt, köztük számtalan többszáz-éves muzeális értékű darabból. De nem kevésbé távoli korokba vitt vissza bennünket Ole Mörk Sandvik egyre szivesebben megeredő, egyre szinesebbé váló beszéde is. Messzi századok életére nyílt kilátás egy-egy mondata nyomán, de személyes élete élményeinek elmesélése is többnyire a mult század végét idézte. Szinte látható közelbe került hozzánk a norvég hegyi tájak világa, a küzdelmes északi paraszti világ, melyben a táj és időjárás támasztotta ezernyi akadály és nehézség közepette szinte emberfeletti erőfeszítésekkel kellett megküzdenie az embernek az életért, megélhetésért. A dal, a zene szeretete azonban még a gondok és küzdelmek közepette is mindig elevenen élt ebben a büszke, szabadparaszti függetlenségét minden korban csorbíthatatlanul megőrző kis népben. S ezt a tényt kevesen tudják jobban értékelni nálunk, magyaroknál, akik megpróbáltatással, pusztulással teli történelmünk ellenére is Európa legnagyobb népdalgyűjteményével dicsekedhetünk.

Azt, hogy a norvég népdalkincsből olyan jelentős és értékes anyag mentődött meg, elsősorban Ole Mörk

Sandviknak köszönheti Norvégia. Sandvikban a múlt század legutolsó éveiben ébredt föl az érdeklődés és a kedv a népdalgyűjtő munkára, tehát nagyjából Bartók és Kodály hasonló célú magyarországi akciójával egyidejűleg. Az iparosodásnak és a városiasodásnak a századvégtől végbemenő rohamos terjedése láttán joggal mondhatjuk, hogy itt is a huszonnegyedik órában történt meg a népdal anyag összegyűjtése. Sandvik fáradhatatlanul dolgozott a népi kultúra, a norvég népi dallamvilág értékeinek föl kutatása és rögzítése érdekében. Öt-hat évtizeden át ugyyszólván minden nyarát a hegyekben és a termékeny, földmvelésre leginkább alkalmas völgymedencékben töltötte, faluról-falura, tanyáról-tanyára vándorolva. Megnyerő, közvetlen modorával ugyyszólván mindenütt sikerült bizalmat keltenie gyűjtőmunkája iránt. A dalokat, regéket, népi játékokat ismerők kézről-kézre adták egymás között.

Sandvik úgy érezte, azzal fejezheti ki legjobban háláját, ha a lehető-legnagyobb pontosságra, hűvösségre törekszik följegyző munkája során. Erőszakkal kirekesztette magából a műzene által beleszugerált izlésbeli hatásokat. A paraszti énekesek ősi ösztöne helyeségének adott még akkor is igazat, amikor műzenei ismeretei összébékíthetetlenül ellenkeztek a hallottakkal. Minden, amit csak halott, a legkisebb ritmikai, tonális vagy szövegbeli változtatás nélkül s olyan hűséggel és pontossággal igyekezett papírra rögzíteni, ahogy csak kitellett tőle.

A kandalló meleg, hangulatos fénykörében ülve sajnálkozva fájalta, hogy a Bartók és Kodály által oly gyakran használt fölvevőgéphez, a fonográfhoz, mely pedig a legbiztosabb, leghelyesebb módja let volna népdalgyűjtésnek, ő milyen ritkán jutott csak hozzá a kedvezőtlen körülmények folytán, melyek főleg anyagi természetűek voltak. Munkásságát és első publikációit ugyanis szinte általános fölhördülés és hosszú évtizedekig tartó rosszindulatu támadások sora követte, - ahelyett, hogy anyagiakkal segítették volna középiskolai tanári foglalkozásából élő s gyűjtőutjait saját maga finanszírozó Sandvikot. Kétségtelen persze, hogy az általa lerögzített és közzétett dalkincs valóban igen kevésbé, sokszor semmiben sem hasonlított azokhoz a népdalokhoz, helyesebben népdalfeldolgozásokhoz, melyek a műzene művelőinek közvetítésével s a közizlés kíváncsainak megfelelően édeskésre cukrozva váltak ismertté az akkori közönség széles rétegei előtt.

Az idő persze a kívánható legteljesebb mértékben Sandvikot, Sandvik tudományos módszerét, tárgyilagos-pontos lejegyzéseinek helyességét igazolta. Ma már minden norvég iskolásgyerek a Sandvik által szerkesztett s a norvég népdalkincs hamisítatlan-szirupozatlan eredeti anyagából fölépített énekeskönyvekből tanul egész Norvégia szerte. Hasonlóképpen a templomi zoltároskönyvek legértékesebb, legősibb anyaga is szintén Sandvik gyűjtőmunkájával került bele a többi ének mellé, hogy ma minden vasárnap és ünnepnapon az ország legkülönbözőbb részeiben és templomaiban csendülhessenek föl.

Sandvik, módszerének valóban tudományossá tétele és elfogatatása érdekében, doktori értekezését is a népdalgyűjtésnek és a norvég népdalkincsnek szentelte. Később, egyre szélesebb körbe eljutó szaktekintélyének segítségével sikerült azt is elérnie, hogy a norvég zene értékeinek őrzésére és ápolására külön zenei osztályt hozzanak létre a norvég nemzeti könyvtárként működő oszlói Egyetemi-könyvtárban.

Hosszu életének mérőföldköveiként számtalan nagyjelentőségű könyvet, gyűjteményt, szacikket, felvilágosító- és viatiratot sorolhatnánk föl, köztük például a norvég zene történetét, vagy a norvég népdalkincs szempontjából nagyfontosságú jelentősebb tájegységeket földolgozó mintegy feltucatnyi gyűjteményes kiadást. Zenei-tudományos munkássága mellett Sandvik legfontosabb működési területe azonban a zenepedagógia let. Ezen a téren elért eredményei – a körülmények szabta szűkebb lehetőségek közepette is – sokban emlékeztetnek Kodály Zoltán hasonló irányu törekvéseire és eredményeire. Mind Bartókról, mind Kodályról természetesen a legnagyobb megbecsülés hangján szólt Sandvik, műveik és munkásságuk kiváló ismeretében. Legtöbbet azonban a nála töltött este folyamán hajdani gyűjtőutjainak emlékeiről mondott. A csodálatos norvég hegyi tájakról, a mindössze hatvan-hetven évvel ezelőtti s mégis hihetetlenül távolinak tűnő kor furcsa világáról, embereiről, légköréről. A többszáz éves paraszti butorokkal berendezett szobában, a kandallóban lobogó nyirfahasábok és kávécsészék között égő gyertyák, régi idöket olyannyira hűen visszavarázsló fényénél feledhetetlen élmény volt a norvég zene eme kilcvenkét éves nagy öregjét hallgatni, aki ma is töretlen munkakedvvel dolgozik és tevékenykedik a norvég zene, a norvég népdal érdekében.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK. Felolvastuk Sulyok Vince oszlói levelét.

Szabad Európa Rádió

1967. július 3.

Sulyok Vince : Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK sorozatunkban felolvassuk Sulyok Vince kopenhágai levelét.

Narrátor: A dánok közismerten legjelemezőbb tulajdonsága az élet öröm. Határtalanul leleményesek abban, hogy életük mindennapjait annyi kényelemmel, élvezettel, örömmel és vidámsággal töltsék meg és eé, amilyen mértékben az egyáltalán csak lehetséges. Aki hírét hallotta már a dán konyhának, avagy éppenséggel osztályrészül is kijutott a dán ebédlőasztal leirhatatlan sok gyönyörűsége, az tudja, mennyire igazak ezek a megállapítások. Vegyük csak példaképpen a vajaskenyér eléggé mindennapi fogalmát és tényét. A világnak valószínűleg minden részében milliók visznek naponta tizórait magukkal vajakenyeret. Dániában is. Itt smörbröd-nek (ejtsd: szmörbröd) nevezik, aminek szószerinti fordítása is vajaskenyér. Eme névbeli hasonlóságon túl azonban a dán vajaskenyér ugyszólván semmiben sem hasonlít a világ többi vajaskenyereihez, a svéd és norvég vajaskenyereket bizonyos fokig kivéve. A legköznapibb dán smörbröd is gasztronómiai csoda, a gasztronómiai inycség művészetének költeménye, melynek megközelítően hü leírására és jellemzésére is elégtelen a különben ily gazdag Magyar nyelv.

Ahogy a vajaskenyérből inycséget kreálnak, hasonló módon vannak az élet többi jelenségével is: mindenből a legszebbet, legjobbat, legtöbb örömet és élvezetet varázsolják elő maguknak. Horatius-szal mondhatná el minden dán: Carpe diem; élvezd a napot, élvezd az életet, az élet minden szépségét és örömét. Kispolgárok kispolgári gondolkodása talán? Igen, valószínűleg kispolgárok a dánok – de rendkívül szeretetreméltóan azok! Kispolgári mivoltukat egyébként nem is nagyon próbálják titkolni-rejtegetni, mert nem látnak abban semmi szégyelnivalót, hogy szeretik az életet és annak minden elérhető örömét és gyönyörűségét. Körükben nem sokáig érzi magát idegennek a látogató. S legkevésbé persze éppen ezekben a hetekben-hónapokban, amikor a dán fővárosban szakadatlan sorokban érik egymást az ünnepek, műsorok, rendezvények. Az idei egész nyár egyetlen óriási ünnepély lesz, márpedig ünneplés dolgában igen nehéz felülmulni a dánokat! Főleg akkor, amikor ez az ünneplés magának Kopenhágának szól – abból az alkalomból, hogy most tölti be nyolcszázadik születésnapját.

Nyolcszáz év nem megvetendő életkor egy város számára. S amikor Kopenhágát most nyolcszáz évesnek modják a dánok, tulajdonképpen még rendkívülien szerények is. Kopenhága ugyanis bizonyíthatóan öregebb ennél az életkornál. Régészeti leletek tanúsága szerint már hatezer évvel ezelőtt is emberi település volt a mai főváros helyén, s ennek a meglehetősen korai településnek, halász-vadász telepnek a jelentősége fokozatosan és szüntelenül csak nőtt a bronz- és vaskoron át, ahogyan a kereskedelem egyre nagyobb teret hódított. Kereskedelmi szempontból ugyanis nehezen választhatott volna kedvezőbb fekvést magának a város. Már a neve is roppantul árulkodó ebből a szempontból: kereskedelmi-kikötőt, vásári-kikötőt jelent.

Irott történelmi forrásmunkában első ízben Saxo Grammaticus említi Kopenhága nevét egy 1043-ban lezajlott dán-norvég tengeri ütközetrel kapcsolatban. A dánok így joggal tarthatnák fővárosukat ha nem is hatezer évesnek, de legalábbis kilencszázhuszonnégy évesnek! Ők azonban szerényen megelégszenek a nyolcszáz évvel, 1167-re téve Kopenhága születésének napját. Természetesen nem is minden komoly alap nélkül: ebben az évben kezdett ugyanis hozzá Absolon püspök egy erős kővár építéséhez a tengerparton, a mai Kopenhága legszívében, hogy ezzel kellő és hathatós védelmet nyújtson a kereskedő és halász-polgároknak a kalózok, valamint a betörő vendek támadásai ellenében.

Absolon püspök jól számított: a vár biztonságot nyújtó védelmében rohamos virágzásnak indult Kopenhága, s gazdasági jelentősége folytán hamarosan a királyok is ide tették át székhelyüket Roskilde-ből, vagyis Kopenhága formálsian is az ország fővárosává let. Háborus pusztításokból, pestisből és más járványokból, tűzvészekből persze bőven kijutott Kopenhágának is az utóbbi nyolcszáz év során, de lakóinak életkedve, ragaszkodása és szorgalma folytán mindig győzedelmesen és megifjodva került ki a megpróbáltatásokból. Egy és egynegyed million lakosa van ma, vagyis gyakorlatilag minden negyedik dán a fővárosban lakik. Észak Párizsának is nevezik ezt a várost, s aki csak néhány napot is ott tölthetett, tudja, hogy jogos a dicséret, noha ebben a formájában helytelen: Kopenhágának ugyanis nincsen szüksége arra, hogy Párizshoz hasonlítsák. Varázsa önmagában van: régiségkereskedésekkel teli ódon utcáiban éppugy, mint szupermodern üzleti

negyedeiben, friss kedvvel száz számra bicikliző lányaiban, piros-kabátos psotásaiban, medvebörkucsmás testőreiben, csodálatos Tivoli parkjában, s abban a bronzból öntött gyönyörű tengeri sellőben, amely úgy ül a Langelinie tengerből kiemelkedő szikláin, alig pár méternyire a parti sétánytól, mintha egyenesen Andersen feledhetetlen és örökszép meséjéből került volna föl a fényre, a szikrázó víztükről fölé.

A város nyolcszázadik születésnapjára rendezett páratlan megnyitó ünnepségek mindenképpen méltóak voltak Kopenhágához és lakóihoz. Az előestén tizsezer fiatal rendezett fáklyás fölvonulást az ünnepi pompában ragyogó, meleg juniusi uralom át a városháza előtti térre, ahol hatmas máglyát készítettek az egymásra dobált fáklyarengetegből. Utcabálok, ünnepi szórakoztató műsorok, tűzijátékok következtek ezután, - s mindez még csak a kezdetét jelenti az augusztus végéig tartó születésnap ünnepségének. A rendezvények egyike mintha csak a nagy dán mesemondó, H.C. Andersen valamelyik nagyszerű és örökszép történetének megvalósulása lenne! Szelleme és ötlet mögötti lelkelet minden kétséget kizárólag hamisítatlanul anderseni: másfél kilométer hosszúságban terítették asztalt a főváros szívében, ahol ötvenezer palacsintát, hatvanezer pohár sort és mintegy nyolcvanezer csésze teát, kávét és egyéb üdítő italt szolgáltak fel az arra járóknak – természetesen teljesen ingyen!

De a dán életkedvről és humorról tanuskodik a dán Nemzeti Múzeum ünnepi kiállítása is, mely az utóbbi kétszáz év mennyasszonyi ruháit mutatja be ötletes válogatásban és elrendezésben.

Történelmileg dokumentálható nyolcszáz éve és számtalan ódon hangulatu városrésze ellenére is fiatal, friss város benyomását kelti Kopenhága, elbájolva és rabul ejtve mindenkit, aki csak falai közé elvetődik. Állampolgárságunktól, nemzeti hovatartozásunktól függetlenül érezünk honvágyat ez után a város után mindannyian, akik bármilyen rövid időre is utcait, tereit, parkjait jártuk. Mert Kopenhága az általános emberi életvágy és életöröm fővárosa is, nemcsak Dániáé...

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK című sorozatunkban felolvastik Sulyok Vince kopenhágai levelét.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. július 27.

Sulyok Vince : Lírai levél egy évfordulón

Műsorvezető: LIRAI LEVÉL EGY ÉVFORDULÓN...Felolvassuk Sulyok Vince írását.

Hang I: Természeti szépségek dorgában kevés ország vetekedhetik a világon Norvégiával, ezzel a keskeny, de kétezer kilométer hosszúságával a Sarkkörön jóval túlra elnyúló északi országgal. Déli csücskétől az északiig akkora a távolság, mint Koppenhága és Athén között. Ez a magyarázata annak, hogy olyan fantasztikusan változatos látványban és élményekben van része annak, akinek alkalma adódik a déli partoktól a legészakibbra fekvő településekig bejárnia ezt a földet. Erre persze kevesen vállalkozhatnak, s aki megteszi, az is általában csak egy bizonyos évszak benyomásait élheti át – márpedig ezeknek a tájaknak az arculata az év szakai szerint is igen erősen változik, cserélődik. Most éppen egy feledhetetlen ragyogású nyári reggel árasztja fényözönét itt Oszló környékén mindenre: városra, hegyekre, tengerre, kertekre, parkokra, villákra, autókra és emberekre. A Golf-áramlatnak hála olyan enyhe ez az oszlói reggel, hogy Rómában sem lehetne kellemesebb, s ráadásul Rómában aligha örvendeztethetné a növényzet itteni és mostani üde frissességével, s színek valószínűtlen tisztaságával és teljességével.

Mindenképpen elérzékenyülten tudok csak szétekinteni ebben a boldog nyári ragyogásban – s erre a lírai elérzékenyülésre ma több-kevesebb jogot is formálhatok, éspedig egy évforduló ürügyén: ma van ugyanis tíz éve annak, hogy a Koppenhága-Oszló között közlekedő Skandináv Expressz ablakainak üvegtábláin át először villant elém a norvég főváros feledhetetlen látványa. Ahogy a vonat a város fölötti hegyekről lassuló ütemben siklani kezdett lefelé a város szíve felé. Alul szikrázott a fjord vize, tele vitorlásokkal és hajókkal; karéjban üdezölden-kéken integettek a hegyek és domboldalok, teleszórva kertek, színes villákkal, tágas, tiszta otthonokkal; a völgykatlan mélyén zúgott-zümmögött a belváros, a partokon hangyaszorgalommal bologattak

a rakodódaruk százai.

Az áhitott nyugalom és béke, s egy más, igazibb, szebb világ ígérete volt akkor, azon tiz évvel ezelőtti reggelen nekem eza kép. Jugoszláviából jöttem tizedmagammal, hogy a hányattatás és menekülttáborokban töltött öt-hat hónap után itt, Norvégiában kezdjünk új életet, folytassuk tanulmányainkat az egyetemen. Álmatlanságtól elcsigázva, lesóványodva, megkopottan jöttünk. Szétnyűtt, egyetlen pár cipőmből minden lépésnél előbujtak lábujjaim. A város látványa azonban azonnal fölfrissített, vibráló örömmel, a várakozás lázával és a megérkezés izgalmas boldogságával telített meg. Szabad világ szabad légköre, ígéretes lehetőségei várták itt, ezen a földön azt a huszonöt éves fiatalembert, aki akkor én voltam, akit a forradalom leverését követő üldözés elszakított szülőktől, testvérektől, szülőföldtől, kedvestől és egyetemtől, s bujkálásra, majd külföldre-szökésre kényszerített.

Magamrahagyatva, otthontalanul, nincstelenül és elhanyagolt állapotban érkeztem meg akkor ide Oszlóba. Az emberhez méltó élet és életkörülmények utáni bágy hozott ide, s az, amit a viágnak erről a kiegyensúlyozott, békés sarkáról mindig hallottam.

S most, ennek a feledhetetlen ideérkezésnek tizedik évfordulóján örömmel mondhatom el, hogy ez az északi kis ország Norvégia, minden reményemet és várakozásomat kielégítette. Annak idején lyukas cipőben érkeztem meg, most a hegyoldalban épült modern, szép villák egyikének ujdonsült-boldog tulajdonosaként tekintek végig a festői tájon; tiz évvel ezelőtt az egyetemi tanulmányok folytatásának reményében szálltam ki az oszlói pályaudvarra begördülő vonatból, - most ugyanakkor az egyetemnek tudományos munkatársaként dolgozom minden vonatkozásban a legmesszemenőkiig kelégitő munkakörben; a hajdani fiatalembert társtalan magánya is megszűnt: a kertből most feleségem és négy éves fiam hangja hallatszik fel hozzám – Magyar szavak áradása a norvég ég nyári kékje alatt.

De az egyéni vágyaknak e nem remélt arányú megvalósulásánál sokkalta többet jelentett nekem a norvég élet mindennapjaival való megismerkedés, az itteni életmód kereteibe való beilleszkedés. A jugoszláviai menekülttábor sivárságában és zsúfoltságában valami belső ösztön választotta velem éppen Norvégiát, hiszen alig tudtam még akkor valamit is erről az országról. Az Ibsen, Hamsun, Grieg zenéjéből megismert Norvégia ugyanis a múlt Norvégiája volt, a 19. századé, vagy a századfordulóé. Annyit azonban tudtam, hogy Európa békés, legbékésebb szöglete vár itt rám Skandináviában, s a forradalom és a menekülés izgalmai után éppen a békesség, nyugalom ígérete tudott leginkább vonzani. – Csak idefönt derült ki, hogy a békességnél és nyugalomnál sokkalta többet kaptam Norvégiával és Norvégiában. Mert ez az ország az élet minden területén megvalósított teljes demokrácia országa. A nép összessége minden hatalom forrása. A nép a legteljesebb szabadságban adhat mindenkor kifejezést véleményének s folyhat bele a közügyek és államügyek tényleges irányításába. Ahogy teltek a hónapok és az évek, egyre alaposabban megismerkedtem a demokráciának itteni mindennapi gyakorlatával. Az itt töltött évtized a demokrácia iskolájának évtizede let számomra. Számtalanszor elmondtam azóta, hogy tulajdonképpen a magyarság 1956-os nagy októberi álma és elképzelése is valami ehhez hasonló volt: parlamentáris demokrácia, rendezett társadalom, szociális szellem és biztonság, humanista lelkiség. És jólét, rendszeresen és egyre emelkedő életszínvonalra, a modern ipar termékeihez való természetes jogokkal és lehetőségekkel; a tágas, modern lakásokhoz vagy házakhoz, a kényelmes és szép élethez való természetes jogokkal és lehetőségekkel! S a munkához való nagyon komolyan vet joggal. Ennek példaként had emlitem meg, hogy az ország munkanélküliének a száma mindössze ezer körül van, s ezek zöme is krónikus munkakerülőkből és iszákosokból kerül ki.

A világ népei, az emberek tiz- és százmilliói az egész földkerekségen nem álmodnak, nem kívánnak mást, mint ami engemet tiz évvel ezelőtt teljes megvalósulásában itt Norvégiában várt, s amiben azóta mind nagyobb mértékben és mind tudatosabban minden nap részem van. Ha csak azért hagytam volna el szülőhazámat, Magyarországot, 1957 elején, hogy magamnak anyagi javakban bővelkedő, biztos és szép életet teremtsék, hogy rendezett, szabad társadalomban élhessek, akkor most elégedett lehetnék, mert Norvégiában mindezt elértem. Én azonban elégedetlen vagyok és leszek mindaddig, amíg a magyarországi tiz milliónak és a világ további sok tiz- és százmillióinak csak titkos álma és vágya lehet mindez. Miközben egyszeri emberi életük éveit fanatikus politikai rendszerek, erőszakos part- vagy személyi diktatúrák sivar hétköznapijai közt anyagi problémákkal-gondokkal telve múlnak el fölöttük.

Narrátor: Kedves hallgatóink, Sulyok Vince oszlói munkatársunk levelét olvastuk fel.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. július 31.

Sulyok Vince : Nyugati levél

Narrátor: NYUGATI LEVELEK...Sulyok Vince norvégiai levelét hallják.

Hang: A nyugateurópai társadalmi fejlődésnek és állandóan növekvő jólétnek van egy velejáró jelensége, amelyre az utóbbi pár év során egyre nagyobb figyelemmel kezdenek nézegetni a hivatásos szociológusok. Már terminus technicus-t is alkottak rá, a modernkori népvándorlás néven katalogizálták kartotékjaikban. Mint a legtöbb terminus technikus, a "modernkori népvándorlás" kifejezés sem a legszerencsésebb szóalkotás, s nem is egészen egyértelmű. Arra utal, hogy minden nyáron milliók és tízmilliók kerekednek föl Skandináviától Dél-Európáig, s csomagokkal teletömött autóikkal elárasztják az autósstrádák széles szalagjainak ezerkilométereit, avagy repülőgépeken vágkáj át a kontinenst Északról a meleg tengerek partjaiig. E két kategória közül persze az autósok jelentik az igazi népvándorlókat, akiknek életmódja is mind szembeötlőbben nomádossá válik: narancsszínű, kék vagy zöld sátraik ezreiből egyik napról a másikra nőnek elő a roppant sátorvárosok, egy-egy természeti szépség és jó fürdőhely körül, vagy nagyvárosok előterében. Sok ezer kilométer, számtalan országot, távoli tájat és várost járnak be így autózva-sátorozva a turisták milliói minden nyáron. E tömeges vándorlás és világjárás tudatformáló hatásairól vaskos szociológiai tanulmányok láttak már napvilágot, s valószínűleg még terjedelmesebbek vannak készülőben, ahogyan a népvándorlásszerű turizmus arányai is minden évvel tovább nőnek.

Kétségtelenül hasznos és örömdetes, sőt tudat-tágító hatása ez a nyaranta egész Nyugat-Európán átlüktető emberáradat, melyet a néptömegek folyton növekvő jóléte s a nyugati jóléti államok szociális szervezetsége tesz lehetővé. Hadd fűzzem hozzá a fenti képhez, hogy a nyaranta kilométerek ezreit beszáguldó autos turisták milliói által üzött vakációs forma mellett – másmilyen módja is lehet a vakációzásnak. Elsősorban a norvég nyárra, a norvég vakációzás módjára gondolok, amely gyökeresen eltérő képet mutat a fentitől. Nem a szociális feltételek esetleges norvégiai hiánya miatt persze, ezt misem cáfolja jobban, mint az a tény, hogy 1964-től minden norvég munkavállalót Európában még szinte egyedülálló módon négyhetes fizetéses szabadság illet meg. Emellett a személyautó Norvégiában éppúgy mindenki által elérhető és használt mindennapos szükségleti eszköz, mint Nyugat-Európa több országában.

A norvég kedély azonban a nyári pihenések-vakációzásnak sajátosan norvég formáit alakította ki, melyek lényeges eltérést mutatnak a főntebb vázolt autos turisztikától, noha azt nem zárják ki teljesen. S ha azt nézzük, hogy a nyári szabadság elsődleges célja a pihenés, erőgyűjtés, egészséges fölfrissülés, akkor úgy tetszik, mintha erre a célra a vakációzás norvég formái alkalmasabbak lennének. Hadd hozzam most a norvég nyarat élmény- és életközelpbe azáltal, hogy egy saját élményemet mondom el vele kapcsolatban:

Néhány évvel ezelőtt, június első felében, kedves norvég ismerősök egy kis szigetre invitáltak meg pár napra, ottani nyári lakjukba. A késő esti megérkezés és vacsora után azonnal ágyba is bujtunk.

Másnap hajnalban a szobámba ömlő fények teljességétől ébredtem föl. Az ablak fehér függönye ragyogva röpdösött a beáramló tömördek fénytől-levegőtől. Az ablak alatt pedig, alig néhány méternyire a kis faházról, suhogva, sustorogva futott a part szikáira a tenger. Monotóniájában és csökönyös ujrázásában volt valami elmondhatatlanul békés, varázslatos és megnyugtató. A fáradhatatlan víz-suhogásban még a sirályok vijjogása, éles kiáltozása is nyugtatónak, pihentetőnek tetszett. Igen, ilyen fölfrissítő, megújító, erőadó ébredésekre van szüksége az atomkor megfáradt idegű nagyvárosi emberének a nyaraláson – gondoltam az ablak sugáruhatagában állva és messzenyuló, ezüstösen-párafátyolottan szikrázó vizeket nézve, miközben a hullámok fehér habfoslányokká zúzódtak alattam az apró szigetek samara csiszolt szikláin. A tenger zúgásán s a sirályok derűs pöfögése hallatszott mindössze hozzám, s ezek a hangok is csak a csöndet, békét és örömet növelték lelkemben.

Azon a sugaras reggelen értettem meg, hogy miért térnek vissza a norvégok minden adandó alkalommal a természethez, annak csöndjéhez, magányához, békéjéhez. S hogy miért olyan népszerű Norvégiában az ugynevezett "hüttázás", azaz a nyári vakációnak, évközbán pedig a hétvégéknek "hüttában" való eltöltése. Hüttának erre felé a nyárilakot, nyaralót nevezik, - azt a kisebb vagy nagyobb faházikót, amelyből valahol a hegyekben vagy a tengerparton ugyszólván minden egyes norvég család birtokában van legalább egy. Nyári

szabadságuk heteire ezekbe az egyszerű, gyakran saját maguk által készített, hogy távol a nagyvárosi zajtól-rohanástól, a civilizáció túlságosan is elkényelmesítő tárgyaitól, az ősi természet közelségében éljenek, az önkéntesen magukra vállalt primitive körülmények között, hegyi gyalogturákkal, fürdéssel, halászással, pihenéssel töltsék napjaikat. A hegyi fenyvesek ózondús, vagy a tengerpartok sós levegőjében minden megvan, ami kedvet, nyugalmat, egészséget és erőt ad.

Főleg fiatal emberek gyakran előszeretettel választják azonban a vakációzásnak egy sokkalta nagyobb követelményeket támasztó módját Norvégiában. Persze az élmény is sokkalta nagyobb lesz általa, mint amit a nyári-lakban eltöltött nyaralás adhat. Az egyszerűség kedvéért nevezzük a vakációzásnak ezt a formáját hegyi, vagy inkább: havasi gyalogturának. Abból áll, hogy két-három jóbarát hátizsákba csomagol kétheti ételmet, melegruhát, fehérműt, hálózást és esetleg könnyű kis sátrat, fűszerrel magát térképpel és iránytűvel – s nekivág a mérhetetlen fennsíkoknak, melyeken talán még ember sem járt öelöttük. Mondják, hogy kéthetes ilyen gyalogtura után, két hétig együttélve az érintetlen s gyakran vad természettel, egészen mássá válik, szinte kicserélődik az ember. Fridtjof Nansenről, a nagy humanistáról, sarkkutatóról és tudósról hírlík, hogy egy télen, egyedül akarván maradni problémáival, s részben kikapcsolódás és erőgyűjtés céljából is, sítalpon tette meg a Bergen és Osló közötti s légvonalban 300 kilométeres távolságot. Hasonló vállalkozástól ő maga tanácsolta el később a vállalkozószelleműket – helyesebben csak attól, hogy egyedül vágjanak neki ilyen utnak. Mert egy lábtörés vagy ficcam is a letragikusabb következményekkel járhat, ha egymagában éri a vándorlót.

A norvégok óriási többsége a fentebb ismertett módokon tölti a szabadságát. Arra használja tehát ezt a szabadidőt, amiért és amire rendelve van: egészséges pihenésre, erőgyűjtésre, fölfrissülésre, környezet – és életmódváltoztatásra, a természettel való hasznos és értékes együttlétre.

Narrátor: Sulyok Vince levelét hallották.

~ ~ ~ ~ ~

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

The following writings are presented in this column:

- ✚ Vince Sulyok: *Letter from the West*. (Broadcasted by Radio Free Europe on May 1, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Bergen Festivities*. (Broadcasted by Radio Free Europe in May, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Letter from the West*. (Broadcasted by Radio Free Europe on May 29, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Letter from the West*. (Broadcasted by Radio Free Europe on June 22, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Letter from the West*. (Broadcasted by Radio Free Europe on July 3, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Lyric Letter on an Anniversary*. (Broadcasted by Radio Free Europe on July 27, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Letter from the West*. (Broadcasted by Radio Free Europe on July 31, 1967).

~ ~ ~ ~ ~

A Szerkesztőség itt mond köszönetet Majorné Farkas Anikónak ezen rovat technikai elkészítéséért.